

Akedija

Skumjas, grūtsirdība, depresija ir kļuvušas par vienām no galvenākajām mūsu laikmeta slimībām. Slavenā Šveices teologa, hieromūka Gabriēla (Gabriel Bunge, 1940) grāmatā runāts par to, kā ar šīm slimībām var cīnīties, pamatojoties uz nenovērtējamo pieredzi, ko atstājis “tuksneša tēvs”, teologs Evagrijs no Pontas (Evagrius Ponticus, Evagrius the Solitary, 345–399). Grāmata ir domāta plašam lasītāju lokam.

Hieromūks Gabriēls Bunge

Akediņa

Pontijas Evagrija garīgā mācība
par grūtsirdību

EIKON

Latvija
2020

Origināls: Akedia.
Die geistliche Lehre des Evagrios Pontikos
vom Überdruß
Köln: Luthe-Druck, 1983

Grāmata izdota ar Svētmocekļa Rīgas Jāņa
Pareizticīgo biedrības, Sieksātes Svētās
Trīsvienības sieviešu kopienas, Pēterupes
evanģēliski luteriskās draudzes Vīru kopas
atbalstu

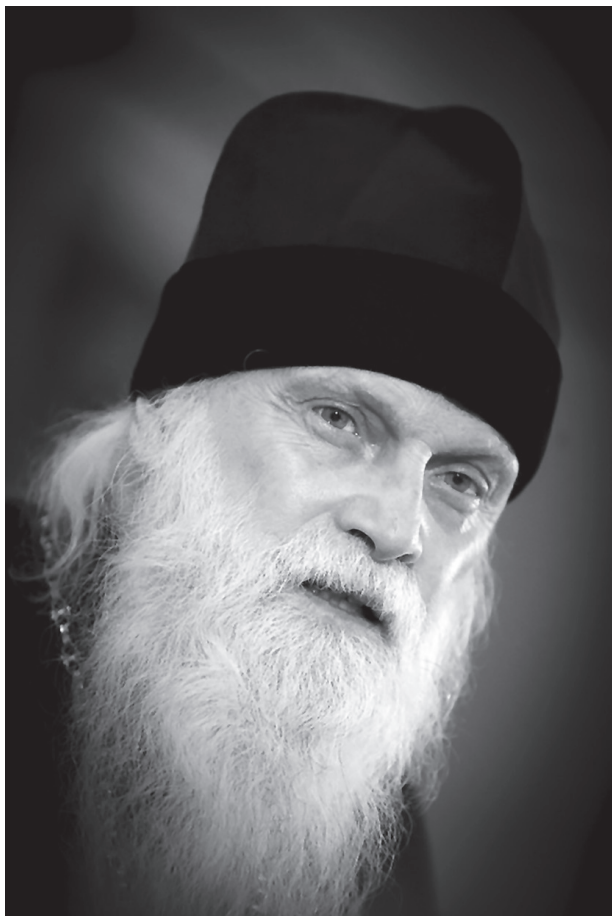
Redakcija, makets: virspriesteris Jānis Kalniņš
Tulkojums no krievu valodas: Bruno Falks,
Natālija Jansone
Mākslinieciskais noformējums: Artūra Letūra
birojs
Korekcija: Ināra Stašulāne

Grāmatas vākam fotofiksācija no mozaīkas
"Grūtsirdības grēks. Akedija", kas
atrodas Dievmātes katedrālē Lionā, Francijā.
Grāmatas elektroniskā versija
www.pareizticiba.com

ISBN 978-9934-8698-7-7

Saturs

Par grāmatas autoru	7
Priekšvārds	10
Ievads. Evagrijs – garīgais skolotājs	13
1. Vai grūtsirdība ir tikai “mūku” liga?	29
2. Ļaunuma jēdziena formulēšana	52
3. Grūtsirdības rašanās un tās raksturīgākās īpatnības	65
4. Grūtsirdības izpausmes	83
5. Ārstnieciskie līdzekļi	111
6. Grūtsirdība un garīgā dzīve	145
Noslēgums	160
Izmantotie avoti	170
Izvēlētā bibliogrāfija	173

Hieromūks Gabriēls Bunge

Par grāmatas autoru

Grāmatu “Akedija” (ακηδια¹) tēvs Gabriēls sarakstīja, būdams vēl katoļu garīdznieks un mūks. Tā tika izdota vācu valodā 1983. gadā. Tā kā grāmatā apskatītais jautājums mūsdienās ir kļuvis vēl aktuālāks un tā risinājums ir piedāvāts, balstoties uz senajiem Baznīcas tēviem, kuri visiem ir kopīgi, arī pareizticīgos nemulsināja tas, ka grāmatu sastādījis katolis.

2010. gadā tēvs Gabriēls, būdams 70 gadu vecumā, tā sacīt, “garīgā pilnbriedā”, pieņēma Pareizticību. Viņš to paskaidro īsiem vārdiem: “Es atklāju Pareizticību ne zinātnisku pētījumu rezultātā, tā ir visas manas kā kristieša un mūka dzīves auglis.”

Shiarhimandriņš Gabriēls dzimis Ķelnē 1940. gadā. Viņa tēvs bija luterānis, māte – katoliete.

Jau jaunībā 17–18 gadu vecumā viņš saskārās ar Pareizticību, pareizāk sakot, ar Kristus un Baznīcas mācību, kas bija pirms Baznīcas šķelšanās 1054. gadā. Dieva meklētājs studēja agrīnos Baznīcas svētos tēvus, lasīja viņu darbus un dzīves aprakstus, paterikonus, “Labestību”.

¹ ακηδια – sengrieķu vārds (no α – ne + kedon – centība, darbs) – bezrūpība, kūtrums, nevīžība, nolaidība, spēku izsīkums, gara vājums. Aptuvenus tulkojums

Mācoties Bonnas universitātē, 1961. gadā viņš devās ceļojumā uz Grieķiju. Divus mēnešus nodzīvoja Lesbas salā, garīdznieka ģimenē. Katru svētdienu apmeklēja dievkalpojumus pareizticīgo baznīcā, jo katoļu baznīcas tur nebija. Kā viņš pats liecināja, visur viņu uzņēma ar neviltotu, lielu mīlestību. Pēc tam vēl nedēļu viņš nodzīvoja Atēnu Garīgajā seminārā kopā ar semināristiem. Tas, protams, nevarēja neatstāt iespaidu uz jaunieša dvēseli. Jau divus gadus vēlāk, 22 gadu vecumā dedzīgais patiesības meklētājs Francijā iestājās benediktiešu ordenī.

1972. gadā Gabriēls tika iesvētīts par priesteri. Meklējot atbildi uz daudzajiem garīgās dzīves jautājumiem, viņš padziļināti pievērsās svēto tēvu mantojumam. Sevišķi tuvs tēvam Gabriēlam kļuva Pontijas Evagrijs, kura darbu izpētei viņš veltīja daudzus gadus. Lai iegūtu maksimālu informāciju, tēvs Gabriēls apguva pat sīriešu valodu.

1980. gadā tēvs Gabriēls apmetās uz dzīvi netālu no Roveredo ciema esošajā Svētā Krusta skītā Šveices Tičīno kantonā, kurā dzīvoja saskaņā ar svētā Benedikta senajiem kārtības noteikumiem. Vientuļnieka dzīve palīdzēja realizēt dzīvē daudz no tā, kas tika apgūts teorētiski. Tēvs Gabriēls kārtējo reizi nonāca pie

secinājuma, ka īsto garīgo briedumu, īsto Dieva atziņu viņš nevar sasniegt bez Baznīcas austumu svēto tēvu mantojuma.

Ceļš līdz Pareizticībai tēvam Gabriēlam ievilkās gandrīz visas dzīves garumā. Bez nopietnām studijām bija nepieciešami arī trīsdesmit gadi vientulībā, lai nonāktu līdz lēmumam pievienoties Pareizticīgo Baznīcai. 2010. gada 27. augustā tēvs Gabriēls veica izšķirošo un līdz galam pārdomāto soli – kļuva par Pareizticīgās Baznīcas locekli. Ar vēl lielāku nopietnību un atdevi viņš turpināja mūka – vientuļnieka dzīvi Šveices kalnos. 2011. gadā viņš pieņēma lielo shimu.

2012. gada 20. maijā Korsuņas bīskaps Nestors Milānas dievnamā, kas nosaukts par godu Mediolānas svētītājam Ambrosijam, iesvētīja tēvu Gabriēlu par shiarhimandrītu.

2013. gada 16. jūlijā skitu reorganizēja par Krusta pacelšanas klosteri, bet par tā igumenu tika iecelts shiarhimandrīts Gabriēls (Bunge).

Grāmatai ir akadēmisks piegājiens, autors to sastādījis ar īstu vācu punktualitāti un precizitāti, tajā ir gandrīz 500 atsauces. Lai padarītu darbu vieglāk uztveramu plašākam lasītāju lokam, grāmatas beigās norādījām tikai izmantoto literatūru. Ar visām atsaucēm to var lasīt vācu oriģinālā.

Priekšvārds

Kuram gan dzīvē nav nācies izbaudīt grūt-sirdību? Tā ir tikpat veca kā grēkā kritusī cilvēce. Daudzmaz izglītots cilvēks zina, ka grūtsirdībai ir diezgan plašs diapazons un spektrs. Tā var izpausties gan kā skumjas, gan kā trauksme, gan kā bailes, gan kā agresija, bet savā galējā fāzē, ko sauc par depresiju, tā noved cilvēku līdz pilnīgam dvēseles spēku izsīkumam. Niecīgākais lēmums – apmaksāt kārtējo elektroenerģijas rēķinu caur internetbanku vai sasiet kurpju šnāres pārtop neizpildāmā uzdevumā. Te var citēt neskaitāmus piemērus, kas cilvēkam, kurš nekad nav ar to saskāries, šķiet pilnīgi nesaprotami un nereāli. Grūtsirdības galējās formas ir drausmīgas un sagādātās ciešanas ir tik lielas, ka cilvēks bieži vien kā vienīgo izeju meklē sevis iznīcināšanu. Cilvēkam šķiet, ka šausmas un dvēseles mokas nebeigsies nekad, ka Dievs viņu ir nolādējis un atstājis uz mūžu mūžiem. Pieņemot šādu nostādni par patiesību, kas, protams, ir sātana meli, iestājas pilnīga bezcerība un izmisums. Pasaules Veselības organizācijas dati liecina, ka pasaulē vidēji ik pēc 40 sekundēm kāds cilvēks izdara pašnāvību, dienā tie ir aptuveni 3000 cilvēku. ANO

Pasaules veselības organizācija (WHO) uzskata pašnāvību par lielu sabiedriskās veselības problēmu un lēš, ka sevi nogalina vismaz 800 000 cilvēku gadā.² Un Latvija diemžēl šajā ziņā ir viena no līderēm Eiropā.³

Ārsti psihoterapeiti liecina, ka depresija no visām psiķes slimībām visciešāk ir saistīta ar pašnāvībām. Ne velti Baznīcas svētie tēvi Kristus vārdus *“ja šīs dienas netiktu saīsinātas, neviens neizglābtos”* (Mt 24, 22) pilnā mērā attiecina arī uz grūtsirdību.

Depresija kā medicīniskis termins parādījās 20. gs. un to kā atzītu, smagu slimību mēģina ārstēt ar tabletēm, elektrokonvulsīvo terapiju (EKT), kā arī ar psihoterapiju. Ir cilvēki, kuriem mūsdienu medicīna palīdz vai vismaz atvieglo ciešanas, bet ir liela daļa, kuriem nepalīdz pat vismodernākie medikamenti. Arvien vairāk ārstu nonāk pie slēdziena, ka dvēseli, garīgās ciešanas nevar izārstēt ar tabletēm – depresija nav nejaušu ķīmisku reakciju virkne.

Grūtsirdības dēmons piemeklē pat garīdzniekus un mūkus, ne tikai ierindas kristiešus.

² <https://www.apollo.lv/6517515/pasnavibu-skaitis-pasaule-krities-par-tresdalu>

³ <https://skaties.lv/zinas/latvija/katru-dienu-latvija-kads-izdara-pasnavibu-kapec-cilveki-baidas-meklet-palidzibu/>

Vitāli būtisks ir jautājums, kāpēc tas notiek un kā ar to cīnīties. Par to arī šī grāmata.

Kāpēc galu galā cīņā ar depresiju, apātiju un grūtsirdību neizmanto svēto tēvu dvēseles ārstēšanas receptes un pieredzi?

Cilvēki, kuri ar Dieva palīdzību uzvarējuši depresiju, nebeidz pateikties Dievam par pārbaudījumu. Viņi līdz ar Ķēniņu Dāvidu var teikt: *“Salauztu un sagrauztu sirdi Tu, Dievs, nenoraidīsi”* (Ps. 51, 19) un, līdzīgi daudzcietsajam Ījabam, pie Dieva vērsties jau ar citādu attieksmi: *“Līdz šim es tikai no ļaudīm biju dzirdējis par Tevi, tagad arī mana acs Tevi skatījusi”* (Īj. 42, 5). Pat vissmagākajai depresijai ir sava jēga. Uz to var skatīties kā uz ļoti efektīvām dvēseli ārstējošām zālēm. Skaistus un patiesus vārdus šīm zālēm veltījusi velsiešu dzejniece Gvineta Luisa: *“Ja izdodas pārciest depresijas iekšējo kodolziemu bez pašnāvības draudiem, kas ir šīs slimības nopietnākā blakusparādība, tad pēc savas pieredzes varu teikt, ka depresija var kļūt par lielisku draugu. Lai arī depresija sagādā ne mazums ciešanu, esmu apguvusi mācību, ka tā ir svarīga dāvana, agrīns brīdinājums, ko bīstami atstāt bez ievērības.”*⁴

⁴ Dorotija Rouva. *Depresija. Izlaušanās no iekšējā cietuma.* Jāņa Rozes apgāds, 2010, 12. lpp.

Ievads

Evagrijs – garīgais skolotājs

Senā mūku dzīves vēsture atklāj veselu virkni spilgtu, vienreizēju personību – sākot no Antonija Lielā, kura dzīves apraksts (sastādījis Aleksandrijas Atanasijs) pārsteigtajam lasītājam paver pirmo ēģiptiešu tuksneša apmetņu iemītnieku pasauli. Viņu vidū īpašu vietu ieņem Pontijas Evagrijs, kuru mēs esam izvēlējušies par garīgo skolotāju.

Evagrijs nāk no trešās paaudzes mūkiem, viņa garīgais skolotājs bija Antonija Lielā skolnieks – Makarijs Lielais. Tādēļ Evagrija garīgā mācība, papildus viņa paša bagātajai pieredzei, atspoguļo tīru un neizkropļotu “mantojumu”. Literārajā ziņā viņš, visticamāk, bija pirmais autors, kurš pierakstījis svēto tēvu domu graudus. Viņa darbos tos var sastapt itin bieži. Kopā ar Makariju Lielo ar mūku dzīves noslēpumiem viņu iepazīstināja arī Aleksandrijas Makarijs. Paša Evagrija personībā pārsteidzošā veidā ir savijušies askētisms, teoloģisks dziļums un vienreizēja radošā ražība. Lai gūtu pilnīgāku priekšstatu par viņa garīgo mācību, pasekosim viņa dzīves līkločiem. Savos darbos viņš par se-

vi neko neatklāj, vienīgais mūsu izziņas avots ir Helenopoles Pallādija "Lausa grāmata".⁵

Pallādijs ilgstošu laiku bija viņa skolnieks un tuvs draugs, tāpēc nerodas nekādas šaubas par viņa sniegto ziņu patiesumu. Diemžēl šī darba oriģinālu uzskata par zudušu, bet neskaitāmās atšķirības dažādos grieķu rokrakstos liecina par to, ka gadsimtu gaitā te piestrādājuši daudzskaitlīgi redaktori, kuri bieži vien nebija labvēlīgi pret Evagriju un viņa līdzbiedriem. Par to daudz svarīgu liecību var atrast dona Batlera akadēmiskā izdevuma zemsvītras komentāros. Pilns Evagrija dzīves apraksts līdz mūsdienām ir nonācis tikai koptu sinaskārijā, ja neskaita plašu sengrieķu fragmentu un neskaitāmas pieminēšanas reizes, ko atrodam Sokrata Sholastiķa "Baznīcas vēsturē".

Pētniekiem nav vienota viedokļa par to, vai jau minēto sengrieķu manuskriptu var uzskatīt par saīsinātu un "attīrītu" šī dzīves apraksta tulkojumu. Evagrija dzīves aprakstam savā veidā ir bijis tāds pats liktenis kā viņa sacerējumiem, kuri lielākoties ir vai nu nozaudēti, vai nonākuši līdz mums saraustītu fragmentu veidā. Daži no tiem ir saglabājušies tikai tādēļ, ka ilgu lai-

⁵ *Latviešu valodā izdota divas reizes – 2000. gadā Labvēsts, 2017. gadā Eikon.*

ku tika pārrakstīti kā citu autoru darbi, un vienesen tikuši "atgriezti" to patiesajam autoram; citi no tiem ir pieejami tikai sīriešu vai armēņu tulkojumos, kuru tekstos bieži vien ir samānāmas vēlāko redaktoru iekļaušanās pēdas. Līdz ar to vēsturniekam burtiski pa kriptaiņai vien, balstoties vien uz šiem *membra disjecta*, nākas atjaunot vienu no pazīstamākajiem tuksneša tēvu tēliem un viņa mācību.

Par nožēlu, mums praktiski nekas nav zināms par topošā inoka jaunību un mācību gadiem. Skopās ziņas, kas nonākušas līdz mūsdienām, ir pilnībā patiesas, jo Pallādijs tās uzziņāt varēja vien no sava skolotāja. Evagrijs ir dzimis ap 345. gadu Ivoras pilsētā, kas atrodas netālu no Euksinskas Ponta (mūsdienu Turcijas teritorija). Viņa tēvs bija horepiskops (lauku bīskaps) un, kā ir teikts vienā no rokrakstiem, bija "aristokrāts, viena no pilsētas pirmajām personām". Tiek uzskatīts, ka jau kopš bērnības viņa izglītošana bija uzticēta Grigorijam Teologam, tomēr šī fakta patiesumu pārbaudīt nav iespējams. Patiesi, Evagrijs savos darbos nevienu reizi vien ir minējis Grigorija vārdu, taču par spīti gaidītajam, šo faktu nekādi nepaskaid-

ro, bet no tā var izsecināt, ka tas, visticamāk, liecina par pretējo.

Kaut arī nav zināms, kur Evagrijs ir mācījies, ne arī, kas ir bijuši viņa skolotāji, viņa darbi rada pārlicību, ka viņš ir ieguvis lielisku izglītību. Un, proti, tajos atspoguļojas spīdošas zināšanas matemātikā, filozofijā, retorikā un, pats par sevi saprotams, teoloģijā. Daudzpusīga izglītība tajos laikos nebija tik plaši pieejama, kā tas ir iespējams mūsdienās, un tā bija visbagātāko ģimeņu atvašu privilēģija. Var pieņemt, ka pēc savas izcelsmes Evagrijs nāca no tās pašas vides, kuru pārstāvēja viņa skolotāji, un ieguva atbilstošu audzināšanu. Nav iespējams precīzi noteikt, tieši kad Basils Lielais (bīskaps no 370. līdz 379. g.) viņu nozīmēja par lasītāju un iekļāva Kapadokijas Cēzarejas garīdzniecības rindās. Pārpratuma pēc tika uzskatīts, ka tajā laikā viņš jau bija mūks kādā no Basila Lielā reformētajiem klosteriem. Patiesībā viņa XXII vēstījums ir adresēts, nevis Basilam kā tas tika uzskatīts agrāk, bet gan Rufīnam, tas ir, attiecas uz vēlāku laika posmu.

Pēc Basila Lielā nāves (379. gada 1. janvārī), pastāvēt apstākļiem, kas diemžēl paliks nezināmi, Evagrijs uzsāk kalpot viņa tuva drauga – Grigorija Teologa paklausībā. Tieši viņš,

pirms neilga laika kļuvis par Konstantinopoles bīskapu, iesvēta Evagriju diakona kārtā. Ļoti apdāvinātā jaunā klēriķa personā Grigorijs Teologs cīnās ar ārijiešiem iegūst uzticamu draugu un līdzgaitnieku, kuriem tajā laikā Impērijas galvaspilsētā bija milzīga ietekme. Visagrīnākais Evagrija darbs, kas saglabājies līdz mūsdienām, "Vēstule par ticību", kas tika uzrakstīta 381. gada sākumā, daiļrunīgi liecina par viņa baznīcas – teoloģisko darbību. Nedaudz vēlāk savā testamentā sv. Grigorijs aizkustinošā veidā pienācīgi novērtē Evagrija uzticību, kurš savukārt savu skolotāju, kurš kādreiz viņu bija "iedēstījis" Kristū, atcerējās visu savu dzīvi ar pateicību un mīlestību. Būtu interesanti uzzināt, kāda loma Evagrijam bija 381. gada II Vispasaules koncilā, teoloģijas strīdos cīnoties sava bīskapa pusē, bet par to nav zināms itin nekas.

Kad tā paša gada vasarā, noguris no nebeidzamajām intrigām, sv. Grigorijs atteicās no galvaspilsētas katedras un devās uz dzimtajām vietām, viņš atstāja Evagriju savam pēctecim Nektārijam. Savukārt Nektārijs, hirotonizēts bīskapa kārtā no parastiem laicīgiem, bez izsmalcinātām zināšanām teoloģijas jautājumos, nevarēja nenovērtēt to palīdzību, ko viņam

sniedza jaunais, bet jau baznīcas dzīves jautājumos pieredzējušais diakons.

Tomēr Evagrija garīgā karjera, kas solīja spožu nākotni, pēkšņi pārtrūkst. Tiekot sapnī brīdināts par viņam draudošajām briesmām (šī sapņa saturu mums pastāsta Pallādijs), kuru cēlonis ir kāda augstmaņa sievas uzliesmojusi kaisle pret viņu, Evagrijs steigā pamet galvaspilsētu. Visticamāk, ka 382. gadā viņš ierodas Jeruzalemē ar ciešu apņemšanos mainīt savu visumā diezgan pasaulīgo dzīvi, ko tajā pašā pravietiskajā sapnī viņš bija zvērējis izdarīt, turot roku uz Evaņģēlija. Tomēr, nonākot svētajā pilsētā, kur viņu uzņēma Melānija Vecākā, viņš atgriezās pie iepriekšējā dzīvesveida, visādos veidos cenšoties izvairīties no dotā zvēresta. Un vienīgi pārslimojot dīvainu drudzi, kas viņu uz sešiem mēnešiem piesaistīja pie gultas un noveda līdz nāves vārtiem, viņš Melānijai izsūdzēja šo grēku. Iespējams, viņš apsolījās apvilkt mūka drēbes un trīs dienu laikā brīnumainā kārtā tika izdziedināts no šīs noslēpumainās slimības, kas, visticamāk, bija nervu sabrukuma sekas. Šis interesantais fakts parāda, ka Evagrijs bija fiziski trauslas dabas, ar ko daļēji var izskaidrot viņa ārkārtējo garīgo jūtīgumu.

Visticamāk, uz 383. gada Pashu viņš no Rufina rokām saņem mūka ietēru un nekavējoties dodas uz Ēģiptes tuksnesi – uz seno mūku institūta dzimteni. Pēc diviem Nitrijas tuksnesī (aptuveni 50 kilometru attālumā dienvidaustrumos no Aleksandrijas) pavadītajiem gadiem viņš pārceļas par 18 kilometriem dziļāk varenā Kellijas tuksneša plašumos. Mūža atlikušos gadus viņš nodzīvoja pusvientuļnieka dzīvi sava laika izcilāko svētcīnītāju sabiedrībā. Nomira viņš 399. gadā, drīz vien pēc Dievapārādīšanās svētkiem, 54 gadu vecumā.

Kā jau daudzi no tā laika mūkiem, Evagrijs bija to vidū, kurus šodien dēvētu par “vēlīno iesaukumu” – viņa izvēli nebija noteikusi jaunības dedzība. Drīzāk jau šo smalki izglītoto un likteņa lutināto grieķi “izdzina tuksnesī” paša dzīves peripetijas, kā viņš pats atzinās, – gandrīz pret viņa paša gribu. Nenoliedzami, tas viss atstāja savas pēdas. Evagrijs neslēpa, ka neviesmīlīgajā tuksnesī viņam nebija viegli nodoties svētcīņai. Tomēr viņš vīrišķīgi izturēja kārdinājuma spiedienu atgriezties “pasaulē” pat tad, kad Aleksandrijas patriarhs Teofilis viņam piedāvāja ieņemt Tmuisas bīskapa kated-

ru. Lai izvairītos no šī goda, viņam nācās meklēt patvērumu Palestīnā, iespējams, pie saviem tuvajiem draugiem – Rufina un Melānijas.

Un šis upuris nebija veltīgs. Četrpadsmit gadu ilgā dzīve Kellijā nesa augli – tika pabeigta garīgā mācība par inoku garīgo praksi, kam bija lemts kļūt par klasiku. Vārda visburtiskākajā nozīmē Evagrijs ar Jāņa Kasiana starpniecību gan Rietumos, gan Austrumos ir “mūsu garīgās grāmatniecības tēvs”. Viņa neskaitāmie askētiskie mēģinājumi liecina par nemitīgiem centieniem savienot tradicionālo mūku darbu (πρακτική) ar dzīvi dievapcerē (θεορητική), kura viņa vadībā iegūst patiesi evaņģēlisku pamatojumu un teoloģiski mistisku ievirzi, kas tik ļoti pietrūkst daudzu “garīgo” autoru sacerējumiem.

Pallādijs uzskatāmi parāda abbas ikdienas dzīves ainu; viņa slava izplatījās tik strauji, ka nevarēja neizraisīt skaudību dažos no brāļiem, kuri tika apmeklēti daudz retāk.

Tāds bija viņa paradums: brāļi pie viņa sasnāca sestdienās un svētdienās. Visas nakts garumā viņi atklāja tam savas domas. Viņa spēka pilnajos vārdos visi klausījās līdz saules lēktam

un devās prom prieka pārpildīti, slavējot Dievu; jo viņa mācība bija patiesi pilna lēnprātības. Kad visi bija jau sanākuši, viņš tos lūdza: “Mani brāļi, ja kādu no jums ir pārņēmusi dzīla un smaga doma, lai viņš klusē līdz brīdim, kamēr pārējie brāļi nav aizgājuši, un tad vienatnē viņš var brīvi uzdot savu jautājumu. Nerunāsim brāļu priekšā, lai neviens no šiem jaunākajiem neaizietu bojā, vai arī lai kādu neaprītu sirds sāpes.” Par viņa nepārspējamo viesmīlību liecina tas fakts, ka ik dienu savā cellē viņš uzņēma piecus sešus viesus, kas pie viņa ieradās no tālienes, lai no viņa saņemtu pamācības, skatītu viņa prāta un svētcīņas augļus. Daudzi viņam dāvāja naudu, ir zināms, ka brālim – ekonomam, kurš kalpoja viņa klosterī, glabājās vairāk nekā 200 sudraba monētu.

Šim tēlam pilnībā atbilst paša Evagrija darbi. Tāpat kā pārējie Kellijas mūki, viņš dzīvoja noslēgtā vientulībā; spriežot pēc arheoloģisko izrakumu ziņām, celle (κελλιον) bija neliela divu trīs istabu māja ar iekšpagalmu un žogu visapkārt. Visas nedēļas garumā mūks dzīvoja savā cellē, nodevās lūgšanām, dievapcerei un darbam (Evagrijs “brīnišķīgi rakstīja oksiriešu manierē” un savu maizīti pelnīja, pārrakstot grāmatas).

Vien sestdienās un svētdienās brāļu kopiena (συνοδια) sanāca uz kopīgām lūgšanām un kopēju dievkalpojumu, kam sekoja kopējā ēdienreize (αγαπη) un garīgās sarunas. Nošķirtībā pavadītās ilgās pašiedziļināšanās stundas un neretās “sirds atklāsmes”, ko Evagrijs saklausīja tuksnesī, neparasti bagātināja viņa prātu ar zināšanām cilvēka dvēseles jomā. Savos darbos, kas pārsvarā domāti citiem askētiem (pamatā – vientuļniekiem, reizēm – kinovītiem), Evagrijs atklāj kompetenci un reti sastopamu izpratni psiholoģijas jautājumos, šī iemesla dēļ viņu reizēm pat dēvē par “pirmsfreidisma Freidu”. Tālāk mēs sniegsim daudzus fragmentus, kas viņa personību atklāj no šīs puses.

Plašākā dzīves apraksta redakcijā, ko ir sastādījis Pallādijs, tiek stāstīts par to, ka pats Evagrijs noteiktos dzīves mirkļos vērsās pēc padoma pie vairāk pieredzējušā mūka Albīna Romieša, kurš mīta turpat netālu. (Pat pašiem dižākajiem askētiem – tuksneša iemītniekiem ir vajadzīgs garīgais tēvs). Augstāk minētais Albīns, gluži kā Rufīns un Melānija, ir nācis no romiešu aristokrātijas, viņš ne reizi vien ir pieminēts “Lausa grāmatā” kopā ar personām, kas bija pieskaitāmas pie Evagrija un Ammonija tuvākajiem līdzgaitniekiem. Viņa triloģija “Vārds par garī-

go praksi jeb Mūks” – “Teorētiķis” – “Teorētiskās nodaļas” ir veltītas mūkam Anatolijam Spānim, kurš bija Albīna radnieks un pirms došanās uz tuksnesi bija bagāts notārs. Un tā mēs nonākam augstdzimušu personu lokā, kuras ir atteikušās no pasaules un kristiešu Austrumos sevi visu ir veltījušas mūku smagajam darbam.

Var pieņemt, ka Melānija pati uzticēja savu skolnieku, kurš vēl nebija pilnībā nobriedis savam mūka aicinājumam, šim garīgās cīņas pārbaudītajam mūkam. Visvairāk Evagrijs viņu cienīja par tā vienreizējo lēnprātību. Par augstāko no visiem tikumiem viņš uzskatīja sirds pazemību, jo to ieguva ne tikai Mozus un Dāvids, bet akcentēja arī pats Kristus. Pēc Albīna domām, vienīgi tā paver ceļu uz patiesu Dieva atziņu.

Par saviem teorētiskajiem darbiem Evagrijs izpelnījās iesauku “tuksneša filozofs”, kuru mēs sastopam jau Sokrata baznīcas vēsturē. Tas ir absolūti taisnīgi, ja vārds “filozofija” tiek skatīts tajā nozīmē, kāda tam piemita kristiešiem senatnē. Uz valdošā elkdievības filozofijas fona kristietība nāk kā patiesa “mīlestības gudrība”, kurā tiek runāts nevis par mīlestību uz šī laika gudrību, bet par mīlestību uz Dieva Visaptverošo gudrību. Šādā kontekstā vārds “filozofija”

pauda pilnīgas vienotības ideju starp patiesu kristīgu dzīvi un Dieva atziņu. Tā Evagrijs Gorigiju Teologu dēvē par savu “pedagogu” “augstākajā Filozofijā”. Līdz ar to nebūtu pareizi Evagriju uzskatīt par filozofu šī vārda mūsdienīgu izpratnē, jo nav pamata uzskatīt, ka ēģiptiešu tuksnesī pavadīto 16 gadu garumā viņš būtu nodevis filozofiskiem apcerējumiem.

Būdams mūks (kaut arī senlaiku kristietībā pašā mūka tēlā varēja saskatīt Filozofu, kurš ir “iemīlējies Dieva Gudrībā”), viņš sevi veltīja sirds šķīstības iemantošanai, kas pēc Kristus vārda, ved uz Dieva skatīšanu. Tajā pašā laikā nodarbošanos ar filozofiju – “dialektiku” – viņš uzskatīja par bezjēdzīgu un pat kaitīgu laika pavadīšanas veidu.

Viņa psiholoģiskā mācība, kas pamatoti ir guvusi plašu atpazīstamību, ir mērķēta tikai uz vienu: lai cilvēks atkal būtu spējīgs mīlēt un “spējīgs uz Dievu”. Lai to sasniegtu, ir jāuzvar kaislības, kas izņemo pašu cilvēka būtību, atņemot tam spēju mīlēt. Lai uzvarētu, ir jāzina, kā dēmoni iededz kaislības un kā pēc tam tās iedarbojas uz cilvēka dvēseli.

Evagrijs bija īstens “garīgās dzīves skolotājs”. Pallādijs, kurš deviņu gadu garumā vērās pie viņa pēc padoma, par viņu saka: “mans

skolotājs”, “kurš ieveda mani dzīvē uz Kristu” (tas ir, garīgajā darbā) un apskaidroja prātu “Svēto Rakstu garīgajai izpratnei” – mīlākā nodarbe tiem, kuri par savu darbības lauku ir izvēlējušies dzīvi dievapcerē. Cik var spriest no šī dzīves apraksta, saviem tuvākajiem Evagrijs pirmām kārtām bija “garīgais tēvs” un daudz mazākā mērā – zinātnieks vai gudrais – tā par viņu runāja vien tie, kuri pontiešu mūku iepazīta tikai pēc viņa grāmatām. Lai lasītu Evagrija teorētiskos darbus, neizkropļojot to nozīmi, jāpatur vērā, ka to autors pirmām kārtām bija garīguma skolotājs.

No visa Evagrija bagātā garīgā mantojuma šajā grāmatā mēs izmantosim vien to, kas savu nozīmīgumu nav zaudējis līdz pat šim brīdim, – viņa mācību par grūtsirdību. Gan pirms, gan pēc Evagrija par šo tēmu ir rakstījuši daudzi autori, par to ir teikts “Svēto tēvu izteikumos”, precīzāk – Antonija Lielā pirmajā apotegmā.

Par svēto abbu Antoniju stāsta, ka viņš, dzīvojot tuksnesī, reiz nonāca dvēseles apmulsumā, grūtsirdībā un īpašos drūmu nodomu uzplūdos. Esot šādā stāvoklī, viņš sāka savas bēdas sūdzēt Dievam. “Kungs,” viņš teica, “gribu glābties, bet mani nodomi tam pretojas visādos veidos. Ko lai es daru ar savām kaislībām? Kā

lai tieku galā?” Piecēlies no vietas, kur bija sēdējis, un nedaudz pagājis nostāk, viņš apsēdās citā vietā un, lūk, – redz viņam zināmu cilvēku, kurš ar savām rokām cītīgi strādā. Šis cilvēks te cēlās kājās, darāmo atstājot zemē, un lūdzās, te atkal atgriezās pie sava darba: viņš šuva kopā palmu lapas. Pēc tam atkal cēlās kājās un lūdzās, pabeidzis lūgšanas, atkal ķērās pie rokdarba. Tas, kurš šādi rīkojās, bija Eņģelis, kuru bija atsūtījis Dievs, lai uzmundrinātu Antoniju un nostiprinātu viņā vīrišķību. Un izdzirda Antonijs balsi, kas nāca no Eņģeļa: “Antonij! Rīkojies tā un izglābsies.” To izdzirdējis, Antonijs ļoti nopriecājās un kļuva mundrs: viņš sāka tā darīt un izglābās.

Kā jau mēs teicām, Evagrijs bija veselas “tradīcijas” mantinieks un visos iespējamajos veidos aicināja iepazīties ar svēto tēvu darbiem un pamācībām, lai nenovirzītos no ceļa. Viņš pirmais izstrādāja grūtsirdības “teoriju”, vēlināko laiku autori tikai vairāk vai mazāk veiksmīgi atkārtoja viņa izklāstīto. Tā kā mūsu mērķis nav sniegt lasītājam pilnīgu pētījumu par grūtsirdību, mēs aprobežosimies ar Evagrija mācību, kas dos iespēju kopumā rast daļēju priekšstatu par viņa ārkārtīgi bagāto garīgo mantojumu, kas mūsdienai cilvēkam nerada ne mazākās šaubas par

tā nozīmīgumu un derīgumu. Vēl jo vairāk tāpēc, ka savos darbos Evagrijs mums nodod zināšanas, kuras viņš ir smēlis no savas personiskās garīgās pieredzes, nevis no grāmatām. Vienā no saviem vēstījumiem viņš neslēpjoties atzīstas, ka arī viņam nav bijis svešs šis grūtsirdības netikums:

Tu apmeklēji tumsā un grēknožēlas ēnā sēdošo, un tu apgaismoji acis, kas nemitīgi raudzījās pēc mierinājuma, pēc gaismas! Kaut es varētu slavināt Dievu par to mierinājumu, ko es saņēmu no tavas vēstules, caur ko tu stiprināji manu grūtsirdības plosīto dvēseli, tu atcerējies “mirušo suni”, kas es esmu, kurš līdz pat šai baltai dienai ir dzīts tuksnesī par pastrādātajām daudzajām ļaunprātībām (...)

Šeit, kā tas vispār raksturīgi Evagrija vēstulēm, nejūt ne mazāko visu atzītā garīgā skolotāja pārākumu; tieši pretēji, mūsu priekšā ir cilvēks, kurš neslēpj savu ievainojamību. Mēs redzēsim, ka viņa mācība mums ir daudz tuvāka, nekā tas varētu šķist pirmajā acu uzmetienā.

No visa tā, kas ir sarakstīts par grūtsirdību, mēs esam atlasījuši pašu pārsteidzošāko. Būtībā Evagrija pamācības runā pašas par sevi un, neskatoties uz savu lakonismu, diezin vai tām ir nepieciešams vēl kāda komentārs no malas.

Un vien tādēļ, ka sākotnēji tās tapa rakstītas vientuļnieku un kinovītu vajadzībām (attiecīgi – mūkiem, kuri dzīvo vientulībā vai brālībās), tas ir, apstākļos, kas būtiski atšķiras no mūsdienu reliģiskās dzīves formām, mēs vēlētos tās paskaidrot, lai tādā veidā tās padarītu pieejamākas plašākam lasītāju lokam. “Lai man tiek piedots, ka esmu šķaidījis šo dārgo vīnu.”

1.

Vai grūtsirdība ir tikai "mūku" liga?

Šodien daudzi (un ne tikai neticīgie) mūku institūtu un pirmām kārtām jau tā sākotnējās un visskarbākās vientuļnieku dzīves izpausmes formas uzskata par kaut ko īpašu, kas atrodas tālu no "normālās" dzīves pieņemtajām normām, bet reizēm pat vienkārši par kaut ko marginālu. Arī paši mūki labprāt runā par "īpašu mūku tradīciju". Lielākā daļa no ticīgajiem "neredzamo cīņu" un ar to saistītos jautājumus, garīgo pieredzi un mūku svētcīņas formas uztver kā kaut ko tādu, kas ir attiecināms vienīgi uz mūku pasauli un nekādā veidā nav attiecināms uz "parastajiem" kristiešiem. Neapšaubāmi, lasītājs izjūt kārdinājumu nekavējoties šo grāmatu atlikt malā: ir pilnīgi skaidrs, šajā grāmatā tiks skatīta viena no tuksneša tēvu mācībām. "Kāda gan mums daļa par visu to?" Tomēr, ja jums pietiks pacietības izlasīt visas šīs lappuses, jums taps skaidrs, ka sākotnēji nepamatotā nepatika ir izskaidrojama ar vispārpieņemto maldīgo priekšstatu. Tā tas ir bijis no sākta gala un pie tā, ka to visu uztver kā normu, ir vainīgi arī paši mūki.

Ja tic tiem, kas šo jautājumu pārzina ļoti smalki, grūtsirdība senajiem mūkiem ir bijusi gandrīz vai pats bīstamākais no visiem “klupšanas akmeņiem” un pirmām kārtām jau eremītiem. Sākotnēji izskatīsim pašu terminu, kura skanējums mūsu dzirdei ir tik nepierasts.

Grūtsirdība atbilstoši Evagrija mācībai ir tieši saistīta ar dzīvošanu tuksnesī un pirmām kārtām tā zināma vientuļniekiem. Vai no tā var secināt, ka grūtsirdība var piemeklēt tikai mūkus vientuļniekus?

Protams, mēs šeit varam izmantot tādus vispāratzītus autorus kā Jānis Kasians un Jānis Pakāpnieks. Bet jau traktātā *De octo spiritibus malitiae* (“Par astoņiem viltus nodomiem”), kas līdz mums ir nonācis kā darbs, ko ir uzrakstījis Sinajas Nils, mēs sastopamies ar šādu apgalvojumu:

Tie, kuri pievērsušies svētīgai bezvārdu lūgšanai klusumā (ἡσυχία), no visām kaislībām visvairāk tiek pakļauti grūtsirdībai.

Nedaudz vēlāk mēs redzēsim, kā šie vārdi ir jāsaprot. Pats Evagrijs par to raksta, visticamāk, savā vēstulē inokiem, kuri viņam vaicāja par to, ko darīt, ja grūtsirdības spiediena rezultātā tu padodies kārdinājumam pamest savu celli:

Ir kauns pamest jūtu materiālo mitekli – tā ir sakāves pazīme. Un tas atgadās ar tiem, kuri dzīvo nošķirtībā (ieslēgušies).

Tomēr no kopējā konteksta var izsecināt, ka Evagrijs šeit ir runājis ne tikai par vientuļniekiem.

Tā kā Ēģiptes klosteros ikviens iemītnieks mitinājās savā cellē, lai strādātu roku darbu un skaitītu lūgšanas, kopā mūki sanāca tikai ēdienreizēs, kā arī rīta un vakara psalmu dziedāšanas stundās.

Šajā vēstulē viņš vēršas pie mūkiem, kuri acīmredzot dzīvo kinovijās (un, visticamāk, nevis Ēģiptē, bet Palestīnā) un, nepārprotami, viņu dzīvesveids salīdzinājumā ar dzīvesveidu, par ko runā Evagrijs, nav tik vientuļniecisks. Tas ir, arī kinovītus mēdz pārņemt grūtsirdība. Par to runāts divos iepriekš citētajos fragmentos no “Spogulis inokiem, kuri dzīvo kinovijās un kopienās” un “Pamācības jaunavai”. Pilnīgi iespējams, ka tajos tiek runāts par diviem klosteriem, ko ir dibinājuši viņa draugi – sirdsskaidrā Melānija Vecākā un Akvilejas Rufīns Eļļas kalnā, tas ir, kas atrodas nevis tuksnesī, bet kalnos.

Tālāk šie novērojumi gūs apstiprinājumu vairākkārtīgi, un tādējādi mēs varam nonākt

pie slēdziena, ka, pēc Evagrija domām, grūtsirdība nav tikai anahorētu daļa – tā var pārņemt arī klostera kopienās dzīvojošos brāļus. Pretējs priekšstats var rasties tā dēļ, ka savos darbos Evagrijs visbiežāk vēršās pie anahorētiem, tas ir, dzīvojošajiem eremīta dzīvi, kuri, tāpat kā viņš pats, ar saviem brāļiem tikās ļoti reti un gandrīz nekad nepieņēma apmeklētājus. Viņa darbi, protams, bija orientēti uz mūku vientuļnieku īpašajiem dzīves apstākļiem, un tas ir būtiski, lai izprastu to jēgu. Atšķirībā no Evagrija, piemēram, Jānis Kasians pārsvarā vēršas pie kinovijās dzīvojošiem brāļiem un tāpēc savos darbos saliek pavisam citus akcentus.

Tanī pašā laikā citi var iebilst: “Tas viss ir lieiski, tomēr kāds mums ar to visu ir sakars. Mēs neesam ne anahorēti, ne kinovīti, mēs esam vienkārši kristieši un dzīvojam laicīgajā pasaulē!” Šāds iebildums rodas dēļ tā, ka valda maldīgs uzskats, ko minējām jau iepriekš, ka it kā eksistē īpaša mūku un vientuļnieku pasaule, kam nav nekā kopēja ar “parasto” kristiešu pasauli. Šādiem maldiem ir tālu ejošas sekas, un tā ir atsevišķa aktuāla tēma. Pēc būtības, jautājums jāuzdod šāds: kas ir garīgā cīņa – vai tā ir visu kristiešu vai arī tikai izredzēto daļa? Šeit mēs saskaramies ar jautājumu par pašu mūku dzīves

būtību, kas nav atkarīga no tās vēsturisko formu izmaiņām. Citiem vārdiem sakot, vai netikumi, ar kuriem cīnījās anahorēti, ir izskaidrojami, ņemot vērā vienīgi īpašos dzīves apstākļus tuksnesī (un šādā gadījumā tiem labāk ir palikt mājās), vai arī tie ir zināmi visam cilvēku dzimumam? Bet tādā gadījumā, vai tad Kristus, kurš, kā to pareizi ir piezīmējis Evagrijs, mums ir kā piemērs it visā, devās uz tuksnesi, ne tāpēc, lai aci pret aci cīnītos ar sātanu? Jo nevienā citā vietā Viņš Sevi tik acīm redzami nevarēja parādīt pasaulei. Un atkal citēsim Evagrija teikto. Atbilstoši viņa atziņai – un tā ir vienkārša patiesība, kurai visbiežāk nepievērš vajadzīgo vērību, – netikumi, kas nomāc cilvēku, pēc būtības vienmēr un visur ir vieni un tie paši; dažādos dzīves apstākļos mainās vienīgi to izpausmes forma.

Cīņā ar laicīgajiem cilvēkiem dēmoni pārsvarā izmanto mantu, cīņā ar mūkiem – darbojas ar domām, jo tuksnesī svētcīnītājiem mantas nav. Par cik vieglāk ir sagrēkot domās nekā darbos, par tik cīņa ar domām ir grūtāka nekā cīņa, kas rodas no mantas. Jo prāts savā tieksmē uz noziedzīgiem sapņojumiem ir viegli izkustināms un nevaldāms.

Citā vietā Evagrijs parāda atšķirības starp anahorētu un kinovītu mūkiem.

Ar vientuļniekiem velni cīnās paši, bet pret tiem, kuri tiecas pēc tikumiem kinovijās un brālībās, tie no brāļu vidus apbruņo pašus nolaidīgākos. Bet otrā cīņa ir daudz vieglāka par pirmo, jo pasaulē nav tādu cilvēku, kuri būtu nežēlīgāki par velniem, vai tādu, kuri varētu iemiesot uzreiz visu viņu ļaunumu.

Citiem vārdiem sakot, cilvēku dzimtas ienaidnieki – kaislības (un grūtsirdība ir tikai viena no tām, turklāt pati ļaunākā) vai tās izraisošie dēmoni – pēc būtības visur ir vienādi. Atšķirīgas ir vienīgi sasprindzinājumu pakāpes un līdzekļi, ko velni izvēlas par cīņas ieročiem. Laicīgajā pasaulē dzīvojošie kristieši pirmām kārtām saskaras ar materiālajiem priekšmetiem, tās ir “iemiesojušās” kaislības. Bet tie, kuri dzīvo mūku kopienās, visbiežāk saskaras ar nolaidīgo brāļu vājībām, kuri nespēj noturēties pietiekošos sava aicinājuma augstumos. Ļoti bieži tēvi runā par strīdu kārdinājumiem (σκανδαλα), kas ir raksturīgi kopdzīvošanas klosteriem. Tāpēc daži autori neiesaka vājām personībām stāties uz šīs takas. Un visbeidzot, anahorēti (vientuļnieki šaurākā šī vārda nozīmē), kuri ir atteikušies gan no materiālās pasaules lietām, gan no atrašanās pastāvīgā kontaktā ar citiem cilvēkiem, nonāk aci pret aci ar “kailiem” dēmoniem, kuri

tiem parādās nodomu veidā. Tie ir tie tēli un atmiņas par lietām un savstarpējām attiecībām ar citiem cilvēkiem, kas ir dziļi iesēdušies mūsu prātā un laužas uz āru ar jaunu spēku arī tad, kad nepastāv iemesli to eksistencei. Šie nodomi arī ir “kaislības” to vistiešākajā veidā, ja tā var izteikties, atrautas no sava rašanās cēloņa, kas visbiežāk no mums slēpj to patieso dabu. Šeit dēmons parādās bez ietērpā, “atkailinātā” veidā. Pie tam Evagrijs norāda, ka šī tuvkauja ir bezmaz vai pati nežēlīgākā no cīņām, jo uz zemes nav cilvēka, kurš viltībā un ļaunumā varētu pārspēt velnus.

Šīs piezīmes mūsos rada pārdomas. Pirmie mūki devās tuksnesī pilnīgā pārliecībā, ka viņiem būs jācīnās ar “šīs pasaules valdnieku”. Sekot Kristum tuksnesī nozīmēja nevis slēpties no kārdinājumiem, bet skatīt tos tieši vaigā, kā Viņš to bija darījis, un kopā ar Viņu iet atklātā cīņā pret “kailu” kārdinātāju. Domāt, ka šodien kaut kas ir mainījies, ir bīstami maldi. Cilvēku dzimuma ienaidnieks rīkojas neatkarīgi no vietas, laika un konkrētiem dzīves apstākļiem. Mūsu sekularizētajā un “demitologizētajā” pasaulē bieži vien tas, kurš šodien iestājas klosterī vai sevi velta kalpošanai Baznīcai, nemaz nenojauš, ka *ipso facto* viņš “dodas tuksnesī”, uz vietu, ku-

rā valda vientulība un dievpamestība, nebeidzami sausumi un mājīgas mirāžas.

Bet ir pavisam nepareizi uzskatīt, ka dēmoni dzīvo vienīgi tuksnesī un anahorētu kārdināšana pasaulei ir sveša. Jo nav tādu kārdinājumu, kas būtu raksturīgi tikai un vienīgi vienam vai citam dzīves veidam, ir tikai kārdinājumi, kuriem pakļauts ikviens Ādama dēls, lai kas viņš arī nebūtu un lai kur viņš arī nedzīvotu.

Pirmām kārtām tas attiecas uz grūtsirdību. Tā kā no visām kaislībām visbiežāk vientuļniekiem uzklūp tieši grūtsirdība, kā par to teica Sinajas Nils, tā ierodas pie viņiem pati savā izskatā pilnīgi atklāti – “kaila”, neietērpta. Grūtsirdība, kā mēs to redzēsim, ir sava veida krustpunkts un visu pārējo kaislību galīgā piepildīšanās. Tāpēc arī Evagrijs grūtsirdības dēmonu izceļ kā pašu “smagāko” no visiem. Atliek vien izlasīt tā dažādo izpausmju aprakstu, kuru sniedz pats Evagrijs, lai viegli pārliecinātos, ka šis velns ceļā gadās ļoti bieži un visbiežāk paliek “inkognito”. Laicīgajā pasaulē un pat mūku kopienā dzīvojošs cilvēks diezin vai spēj pietiekami objektīvi spriest par ļaunuma vispārējo raksturu.

Nav nekāds brīnums, ka daudzi kristieši, kuri dzīvo laicīgajā pasaulē, to nemaz neapziņās. Ir daudz sliktāk, ka daudzi no mūkiem un

garīdzniekiem, kuriem nav tiesību to nezināt, spītīgi turas pie savas nezināšanas. Uzskatot sevi par cienīgiem “Kunga druvas plāvējiem”, viņi piemirst par ienaidnieku, kurš naktī tur sēj nezāles. Un, kad šīs nezāles jau savairojušās, viņi pārdzīvo, ka nespēj ievākt ražu, uz kuru, kā viņiem pašiem šķita, viņiem ir visas tiesības.

No kurienes rodas šāda visvienkāršāko garīgās cīņas noteikumu nezināšana? Iespējams, no tā, ka pārāk daudz mūku un garīdznieku tai vietā, lai kopā ar Kristu apzināti dotos pašā tukšneša sirdī, uzskata par labāku palikt šajā tumšā – iluzorajā pasaulē, kuras patiesā būtība no tiem aizvien vēl ir slēpta.

Mums var iebilst: “Būtu jau laiks beigt šīs pasakas par “pasauli” un par “sātanu”, mūsdienu cilvēkam šie senie stāsti nepavisam nav vajadzīgi!” Patiesi, mūsdienās aizvien grūtāk kļūst runāt par ļaunumu kā par “personīgu”, personificētu spēku. Viens baptists pat pieprasīja, lai beidzot uz visiem laikiem tiktu izbeigts mīts par sātanu!

Bet varbūt, ka dzejnieks izrādījās tālredzīgāks nekā skolotais bībelists? Šarls Bodlērs “Parīzes splīnā” ar kāda sludinātāja muti, kurš ir “daudz gudrāks par viņa pārējiem brāļiem”, saka:

“Mīļotie brāļi, kad dzirdēsiet, kā tiek slavēts progress un izglītība, neaizmirstiet, ka pati lielākā no sātana viltībām ir tajā, lai jūs pārliecinātu, ka viņa nav!”

Cilvēka “zinību pilnajam” skatienam, kurš ir apņēmis izskaust visus “aizspriedumus”, ir maz kas kopīgs ar pašu Bībeli, ko ļoti labi ir parādījis izcils eksegēts Henrihs Šliers.

Mūsu mērķis nav detalizēti izklāstīt ne tēvu tuksneša iemītnieku mācību par dēmoniņiem kopumā, ne konkrēti tieši Evagrija mācību. Mēs atļausimies šajā sakarā vien nodot lasītāja izvērtēšanai dažus apsvērumus.

Pretēji visām metafiziskā dualisma formām Evagrijs izskata ļaunumu kā “pseido eksistējošu”, jo ļaunums nav substance, bet labā nesamība – *privatio boni* (kas nekādā ziņā neatceļ tā reālo būtību). Kā tāds ļaunums neeksistē, tas ir sekundārs, jo “Dievs nav radījis nekādu ļaunumu”. Tā kā bez Dieva un ārpus Viņa radītās pasaules, stingri ņemot, nekas nespēj “pastāvēt”, “dēmoni ir ļauni ne pēc savas dabas”, tie ir kļuvuši tādi, nepareizi izmantojot tiem dāvāto brīvību. Tas ir taisnīgi arī attiecībā uz jebkuru grēcinieku, ļaunums ir atsvešināšanās no

radītās pasaules, kas pēc savas būtības ir laba. Tātad ļaunums attiecībā uz šo pasauli, kas sākotnēji radīta laba, nav nekas cits kā vienīgi parazīts, kaut kas svešs, neradniecisks. Noslēgumā Evagrijs nonāk pie polemikas cienīga apgalvojuma, ka ļaunums ir ne tikai sekundārs, bet arī ir ierobežots laikā. “Bija laiks, kad ļaunuma nebija, un pienāks laiks, kad tā vairs nebūs, bet nekad nav bijis laiks, kad nebūtu tikuma, un nekad nepienāks tādi laiki, kad tā vairs nebūs. Patiesībā tikumības sēklas nav iznīcināmas”. Mūžīgs ir vien tas, kas atbilst Radītāja sākotnējai iecerei.

Kādā veidā, no vienas puses, cilvēks ļaunumu uztver kā neitrālu bezpersonisku spēku un ļaunā personisko raksturu, no otras puses? Runājot vispārīgi, ārpus cilvēku pasaules ļaunums parasti tiek uztverts kā anonīms “spēks”, “vara” utt. tiktāl, ciktāl tas atņem radīšanas spēkus. Cilvēku pasaulē ļaunums eksistē tikai kā sava veida parazīts – lūk, kādēļ, par to runājot, Evagrijs pārmaiņus lieto vārdus “nodoms” (kā kaislības nesējs, pavadonis), “kaislība” (ieradums, ierasta rīcība – ηξίς) un “velns” (ārējs pret cilvēku vērsts spēks, kas vada viņa nodomus vai kaislības). Ļaunums ir vērsts uz to, lai cilvēks pārstāj apzināt sevi un būt per-

sonība, par cik viņš apzinās sevi par tādu tādā mērā, cik lielā mērā viņa dzīvo personisks sākums.

Mūsdienu cilvēkam nemaz nav viegli pieņemt to, ka ļaunumam piemīt personisks raksturs, t.i., atzīt personificētu ļauno spēku – sātana un viņa dēmonu – esamību. Tanī pašā laikā nav nekāds noslēpums, ka dēmonu pasaule īpaši bīstama ir pirmām kārtām tā saucamajai “izglītotajai” sabiedrības daļai.

Vai tad mēs paši neesam ticējuši tam, ka beidzot uz visiem laikiem ir norautas maskas no šā *mysterium imiquitatis*, ko no šī brīža mēs uzskatām ne par ko vairāk kā vien par slimas iztēles augli? Un, lūk, izdzītais dēmons ir atgriezies kopā ar septiņiem citiem, lai atkal iemitinātos “namā”, pie tam, ja tā saimnieks “vairāk netic sātana esamībai” – vēl jo labāk. Varēs vēl daudz ko pateikt par šo nespēju saskatīt ļaunuma personisko raksturu, ko izglītotie prāti godina kā “progresu” un cilvēka “atsvašināšanu”. Tomēr, ja labi padomā, kļūst pavisam skaidrs, ka šī nespēja paver iespēju uzsākt daudzšķautņainu un vispārēju personas kā tādas likvidēšanas procesu, kas draud mūsdienu cilvēcei. Bet lieta jau nav tikai ļaunuma personiskajā raksturā.

Var norādīt arī citu nespēju, kas raksturīga mūsdienu cilvēkiem, – tā ir nespēja uztvert sevi kā personību, tas ir, apzināties savu personisko brīvību un atbildību. Nodarītais ļaunums jau vairs netiek uztverts kā citam nodarīts kaitējums, kā “grēks”, kas tiek vērsts pret paša eksistenci un Dievu, kuram mums jāpateicas par visu mūsu esamību. Un tomēr, ja grēks jau vairs nav “grēks”, bet tikai “ļaunums” vai vēl labāk – “nepilnīgums”, tad “piedošanai” vietas nav vispār. Jo piedošana – ir vienas cilvēka personības dāvana citai. “Atbrīvotais” cilvēks pašam sev par pārsieģumu atkal kļūst par bezpersoniskā ļaunuma, kuram nav vārda, ķīlnieku vai vergu. Viņam, jau atkal nonākušam važās, ko nu jau vairs neviens nespēj saraut, atliek tikai neauglīgs dumpis pret visiem un visu.

Šai pakāpeniskajai personības zaudēšanai ir dziļi metafizisks raksturs. Kristietība ir augstākā atklāsme par personību: teofanija (hipostātiskā Dieva parādīšanās cilvēka personā), dievišķā “Es” atklāsme šajā reliģijā kalpo par personiskā sākuma kā tāda pamatu un “tēlu”. Kad “tēls” (tas ir, cilvēciskā personība) atsvešinās no sava “sākotnējā veidola”, pateicoties kuram viņš vispār pastāv, tad nenovēršami tiek grauta gan dievišķās, gan cilvēciskās esības perso-

niskā rakstura apziņa. Un cilvēkam atliek vien “vientulība” un pilnīgas pamestības sajūta.

Var apgalvot, ka pastāv parasti neviena neievērota saikne, ka pasaules un tava paša dvēseles ciešanas ir personisko ļauno spēku izpausme starp apziņu, no vienas puses, un sevis kā personības apzināšanu, no otras puses. Tiek runāts par mūsu “dievlīdzību”, par to sākotnējo saikni ar Dievu, kurš Savā hipostātiskajā esībā ir Personība šī vārda absolūtā nozīmē, un vienīgi caur dievlīdzību ir iespējama cilvēka kā tāda personiskā esība.

Vispārējās personas likvidācijas procesa rezultāti liek sevi jau manīt. Tur, kur zūd Dieva, sevis paša un “ļauno spēku” personiskā rakstura apzināšanās, rodas haotiskas un neizsakāmas bailes nonākt kaut kāda “ļauņuma” varā, neitrālā nozīmē, kas no šī brīža kļūst jau ne-
notverams. Šis “ļauņums” liek sevi manīt visur, visdažādākajās formās un dažādos veidos tiek izskaidrots vēsturē (politika, sociālie institūti u. c.), personiskajā dzīvē (emocijas, iedzimtība, apkārtne u. c.), Visumā (liktenis, zvaigžņu stāvoklis u. c.); visi šie “spēki” kā sekas dīvinā veidā ir pakļauti pseidopersonalizācijai. Cilvēks atkal nonāk “kosmisko stihiju” tīklos,

no kuru varas ar savu krusta nāvi Kristus viņu vienreiz jau ir atpestījis (*Gal. 4, 8–10*).

Atturēsimies ar pārsteidzīgiem spriedumiem par šīs parādības cēloņiem. Tie ir bijuši vienmēr, bet tieši šodien tiem ir parādījusies noteicošā nozīme. Kad mēs vērojam dažu zinātnieku entuziasmu, kuri jaunas “mērvienības” vai “lieluma” meklējumos vēršas pie impersonālistiskām Āzijas kultu reliģijām, būtībā pie mūsdienu “gnosis” (no grieķu vārda γνωσις – zināšanas – augstākās, ezotērās, mistiskās) formām – šī pirmā un, neapšaubāmi, pēdējā Baznīcas ienaidnieka, rodas jautājums: bet varbūt šī bezpersonalizācija ir tā procesa rezultāts, kas bija sācies jau sen, dabaszinātnēm atdaloties no teoloģijas, no ārpuspersonības kosmiskās “gnozes”, nošķiršanās, noslēgšanās sevī, no “dievatziņas”, kas to jau nespēja iekļaut sevī? Atdzimšanas laikmetā šāds iedalījums bija dziļi pragmatisks un bija vērsts vienīgi uz izziņas brīvības aizsardzību. Tās rezultātā ar laiku indivīds sāka zaudēt izpratni, ka viņš atrodas Absolūta pasaulē, kurš Vienīgais nosaka tava paša personiskā “es” mēru, kā arī vienotības priekšnojautas sajūtu, nevis vienkārši kaut kādu vispasaules visu un visa atstumto un

vientuļo apvienošanas, bet vienotību ar “Tu”, kurā nebūtu ne mazākā “es” piejaukuma. Bet atgriezīsimies pie mūsu tukšneša tēviem!

Senajiem autoriem ļaunuma personīgā rakstura saasināta izjūta bija apliecinājums, ka viņi ir nepārprotami apzinājušies savu pašu cilvēcisko cieņu, brīvību, personīgo atbildību pret dzīvi. Ļaunums viņu uztverē pirmām kārtām ir kā svešatnē radies spēks, nācis no ārpusēs, kas slepus cenšas iefiltrēties cilvēka personības neaizpildītajos tukšumos. Tikko tam tiek ļauts netraucēti ieiet dvēselē, tas ir spējīgs novērst no Dieva un novirzīt no galvenajiem uzdevumiem.

Ikviens pirms kristībām liecinieku klātbūtnē noliedz sātanu, mirst un augšāmceļas kopā ar Kristu, kas nozīmē, ka viņā vairs nav tādas “vietas”, uz kuru varētu pretendēt ļaunums. Ļaunā rīcībā paliek vien viņa “dabīgie” sabiedrotie: iedzimtība, vide, nelāgi ieradumi, cilvēka vājā griba u.c. Nebūtu pareizi domāt, kā to skaidro Evagrijs, ka dēmoni ir zināmi mūsu sirds noslēpumi. Vien tās Radītājs patiesi ir “Siržu zinātājs”, Vienīgais, “kurš zina, kas notiek prātā”. Bet pēc teiktajiem vārdiem un ķermeņa kustībām

dēmoni atpazīst daudzas kustības sirdī. Tomēr cilvēka varā vienmēr ir iespēja vai nu novērsties no kārdinājumiem, vai tiem padoties.

Tādā veidā visi kristieša centieni, it īpaši askēta – svētcīnītāja, ir vērsti uz to, lai šos sabiedrotos iznīcinātu, lai atraidītu ļaunuma izvirzītās prasības, “tiesības uz pilsētu”, lai attīrītu sirdi un saglabātu to skaidru: *“Nedodiet vietu velnam!”* (Ef. 4, 27). Neparasti dzīvā tēvu – tukšneša iemītnieku mācība par dēmoniēm būtībā nav nekas cits kā viņu bagātās un daudzveidīgās iekšējās pieredzes patiesais atspoguļojums.

Nav nekā pārsteidzoša, ka Evagrijs, izmantojot neizsīkstošo garīgās bagātības krātuvi, rada personības psiholoģijas kā īpašas zinību jomas pamatus – viņam raksturīgā smalkā uztvere un prāta asums nevar neradīt apbrīnu. Viņa demonoloģija pēc būtības ir dziļi optimistiska un tai nav nekā kopīga ar viduslaikos valdošajām bailēm no ļaunā spēka (kas, cita starpā, atrodas ļoti tālu no pašas kristietības būtības):

Par šo “žiglo un veiklo čūsku” (Jes. 27, 1), kas jūs nomāc, jums nav pat jādomā; neuztveriet viņu nopietni un nebīstieties no viņa. Jo tas ir izbēdzis vergs, kurš ir dzīvojis netikumīgu dzīvi un tagad slēpjas no sava kunga. Nepieķāpieties viņam līdz

pašai savai nāves stundai! Kungs jums ir devis varu "sabradāt čūskas un skorpionus" (Lk 10, 19), bet jūs no dēmoniem baidāties tikai tāpēc, ka viņi svilpj? Čūska spēj tikai un vienīgi baidīt.

Mūku vēsture ir izdaiļota ar krāšņām epizodēm, kurās tēvi – tuksneša iemītnieki nepado-
das sātana kārdinājumiem vai vienkārši smeļ
par tiem. Tāda ir vēsture, kuru mums nodod
Evagrijs.

*Vēl vienam no svētajiem, kurš dzīvoja bezvār-
du klusumā tuksnesī un uzcītīgi lūdzās, dēmoni
divu nedēļu garumā uzbruka šādā veidā: tie ar
viņu spēlējās kā ar bumbu, meta gaisā un ķēra
uz apakšā paliktā niedru paklāja. Tomēr tā arī ne-
spēja viņa prātu atraut no dedzīgām lūgšanām.
Ja dēmoni uzrodas, tad tiem piedien vienīgi vēss
nīcinājums.*

Reizēm Evagrijam ļaunuma personalizācija
nonāk līdz groteskai, savā ziņā tā bija nodeva
viņa laikmeta domas virzībai (var jau būt, ka
arī nedaudz naivi), bet šī personalizācija daudz
lielākā mērā bija cilvēka cieņas apzināšanās un
ikviena kristieša personiskās atbildības pilnīgs
atspoguļojums. Šī garīgā cīņa notiek par cilvē-
ka personības vienotuma glābšanu, tai nonākot
briesmu priekšā – sabrukt netikumu iedarbības

rezultātā. Cīņa neapstājas ne mirkli un izvēršas visdažādākajās cilvēciskās būtības sfērās: “laicīgajā pasaulē” (kur to nav iespējams nosaukt vārdā), caur lietām (kad visbiežāk cilvēks to neuztver kā tādu), kopdzīvē (cilvēku attiecību līmenī). Anahorētu dzīvē – sakarā ar ārējo priekšmetu un nepārtrauktas citu klātbūtnes neesamību – šis ieilgušais karš pāriet nebeidzamo kauju ar “nodomiem” formā, kas atspoguļo mūsu sarežģītās iekšējās dzīves peripetijas. Savā ziņā cilvēka liktenis ir viņa paša rokās; neviens, izņemot mūs pašus, par mūsu kaislībām neatbild. Galu galā par personības veselumu un glābšanu mums ir jācīnās pašiem ar sevi, ar paša apgānīto sirdi, no kuras bieži vien, nepastāvot acīm redzamiem iemesliem, nāk netīri nodomi. Vien garīgā modrība un skaidrība mūs var pasargāt no ļaunuma spēkiem, kas cenšas mūs iegūt savā varā.

Viss pateiktais mūs ir atvedis pie pamata jautājuma: vai pēc savas būtības, mērķiem, problēmām un prakses kristiešu dzīve ir vienīgā vai arī nē? Pēc Evagrija domām, atbilde var būt tikai pozitīva: ir viens un tikai viens kristiešu aicinājums. Nepastāv viens garīgums laicīga-

jiem cilvēkiem un cits – mūkiem, jo gan pirmie, gan arī otrie kristībās ir saņēmuši Svētā Gara svētību.

Tādā veidā laicīgajiem cilvēkiem un mūkiem ir viens ienaidnieks, lai kādu veidolu viņš arī nebūtu pieņēmis. Un vienīgi “cīnā ar padebešu ļaunuma spēkiem meistarīgo”, seno anahorētu noteiktie dzīves apstākļi tuksneša tēvu stāstiem piešķir tik neparastu un dažreiz pat tik pārspīlētu raksturu, kas mūsdienu cilvēkā rada atbildes jūtas: “tas uz mani neattiecas”. Tieši tāda pati situācija ir ar viņu evaņģēlisko “burtiskumu”, kas vienlaikus mūs gan apbur, gan rada pamatīgu apjukumu.

Vienam no brāļiem bija tikai Evaņģēlijs, bet arī to viņš pārdeva, saņemto naudu atdodot trūkumcietējiem. Pie tam viņš teica pieminēšanas cienīgus vārdus: “Es pārdevu to grāmatu, kas man saka: Pārdod visu, kas tev ir, un izdali to nabagiem” (Mt 19, 21).

Ja tas patiešām ir tā, tad ļaunuma spēkus var uzvarēt, pieturoties tikai pie viena vienīga ceļa, pat ja pirmajā acu uzmetienā šķiet, ka laicīgie cilvēki un mūki tā sasniegšanai izmanto dažādus līdzekļus. Nemānīsim sevi. Visi askēzes veidi, kas bieži vien tiek uzskatīti par “vienīgi

mūku lietu”: atteikšanās no mantiskā, gavēnis, atrašanās modrībā, klusēšana un daudz kas cits, ir sastopami jau Jaunajā Derībā, un tie attiecas uz visiem kristiešiem. Tas ir attiecināms arī uz dzīvošanu tuksnesī, jo pēc būtības tā ir tās pašas bēgšanas no “pasaules” un tās ļaunuma simboliska izpausme, uz ko ir aicināts ikviens kristietis. Ne jau tādēļ, lai nonāktu “šīs pasaules Valdnieka” patvērumā, bet tieši pretēji, par cik Kristus tieši tuksnesī uz visiem laikiem uzvarēja ļauno, ikviens kristietis ir aicināts no savas brīvās gribas ņemt līdzdalību šajā uzvarā.

Nav brīnums, ka senie mūki sevi uztvēra par tiešiem pirmo kristiešu un mocekļu Baznīcas mantiniekiem, turklāt pirmām kārtām viņi vēlējās būt vienkārši kristieši. Būt par kristiešiem šī vārda gandrīz “fundamentālā” un augstākajā nozīmē. Viņi sevi uztvēra ne jau nomalēs esošus, bet esošus pašā Baznīcas sirdī; viņu dzīve, tāpat kā Jeruzalemes pirmo kristiešu kopienas dzīve, vēlākos laikos visai Baznīcai kalpos par piemēru. Saprotams, viņu dzīves veids, viņu “burtiskums” bija kā kristietības radikālisma etalons, bet to pašu var teikt arī par Jeruzalemes kopienu. Kā tas bieži mēdz gadīties, vienīgi “galējās situācijās” neparasti skaid-

ri parādās visas kristietības būtiskākās iezīmes, tāpēc pirmo kristiešu un vientuļnieku dzīves veids vēlākos laikos kalpos kā atdarināšanas vērts piemērs.

Šajā pasaulē mūks vai laicīgais cilvēks, kino-vīts vai anahorēts, kristietis, kurš ir cieši nolēmis nepiekāpīgi sekot savam Kungam, savā personiskā pieredzē pārdzīvo to, ko bija pārdzīvojis Kristus. Ja neņem vērā viņu "vietējo kolorītu" un īpašos dzīves apstākļus, vientuļnieku askētiskais darbs, kas pirmajā acu uzmetienā liekas tik dīvains, nes sevī sava veida vispārcilvēciskās pieredzes pašu būtību, un ikviens to var identificēt ar savu personisko pieredzi. Ja tas patiesi ir tā (jo kristietīgie Austrumi, kas mūkus novietoja pašā garīgās dzīves centrā, nekad par to nav šaubījušies), tuksneša tēvu pieredze savu vērtību ir saglabājusi līdz pat mūsdienām.

Mūsu dienās tie paši velni, kurus dzina ārā Kristus, ir atgriezušies tik lielā skaitā, kā nekad agrāk, ar citiem vārdiem un citā veidolā (daudzus no viņiem vairs nevar pat atpazīt), tāpēc būtu ļoti noderīgi atkal nosaukt to patiesos vārdus.

Lai to izdarītu, vislabāk ir attīrīt vecās "akas", kuras agrāk mūsu tēvi vaiga sviedros izraka

tuksnesī. "Filistieši" tās ir piegāzuši ar akmeņiem un aizbēruši ar smiltīm (1. Moz. 26, 15), un, lūk, šodien daudziem cilvēkiem ir jāveic tāls ceļš, lai dzesētu slāpes Tihonas duļķainajos ūdeņos. Tikko šīs akas tiks iztīrītas, pa tuksneša smiltīm atkal sāks plūst dzidrs ūdens. Un tad mēs redzēsim, ka arī šodien ikviens alkstošais var no tiem padzerties, jo *"Dievs neuzlūko neviena vaigu"* (5. Moz. 10, 17).

2.

Ļaunuma jēdziena formulēšana

Kā mēs jau runājām, grūtsirdība ir pirmām kārtām “nodoms”, viens no astoņiem netikumiem; Evagrija sastādītais to saraksts kļūst par klasiku mūku dzīves literatūras vēsturē. “Nodoma” (λογισμοῦ vai tam līdzīgie sinonīmi) jēdziens pirmo mūku valodā bija tikpat daudznozīmīgs kā bībeliskais jēdziens “miers”. Nodoms pats par sevi ir dvēseles, mūsu jūtu un pasaules uztveres dabīga un pozitīva izpausme. Bet nemanāmi šie nodomi var kļūt par tādiem dvēseles vilņošanās avotiem, kas nu ne kādā veidā neatbilst to sākotnējam mērķim, ko tiem ir noteikusi pati daba, – atklāt mums ar maņām uztveramo pasauli. Un tad tie kļūst par “ļauriem nodomiem”, tas ir, par slēptu noslieci uz ļauno. Tajos izpaužas cilvēka “sirds” ļaunums, kas ir aizmirsusi par savu dievišķo izcelsmi.

Labie un grēcīgie nodomi atšķiras ar savu izcelsmi. Pie tiem, kurus ir radījušas jūtas, atmiņas vai mūsu temperaments, ir arī vēl jāpievieno tie, kurus iedvesmo eņģeļi vai dēmoni. Kad cilvēks piekāpjas šādas iedvesmošanas priekšā – un tas ir atkarīgs tikai un vienīgi no viņa paša – un kad ļaunums, kas viņā ir iesakņojies, kļūst

par ieradumu, par gribas izpausmi (ηξις), bet pēc tam arī par dvēseles kaislību (παθος), tad gluži kā visas slimības tas rada ciešanas.

Starp kaislībām, kas tagad valda pār tevi, kā man šķiet, ir jāizšķir tās, kuras mums diktē daba, un tās, kas rodas no mūsu vājās gribas. Pirmās no tām mums ir jau asinīs un iedzimst no vecākiem, citu izcelsme – nīknuma vai iekāres atstātās pēdās. Kaislības, kas dotas no dabas, plosa mūs ar savu ilglaicību, jo prāts tās iemiesojis sevī caur domām un apzinās sevī jau tajās ievīstītu. Svētajos Rakstos par tām tiek teikts: “Meties prom, nekavējies ne mirkli” (Septuaginta, Sal. pam. 9, 18). Toties tās, kas rodas no gribas, prātu plosa vienīgi tad, kad tām ļaujas. Tomēr ir teikts: “Nevēlies būt ar viņiem!” (Sal. pam. 24, 1) Nodomi mūs plosa ilgstoši un grauj. Protams, arī dabīgie nodomi paši var izsaukt dusmas vai iekāri, ar dažādām rūpēm nepārtraukti novēršot prāta uzmanību, ja vien viņš pats neparūpēsies par vajadzīgajām zālēm – badu, slāpēm, atrašanos nomodā, par lūgšanām un attālināšanos no pasaulīgā.

Pirmajā acu uzmetienā varētu likties, ka Evagrijs pie viltus nodomiem pieskaita arī to, ko mēs dēvētu par trūkumiem, iedzimtajiem netikumiem, “dzimumzīmītēm”. Tomēr vārdus “daba”, “asinis”, “vecāki” viņš lieto pavisam ci-

tādā nozīmē, to apliecina citas viņa vēstules un darbi. Atgādināsim, ka Evagrijam “dabā” nav nekā ļauna, ar šo vārdu viņš apzīmē tādu kā sākotnēji radīto realitāti. Piemēram, “dabīgs” ir nodoms, kas arī pagāniem liek gan mīlēt savus bērnus, gan godāt savus vecākus. Šajā gadījumā tiek runāts par sākotnējām “tikumu sēklām”, kas saskaņā ar Evagrija mācību nav iznīcināmas un ir kopējas visiem cilvēkiem, neizslēdzot arī lielus grēciniekus.

Tomēr velni veikli izmanto arī šos sākotnēji labos nodomus, piemēram, graujot bērnu dabisko pieķeršanos vecākiem, lai tādējādi tos aizvestu prom no mīlestības uz Dievu. Tieši šajā sakarā Kristus, kā to norāda Evagrijs, saka, ka Viņam nevar sekot neviens, ja tas “neienīdīs” tēvu, māti, brāļus utt. Vienlaicīgi viņš ļoti smalki norāda, ka šie nodomi izceļas ar neparastu uzstājību. Jo nav nekā stiprāka par asinsradniecību. Tomēr pie visa tā Evagrijs nav tendēts uz determinismu. Cilvēks var valdīt gan pār saviem dabīgajiem nodomiem, gan arī pār tiem, kas rodas no viņa vājuma, un vēl lielākā mērā – pār dēmonu iedvesmoto.

Dēmonu nodomam pretī stājas trīs nodomi, kas to pārtrauc, kad tas pārāk ilgi ir uzkavējies mūsu

prātā. Pirmo no tiem slepenībā iedveš svētie eņģeļi. Otrais rodas no mūsu gribas, kas nosliecas uz to pusi, kā ir jābūt. Trešais rodas no paša cilvēka dabas, pateicoties kurai pat pagāni mīl savus bērnus un godā savus vecākus.

Šādā veidā mūsu nodomi pēc savas būtības nav sarežģīti. Evagrijs balstās uz tā, ka daba ir laba un tāda arī saglabājas; bet šī īpašība var tikt atņemta dažādos veidos. Dēmoni var izkropļot ne tikai dabīgos nodomus, bet arī mūsu pašu atmiņu un “miesīgo temperamentu” (fizisko struktūru).

Visām šīm intrigām pretojas gribas brīvība, kas izdara izvēli par labu labajam vai ļaunajam. Īpašais akcents uz gribas brīvību laikam jau visvairāk parāda viņa atšķirīgo pieeju no mūsdienu psihologu pieejas.

Kā tas vispār bija pieņemts senatnē, Evagrijs atsevišķi nepievēršas bērna dvēselei, vērtējot to kā līdz noteiktam laikam vēl neatvērušos pieaugušā dvēseli; viņš neņem vērā ne problēmas, kas saistītas ar iedzimtību, ne agrās bērnības iespaidus, kas var uz visu mūžu atstāt savas pēdas. Līdz ar to skaidrāk iezīmējas cilvēka personības tēls, kas spēj brīvi uzņemties atbildību, cilvēks no “dabas” ir brīnišķīgs, tas ir, skaistums

piemīt viņa paša dabai, un tā nav iznīcināma, jo tā nāk tieši no paša Dieva. Tāpēc dēmoni ir apsēsti ar vēlmi apstrīdēt pašu cilvēka cienību.

Ko velni grib mūsos uzjundīt? – Rijību, netiklību, mantkārību, dusmas, ļaunatminību un pārējās kaislības, lai prāts, ar tām apdullinājies, nespētu pienācīgi lūgties. Jo dvēseles nesaprātīgās daļas kaislības, sākot valdīt pār prātu, neļauj tam saprātīgi virzīties un tiekties izprast Dieva Vārdu.

Ikvienas askēzes augstākais mērķis ir pilnīgas bezkaislības sasniegšana: vara apzināti rīkoties ar savas dvēseles iracionālajām spējām, lai varētu uzveikt ikvienu (tanī skaitā arī “visvienkāršāko”) nodomu, no “materiālā pacelties uz Nemateriālo”.

Lūgšana nav nekas cits kā prāta saruna (ομιλία) ar Dievu, kuras laikā prāts paliek “neaizslēgts”. Par “neaizslēgtu” es saucu prātu, kurš lūgšanu laikā neiedomājas (nestāda sev priekšā) neko miesisku. Jo patiesībā, prātā darbojoties, gan nosaukumi, gan vārdi, attiecināti uz kaut ko juteklisku, atstāj prātā savu vietu un piešķir tiem formu. Tāpēc lūgšanu laikā prātam ir jābūt brīvam no visa jutekliskā. Domājot par Dievu, ir pilnībā no prāta jāizolē visas ķermeniskās jūtas, lai prātā (Dievs) nav ķermenis.

Astoņi nešķīsti nodomi parasti tiek uzskaitīti noteiktā kārtībā, vien reizēm vietām tiek mainīti otrs un trešais: rijība, netiklība, mantkārība, skumjas, dusmas, grūtsirdība, godkāre un lepība. Evagrijs šos astoņus nodomus sauc par “visai dzimtai piemītošiem”, ne tikai tādēļ, ka no tiem rodas visi pārējie, bet arī tādēļ, ka tie savstarpēji saistīti: vai nu savstarpēji viens otru vada, vai viens otram pretojas. Kā mēs redzēsim tālāk, grūtsirdība šajā rindā ieņem īpašu vietu.

Reizēm Evagrijs astoņus nodomus reducē līdz trijiem: rijība, mantkārība un lepība, no kuriem veidojas neskaitāmi citi. Evagrija doma vienmēr atgriežas pie to pirmatnējā veidola – pie trijiem Kristus tuksneša kārdinājumiem.

Trīs vai astoņi, tiem visiem ir vienas saknes – patība (φιλαυτία, sevis mīlēšana, patmīlība, “pašlološana”), lai gan pats šis jēdziens paliek ārpus grēcīgo nodomu saraksta. Evagrijs nekad nerunā par patību, bet tā nemitīgi ir jāpatur prātā, ja mēs vēlamies pareizi saprast ļauno nodomu iedarbības mehānismu un to, kāpēc šajā “nelāgajā komēdijā” galveno lomu spēlē tieši grūtsirdība.

Astoņiem visai dzimtai piemītošajiem nodomiem pretī attiecīgi ir izvietojušies astoņi ti-

kumi: atturība, tiklība, mantas nekārība, prieks, ilgcietība, pacietība, neilgošanās pēc slavas un pazemīga gudrība. “Patība”, kas šajā sarakstā netiek pieminēta, ir antagonisms mīlestībai (αγάπη), cilvēka dvēseles galvenai ievirzei.

Astoņi tikumi, kā arī astoņi netīri nodomi piemīt visiem. Pirmie – tie ir daļa no mūsu “dabas”, tas ir, pašas būtības, kas ir tikusi radīta laba, otrie – tos iedveš dēmoni, kuri uzbrūk visiem. Šie astoņi nodomi būtībā ir dēmonu radītā apmātība, un tādēļ tos nevajadzētu izskatīt kā grēkus un vēl vairāk – no tiem kaunēties.

No mums nav atkarīgs, vai visi šie nodomi mūs nomāc vai, tieši pretēji, netraucē; tomēr no mums ir atkarīgs, vai tie mūsos aizkavējas vai, tieši pretēji, neaizkavējas, vai tie iekustina vai neiekustina kaislības.

Un tikai paša cilvēka, kurš piekāpjas ļaunumam, labprātīga piekrišana “nodomu” pārvērš par kaislību un grēku.

Par mūka kārdinājumu kļūst nodoms, kas, ceļoties augšup pa dvēseles kaislīgo daļu, aizmiglo prātu. Mūka grēks ir piekrišana pieņemt ar prātu attaisnotu baudu, ko piedāvā nodoms.

Izskaidrot mehānismu, kas iekustina kaislības, nemaz nav tik vienkārši: kaislības uzliesmo

to priekšstatu ietekmē, kas ir nogulsņējušies mūsu atmiņā, varbūt arī tieši pretēji. Tā kā ikviena vēlme rodas no saņemtajiem iespaidiem, kas rodas no saskarsmes ar lietu pasauli, Evagrijs sliecas uz pirmo: parasti jūtas iekustina kaislības, saprotams, vienmēr mums labprātīgi tam piekrīt. Lai tam pretotos, ir jātiecas iemantot tikumus un it īpaši divus no tiem, kas iegrožo dvēseles kaislīgo daļu: garīgā mīlestība iegrožo agresīvo (nikno) dvēseles kaislību sākumu; bet atturēšanās pārtrauc dvēseles miesiskās kaislības (iekāres daļu). Līdz brīdim, kamēr dvēselē valda šie divi tikumi, jūtu iespaidi neizsauc kaislību uzvirmošanu.

Zināmā mērā kaislību avots atrodas mūsos pašos, tas ir, iekārē, ar ko mēs uztveram ārējās lietas. Bez tam Evagrijs izdala dvēseles kaislības, kas ir attiecināmas uz cilvēcisko savstarpējo attiecību jomu, un ķermeniskās, tas ir, kas saistītas ar mūsu fiziskajām vēlmēm. Pēdējās var viegli apspiest ar askēzes palīdzību, taņī pašā laikā pirmās (piemēram, dusmas) mūs vajā līdz pašai kapa malai. Un ar to neko nespēj izdarīt pat pati skarbākā askēze.

Evagrijs ļoti smalki norāda, ka dusmām pirmām kārtām tiek pakļauti padzīvojuši cilvēki, bet jauniem visbiežāk ir jākaro ar rijību,

tas ir, miesas kaislību. Pie tam garīgu pilnību sa-
snieguša mūka bezkaislībai nav nekā kopīga ar
to, ko šodien mēs dēvējam par apātiju!

*Nokaitēta bulta cauršauj dvēseli, bet vīrs, kurš
nododas garīgajai darīšanai, to nodzēš.*

*Tikumi neapstādina velnu uzbrukumus, bet pa-
sargā mūs no tiem neievainotus.*

Kaut arī Evagrijs par kaislību rašanās cēloni
uzskata cilvēka dvēseli, viņš neuzskata, ka ļau-
nums ir ielikts pašā cilvēka dabā. Šāds apgalvo-
jums būtu ķecerība.

*Iesākumā, kad Dievs mūs radīja, Viņš pašā mūsu
dabā iesēja tikumu sēklas, un tolaik nebija nekā-
da ļaunuma. Īstenībā mēs neesam tam pakļauti...*

Ļaunums rodas no mūsu talantu nepareizas
izmantošanas:

*Ja prāts visu ļaunumu rada ar gribas un vēlmju
palīdzību, un šos spēkus mēs varam izmantot,
gan darot labu, gan kaitējot, tad ļaunums rodas
no šo (mūsu dvēseles) daļu pret dabiskas izmanto-
šanas. Un, ja tas ir tā, tad nekas, ko Dievs radījis,
nav ļauns.*

Evagrijs, kā arī lielākā daļa no pareizticīga-
jiem teologiem ar "pretdabisku izmantošanu"
saprot to, kas neatbilst visa radītā sākotnējai
nozīmei un aicinājumam.

“Dabīgums” ir un paliek labs, daba nevar pārstāt būt laba. Lai kas arī notiktu, grēks un kaislības paliek svešas, tās var tikt un tām ir jā-tiek iznīcinātām uz mūžīgiem laikiem. Šādā no-zīmē ļaunums nav mūžīgs un pastāv vien kā sava veida “parazīts”; tas pazudīs kopā ar to, kas to dara. Tam apstiprinājumu Evagrijs atrod arī Evaņģēlijā:

Bija laiki, kad ļaunuma nebija, un pienāks laiki, kad tas izzudīs; bet nekad nav bijis laiku, kad ne-eksistētu tikums, un nekad nepienāks tādi laiki, kad tas vairs neeksistēs. Tikumu sēklas patiesi nav iznīcināmas. Par to mūs pārlicina Evaņģēlijā ap-rakstītais atgadījums ar bagātnieku, kurš sava ļaunuma dēļ tika nolemts mūžīgām elles mokām un kurš atcerējās par saviem brāļiem: līdzcietība un žēlsirdība – tikumības labās sēklas.

Šī pārlicība par radītā labuma neiznīcinā-mību un ļaunuma nebūtību Evagrija askēzes mācībai piešķir īpašu optimismu, kas nebūt ne-mīkstina viņa nepiekāpību.

Beidzot ir pienācis laiks dot apzīmējumu grūtsirdībai. Kā jau daudzi teoloģiskie jēdzieni, šis termins satur tik daudz nianšu, ka tā nozī-mi vienā vārdā izteikt praktiski nav iespējams.

Ar šo problēmu bija saskāries jau Jānis Kasians: *Sextum nobis certamen est, quod Graeci akedia vocant, quam nos taedium sive anxietatem cordis possumus nuncupare.*

Viņš šim vārdam atrada diezgan precīzu ekvivalentu latīņu valodā, tomēr tanī pašā laikā visbiežāk izmanto vienkāršo grieķu vārda *acedia* transliterāciju (šādā veidā Rietumu teoloģijas literatūrā tas tiek izmantots kā speciāls termins). Un tāpat, ko tieši Evagrijs apzīmē ar vārdu *grūtsirdība*? Viņš tam dod šādu skaidrojumu:

Grūtsirdība ir dvēseles spēku izsīkums, bet dvēselei spēku izsīkumā trūkst tā, kas tai ir dots no dabas, un tā vairs nespēj varonīgi pretoties kārdinājumiem.

Vēlāk viņš atkal atgriezīsies pie šīs domas:

Grūtsirdībai padevies mūks (...) ir zaudējis dvēseles spēkus. Šo “vājumu” Evagrijs raksturo šādiem vārdiem:

Grūtsirdības dēmons, kuru dēvē arī par “pusdienas” dēmonu, – ir vissmagākais. Viņš piestājas mūkam aptuveni ceturtajā stundā un nomāc viņa dvēseli līdz astotajai stundai.

Izmantotais tēls runā pats par sevi; to viegli ir saprast tam, kam nākas apmeklēt Austrumus. Laika posms no pulksten 10 līdz 14 ir

dienas “mirušais punkts”. Saule atrodas zenītā, neciešama svelme, visi miesas un dvēseles spēki iet mazumā. Cilvēkam zūd jebkādas vēlēšanās kaut ko darīt. Dzīve uz dažām stundām sastingst, šajās stundās veikali ir slēgti. Tieši tad “pusdienas dēmons” sāk savu apgaitu.

Piezīmēsim, ka senatnē mūkiem nebija ierasts pusdienot un ēdienreizes bija tikai vienu reizi dienā, tuvu devītajai stundai (no plkst. 15).

Tātad grūtsirdība pirmām kārtām ir visu dvēseles dabīgo spēku “atslābums”, sava veida panīkums, “hipotonija”, kad cilvēks vairs nespēj cīnīties ar “nodomiem”, kas viņam tajā brīdī nikni uzbrūk.

No šī vispārējā atslābuma rodas tukšuma sajūta un garlaicība, nepatika, slikta dūša, nespēja neko paturēt prātā, spēku izsīkums, “sirds nemiers” (Jānis Kasians); visi šie dvēseles stāvokļi ietver sevī grūtsirdības jēdzienu. Bet kurš gan uzdrošināsies apgalvot, ka šādi stāvokļi ir pazīstami vienīgi tuksnesī mītošajiem? Par tiem labi informēti bija senatnē, par to daiļrunīgi ir izklāstīts, piemēram, Origēna darbos. Mūsdienās Romano Gvardini grūtsirdību uzskata “par cilvēka gandrīz vismokošāko stāvokli”, laika gaitā tā ir kļuvusi vēl spēcīgāka un dziļāka. Paskāla skumjās, Kjerkegora melanholijā ir

kaut kas mokoši nospiedošs, kaut kas tāds, kas liek mums notrīsēt.

Būtu ārkārtīgi interesanti Evagrija idejas salīdzināt ar mūsdienu autoru viedokli, kuri, atšķirībā no vēlāko laiku garīgajiem rakstniekiem, neizjuta viņa ietekmi. Iespējams, lasītājam pašam radīsies vēlēšanās veikt šo pētījumu. Mēs šeit izskatīsim tikai pašus svarīgākos, kristietības vēsturē pēdas atstājušo tuksneša tēvu priekšstatus.

Šīs nodaļas noslēgumā gribam atzīmēt, ka cilvēka dzimumam vispār ir raksturīga grūtsirdība visās tās daudzveidīgajās izpausmēs.

Šajā pasaulē grūtsirdība un cilvēks ieradās vienlaicīgi.

3.

Grūtsirdības rašanās un tās raksturīgākās īpatnības

Lai sekmīgi ārstētu slimību, ir precīzi jānosaka tās rašanās cēloņi un izpausme. Tas pats ir attiecināms uz dvēseles "ligām", lūk, kādēļ Evagrijs piešķir lielu nozīmi psihisko procesu precīzai diagnostikai.

Ir jāiemācās atšķirt garus, saskatīt apstākļus, kādos tie uzrodas, kuri no tiem ir uzstājīgi, nokaitināti, bet kuri – ir vieglāki, kuri no tiem uzbrūk pēkšņi, bet kuri nosliec prātu uz zaimošanu.

Minētais teksts izskaidro šo sakarību dabu. Nodomi rodas no saskarsmes ar materiālās pasaules lietām, no tiem iespaidiem, kas mūsu sajūtās rodas no lietu iedomātās vērtības. Lai kļūtu par netīru nodomu, tad ārējie iespaidi ir jāuzņem "ar kaisli", citiem vārdiem sakot, tie ir jāpakļauj egoistiskai atsvešinātībai.

Pēc savas būtības visām kaislībām ir dubulta izcelsme, kas atbilst cilvēka duālajai somatiskajai (miesiskajai) un psihiskajai (dvēseliskajai) dabai. Dvēseles "galva" – prāts arī ir pakļauts kaislību iedarbībai, piemēram, zaimošanai, par ko jau bija runa iepriekš. Zaimošana ir tipiska

lepnības izpausme, kas rodas no godkāres, kad paštiksminoties iedomājas, ka pārējie dēmoni ir uzvarēti, vienīgi pateicoties paša spēkiem. Zaimošanas gars nosliec dvēseli apmelot Dievu.

Šis piemērs mums parāda, ka nodomi savā starpā ir savstarpēji smalki savijušies; astoņi visai dzimtai piemītošie nodomi ir savijušies noteiktā secībā: sākumā ir paši rupjākie un paši jutekliskākie, ar visām no tiem izrietošajām sekām; un visbeidzot nemateriālie, kas parasti uzrodas, kad cilvēks ir sasniedzis garīgās dzīves virsotnes un rupjie nodomi ir jau uzveikti. Godkāre un lepnība ir tipiski “pilnīgo”, “sekmīgo” netikumi, tanī pašā laikā grūtsirdība ir kā sekas gan rupjām, gan arī smalkām kaislībām.

Kā likums, godkāre un lepnība prātu atgriež pie pašām zemiskākajām kaislībām: godkāre noved līdz lepnībai vai pie skumjām, dažreiz pat līdz netiklībai; savukārt lepnība ieogrūž dusmās un skumjās, bet reizēm noved pat līdz pilnīgam prāta aptumsumam. No skumjām un dusmām, kā mēs redzēsim, dzimst grūtsirdība.

Tāpēc, ja mēs negribam kļūt par rotallietu pašu iegribu varai, ir labi jāsaprot nodomu darbības mehānisms. Vien piemērojot skarbu pašnovērošanu, kas ar saknēm sniedzas lūgšanās, tiek sasniegtas spējas atpazīt garus. Vienā no

savām vēstulēm Evagrijs atzīstas, ka tas nebūt nav viegli. Par to, kas attiecas uz empīrisko izziņu, no Evagrija nav jāgaida tieša un loģiski nevainojama sistēma. Viņa darbi aptver 14 gadu garu laika periodu, tas ir, viņa zināšanas par dvēseles slēptākajiem procesiem apriori kļuva aizvien dziļākas. Tā kā viņš pats psiholoģijas jomā nav atstājis pabeigtu savu uzskatu izklāstu, tad, pamatojoties uz viņa atstātajiem darbiem, mēs neuzskatām ne par iespējamu, ne arī vēlamu to tādu izveidot.

Tomēr attiecībā uz grūtsirdību viņa uzskati palika praktiski nemainīgi.

Tātad grūtsirdība ietilpst astoņu “visai dzimtai” piemītošu nodomu skaitā, bet pēc savas dabas būtiski atšķiras no visiem pārējiem. Ja citi nodomi būtībā nav nekas cits kā vien ķēdes posmi, kas savienojas jebkādā secībā un visdažādākajās kombinācijās, tad grūtsirdība šajā ķēdē vienmēr ir noslēdzošais posms, jo pēc tās neviens cits nodoms vairs neseko.

Pastāv cieša saikne starp grūtsirdību un skumjām: skumjas neizbēgami pāriet grūtsirdībā. Grūtsirdībā var iekrist tāpēc, ka ir bijušas skumjas, kas rodas, piemēram, brīdī, kad pa-

stāv spēcīgs netikls kārdinājums, kad sāk likties, ka šim kārdinājumam vairs nav iespējams pretoties. Tādēļ Evagrijs grūtsirdību un skumjas bieži vien liek blakus. Tā viņš nonāk līdz šādam secinājumam:

Grūtsirdība – skumju līdzgaitniece.

Un pretēji:

Skumjas – grūtsirdības ceļabiedre.

Skumjas un grūtsirdība, kas ne visā viena ar otru sakrīt, atrodas tuvās radnieciskās attiecībās: viss, ko Evagrijs saka par vienu kaislību, pilnā mērā ir attiecināms arī uz otru. Lai izveidotu pēc iespējas pilnīgāku priekšstatu par grūtsirdību, dažos gadījumos mēs būsīm spiesti vērsties pie tekstiem, kuros tiek runāts par skumjām.

Piedevām, šeit mums nav iespēja detalizēti izskatīt skumjas, jo materiāls par šo jautājumu ir milzīgs, tikai par to vien būtu iespējams sarakstīt veselu grāmatu.

Kādas gan ir galvenās atšķirības starp skumjām un grūtsirdību?

Evagrijs skumju rašanās iemeslu skaidro šādi:

Skumjas ir miesisko vēlmju piedzīvoto neveiksmju sekas, bet vēlmes iet roku rokā ar dažnedažādām kaislībām.

Grūtsirdības pirmsākumos atrodas pieviltas vai nepiepildītas vēlmes, bet, lai skumjas pārvērstos grūtsirdībā, ir jābūt vēl vienai sastāvdaļai:

Grūtsirdība ir dvēseles niknuma un iekāres daļas ilgstoša un vienlaicīga virzība. Pirmā neprātīgi trako par to, kas atrodas tās rīcībā, otrā, tieši pretēji, skumst par to, kā viņai pietrūkst.

To pašu ideju mēs sastopam grāmatas “Domas” interesantā izteicienā:

Vieni no nodomiem piemeklē mūs kā vienkārši dzīvas būtnes, citi – kā cilvēkus. Nodomi, kas parādās kā vienkārši dzīvām būtnēm, pēc savas būtības nāk no dvēseles vēlmju un niknuma sākuma; tie, kas parādās kā cilvēkiem, pēc būtības ir nodomi, kas rodas no skumjām, godkāres un augstprātības. Bet nodomi, kas rodas no grūtsirdības, pēc savas būtības ir jaukti; tie notiek ar mums gan kā ar vienkāršām dzīvām būtnēm, gan kā ar cilvēkiem.

Kā gan var teikt, ka cilvēks mēdz būt “dzīvnieks”?! (Jo tieši tas ir jāsaprot ar vārdu ζωον, kas apzīmē gan vispār “dzīvu” būtni, gan būtni ar dzīvu dvēseli). Lūk, pirmā atbildes daļa:

Reizēm dēmoni neliek mieru cilvēkam kā būtnei, kam ir dots saprāts, savukārt reizēm – kā nesa-

prātīgai būtnei. Kad tie uzbrūk dvēseles iracionālajai daļai, tas ir, niknuma un iekāres daļai, tie tās iekustina mūsos kā nesaprātīgās būtņēs, jo arī dzīvnieki pārdzīvo kustības šajās divās dvēseles daļās.

Patiesi, cilvēks tāpat kā dzīvnieks, pēc savas miesas uzbūves ir apveltīts ar divām iracionālām spējām: gribas tieksmi un vēlmi. Šajā līmenī saskaņā ar Evagrija domām cilvēks būtībā ne ar ko neatšķiras no dzīvnieka. Viņš vienkārši uzvedas kā “dzīvs”, kā “dzīvnieks”. Vēstulē Melānijai Vecākajai viņš ir atspoguļojis garu sarakstu ar tiem pārdzīvojumiem, kas ir raksturīgi gan cilvēkam, gan dzīvniekam. Mūsdienu etologs, iespējams, būtu ļoti pārsteigts, izlasījis, ka jūtas, ko mēs tradicionāli uzskatām par “tikai cilvēkam piemītošām”, šeit tiek piedēvētas arī dzīvniekiem. Dīvaini ieraudzīt, cik maz cilvēks savās reakcijās atšķiras no “dzīvnieka” brīdī, kad tiek runāts par “dvēseles iracionālajām kustībām”, kas nav vēl pilnībā atbrīvojusies no instinktiem.

Otrais teksts atspoguļo atšķirību starp “cilvēciskajām” un “dzīvnieciskajām” kaislībām.

Pēc Evagrija domām, cilvēka galvenā atšķirība ir nevis dvēseliskajos pārdzīvojumos, bet prāta spējās. Cilvēks ir tāds vien tāpēc, ka tam

ir dots logoss (tas ir, saprāts, domas, vārdi, zināšanas utt.). Cilvēks ir dievlīdzīgs, par cik viņš ir klātesošs dievišķajam Logosam, dievatzīšanas spējā, kas ir pašas cilvēka personības būtības pilnīga izpausme, un par stipru fundamentu tam visam kalpo prāts.

Tajā nav ne mazākā mājiņa par jebkāda veida “intelektuālismu”. Pats atziņas jēdziens ir ļoti neviennozīmīgs. Ir jāizšķir ārējā pasaules atziņa jeb “ši gadsimta viedo” atziņa. Tā ir “blīva” un ir pieejama pat Dievam netīkamajiem un nešķīstajiem velniem. Tās galvenā metode ir “dialektika”. Tā uztver vienīgi mūs ieskaujošās pasaules ārējo veidolu. Šim ārišķīgajam tiek pretstatīta garīgā atziņa, un vienīgi tai ir pavērtā pati lietu būtība. Tā ir pieejama vienīgi tīrajiem, “redzīgajiem”, tas ir, “tīrajam prātam”, kas ir brīvs no jebkādām kaislībām un kas arī kļūst par *capax Dei*.

Pēc tam Evagrijs precizē:

No netīrajiem dēmoniemi vieni cilvēku kārdina kā cilvēku, bet citi cilvēku samulsina kā nerunājošu dzīvnieku. Un pirmie, mums uzbrūkot, ieliek mūsos godkārības vai lepnības, vai skaudības, vai nosodījuma domas, kas neskar nevienu no nerunājošajiem dzīvniekiem, bet citi, mums tuvojoties, atmodina pārdabisku aizkaitināmību vai

iekāri, jo mums un nerunājošajiem dzīvniekiem šīs kaislības ir kopīgas, un mūsos tās slēpjas aiz saprātīgās dabas.

... Kam ir ausis lai sadzirdētu, lai dzird.

No trešā fragmenta kļūst pilnīgi skaidrs, ko tieši Evagrijs saprot ar grūtsirdības sarežģīto “daudzkomponentu” dabu:

... viņi karo visu dienu: tieši caur nodomiem cīnās dēmoni, reizēm iekustina vēlmes, reizēm izsaucot dusmu lēkmes, reizēm vienlaicīgi iekvēlinot dusmas un vēlmes, no kurām rodas “sarežģītais” jeb tā sauktais daudzkomponentais nodoms. Tomēr tas notiek tikai grūtsirdības stundā, jo citi nodomi ar laika intervālu viens otru nomaina. Grūtsirdības nodomam tajā dienā neseko neviens cits nodoms pirmām kārtām tāpēc, ka tas ilgi neatkāpjas, un tāpēc, ka tas satur gandrīz vai visus citus nodomus.

Tagad mūsu rīcībā ir visas svarīgākās sastāvdaļas. Nodomi nāk no dvēseles kaislīgās daļas, tas ir, no iekārojošās un dusmīgās, – caur to mēs, tāpat kā nesaprātīgie dzīvnieki, kuri mums ir radnieciski pēc miesas, uztveram apkārtējo pasauli. Balstoties uz to, kaislības “ceļas” un “apstumšo” prātu, nostumjot to no atziņas procesa, uz ko tas aicināts no dabas.

Grūtsirdībai ir “miksēts raksturs”: atšķirībā no visiem pārējiem kaislīgiem nodomiem, kam par savu rašanos ir jāpateicas vienai vai otrai dvēseles nesaprātīgajai daļai, grūtsirdība rodas no nodomiem, kas ir raksturīgi tām abām.

Pilnā apmērā atrodoties alogiskuma jomā, grūtsirdība kā fenomens visaugstākajā mērā ir iracionāla. Tas konkrēti izpaužas tādējādi, ka grūtsirdības nomāktais ir sašutis par visu, lai kas arī gadītos viņa ceļā (niknums), un skumst par visu, kas viņam ir liegts (iekāre). Sakarā ar tās izpausmju paradoksālumu un pretrunību grūtsirdību var stādīties priekšā kā divsejaino Jānusu. Viņa sarežģītais un “samudžinātais” raksturs izpaužas kā viltīgs nospiešanas un agresivitātes sajaukums.

Ir jānorāda arī uz ilglaicīguma faktoru. Ja citi nodomi uzrodas un dažreiz pietiekami ātri atstājas, kā, piemēram, netiklība vai zaimošana, tad grūtsirdība saglabājas ilgstoši, jo “sarežģītās” dabas dēļ tā ir saistīta ar visām pārējām kaislībām. No tā arī rodas īpašais dvēseles depresijas stāvoklis, kas var pāriet hroniskā formā, vairāk vai mazāk atklātā, it īpaši tajos gadījumos, kad mēs to nevēlamies atzīt un nevēlamies sākt lietot attiecīgos ārstnieciskos līdzekļus.

Tātad grūtsirdība dvēseles dzīvei ir kā savs veids strupceļš. Riebums pret visu, kas ir, reizē ar neskaidru vēlmi iegūt to, kā nav, paralizē dvēseles dabiskās spējas, līdz pat tādām stāvoklim, ka neviens cits nodoms prātā vairs nespēj iekļūt.

Uz šo sarežģīto grūtsirdības iezīmi norāda fragments, kuram komentārus mēs sniedzām iepriekš. Tajā tiek pieminēts vēl kāds svarīgs simptoms – dvēseles atonija. Šis vājumus, kas ir tik raksturīgs grūtsirdībai, ir kā sekas dvēseles iekārošanas un agresijas (niknuma) spēku iziešanai no ierindas, kas jau vairs neatbilst savam dabiskajam uzdevumam. Iespējams, tieši tā arī domāja Evagrijs, kad rakstīja sekojošo:

“Grūtsirdība ir dvēseles spēku izsīkums, bet dvēselei spēku izsīkumā pietrūkst tas, kas tai ir dots no dabas, un tā nespēj varonīgi pretoties kārdinājumiem.”

Priekšstatu par dvēseles trim spējām, kas darbojas, kā to ir paredzējusi “daba” (atbilst nozīmei, kāda ir bijusi sākotnējās radišanas brīdī), Evagrijs ar sava skolotāja Grigorija Teologa palīdzību palienē no platoniskās filozofijas un apzīmē šādā veidā:

Saprātīga dvēsele rīkojas saskaņā ar dabu; dvēseles iekārojošā daļa tiecas pie tikuma, bet agresīvā (niknā) par šo tikumu cīnās tajā laikā, kamēr saprātīgā vērsas pie pašas būtības apceres.

Šeit visas trīs dvēseles spējas ir savstarpēji cieši saistītas, jo tiecas uz vienotu mērķi – svētlaimi, kas balstās radītās pasaules atziņā, bet caur to – arī paša Dieva atziņā. No dabas dvēseles niknajai daļai tiešām ir jācīnās par baudu, pēc kuras tiecas dvēseles alkstošā daļa. Tas atbilst Radītāja iecerētajam, kad pastāv tieksme pēc garīgas baudas no atziņas un tieksme uz to svētlaimi, kas no tās rodas. Tomēr šī dabas dotā virzība var zaudēt savu spēku un nosliekties uz pasaulīgajām un mājīgajām iekārēm, kā rezultātā prāts tiek aptumšots un atrauts no atziņas procesa, kam tas ir bijis radīts. Tad tas sāk grimt tumsonības grēkā, no kura to var izdziedināt tikai atziņa, kas tiek iegūta ar garīgās mīlestības palīdzību.

Pilnīgu trīs dvēseles spēju izdziedināšanu un tās dabīgās funkcionalitātes atjaunošanu, kas atbilstu Radītāja sākotnējai iecerei, Evagrijs devē par “bezkaislību”. Šo pilnīgās harmonijas un “dvēseles veselības” stāvokli viņš apraksta šādi:

Tam, kurš savu prātu nemītīgi tur Kungā un kuram dusmīgo daļu, pateicoties pastāvīgai Dieva

*atcerei, pārpilda pazemība, un kuram iekāres daļa
nosliecas uz Dievu, ārējie ienaidnieki nav bīstami.*

Ja dvēseles iekāres un dusmu (agresīvā) daļa un prāts vienotā tieksmē ir vērsti uz Dievu un tajā sasniedz pilnīgu vienotību, kad katra no dvēseles spējām darbojas atbilstoši tai paredzētajam mērķim, cilvēks nekrīt par ienaidnieka intrigu upuri.

Sekojošajam skolotājam Grigorijam Teologam, Evagrijs līdz pašām dzīlēm izdziedinātas dvēseles īpašības apraksta šādi:

*Atrodies dvēseles saprātīgajā daļā, tikumu dēvē
par godprātību, saprātību un mērenību; vēlmju
daļā – par atturību un pacietību, niknuma daļā –
par varonību un mīlestību.*

Tālāk mēs redzēsim, kāda loma cīņā ar grūt-sirdību ir katram no šiem tikumiem.

Apkoposim teikto. Ir pavisam skaidrs, kādā veidā grūt-sirdības “saliktā” daba liek sevi manīt, kad tā izpaužas kā cilvēka personības dziļa degradēšanās šī grēka ietekmē. Šajā ziņā Evagrija apraksti ir pilnīgi pareizi:

Kamēr citi dēmoni, kas līdzinās austošai vai rie-tošai saulei, aizskar tikai kādu vienu dvēseles daļu, pusdienlaika dēmons parasti pārņem visu dvēseli un nosmacē prātu.

Šī prāta – cilvēkā esošā “Dieva tēla” troņa nespēja Viņu atspoguļot, tas ir, personības sākuma “nosmacēšana” cilvēkā ir grūtsirdības psiholoģiskās iedarbības rezultāts. Tā gluži kā vāks nosedz visas dvēseles dzīvības spējas, un cilvēkam “aizsitas” elpa, kas ir nepieciešama fiziskajai eksistencei, ne jau velti šādās situācijās parasti saka: “man trūkst elpas”, “ar pēdējiem elpas vilcieniem”.

Saskaņā ar šo aprakstu grūtsirdība, neapšaubāmi, ir īstenā kaislība: tā rada “ciešanas”, kurās cilvēks vienlaicīgi ir “cietušais”, bet tanī pašā laikā ir daļēji atbildīgs par šo netikumu šī vārda vistiešākajā nozīmē. Var jau būt, neviens pat neapstrīdēs, ka tam ir maz kas kopīgs ar Kjerkegora melanholiiju (lai gan pats šis termins Evagrijam nebija zināms, viņš precīzi apraksta tam atbilstošu dvēseles stāvokli). Melanholiiju visdrīzāk var uzskatīt par iedzimtu īpašību, diezgan bieži kādu noteiktu “daļu” saņemtu mantojumā, to, kas pārgājusi no vecākiem, un, sekojoši, kaut ko tādu, kas mums ir “iepriekš nolikts”, par ko mēs neesam atbildīgi. No tā izriet vēl viens jautājums, pie kura pienākas padziļināti vairāk pakavēties, – par Evagrija antropoloģiju.

Lai gan viņš nebija pazīstams ar mūsdienu analītiskās psiholoģijas teorijām un viņa pieeja “dvēseles kaislību” jautājumā bija pavisam citāda, Evagrijs saprata, ka kaislības ir sava veida dotumi, ko cilvēkam sevī ir jāuzveic.

No mums nav atkarīgs, vai visi šie nodomi mūs nomāks vai tieši pretēji mūs liks mierā...

Visas kaislības rodas no divu dvēseles spēju – naida un iekāres iracionālo spēju dezorganizācijas, kas uzmutuļo kā duļķaini vilņi un “ap-tumšo” prātu – cilvēka personības kodolu. Šie “nodomi” cilvēkam uzbrūk kā “kārdinājumi”, un Evagrijs tos uzskata par velnu sūtītu apmā-tību. Šīs intrigas negūtu nekādus rezultātus, ja tās nekādā veidā neatbilstu mūsu “mizantro-piskajai baudai, kas dzimst, līdzdarbojoties brī-vajai gribai, un nosliec prātu uz sliktu attieksmi pret Dieva radību”. Tas ir, pati par sevi radītā pasaule ir laba, jo labs ir uz tās būtību Aicino-šais; ļauna dvēseles spēju izmantošana padara tās “ļaunas”, un cilvēka labprātīga piekrišana tām pārvērš vienkāršus nodomus grēkā.

Patiesi, no mums ir atkarīgs, vai tie mūsos aizkavējas vai, tieši pretēji, neaizturas, rada kaislību kustības vai nerada.

Lai neiedziļinātos determinismā, Evagrijs uzskata, ka par ļaunuma rašanos ir atbildīga

cilvēka personiskā griba. Tomēr viņam nepaliek nepamanīts, ka brīvās gribas vara mēdz būt uzurpēta:

Ak, patība, Visuma nīdēja.

Patībā, sevis mīlestībā Evagrijs saskata visu kaislību cēloni. Pēc savas būtības patība nav nekas cits kā vien egoistiska atsvešināšanās, neveselīga pieķeršanās savam “es”. Visā tā meklē un atrod vien pati sevi. Un, tā kā šī sevis mīlestība ved uz nekuriem, tā pārvēršas par aklu naidu pret visiem un visu.

Kāpēc tā notiek? Tāpēc, ka ir tikai viena svētīga un mūžīga vēlēšanās, un tā ar visu savu būtību ir saistīta ar prātu – īstenas atziņas vēlmi, kas ir vērsta tikai un vienīgi uz Dievu un sniedz prātam neizsakāmu svētlaimi. Ja šī svētīgā un mūžīgā vēlme nenasniedz savu mērķi, tā dvēseli piepilda ar skumjām un naidu.

Grūtsirdība kā visu kaislību gala rezultāts, iespējams, ir vistiešākā un visvairāk “garīgā” Ādama patības izpausme: lai pievērstos sev, viņš novērsās no Dieva un tajā pašā mirklī pazaudēja pats sevi.

Tā visa cita citai pretēju kaislību joma, ko pārstāv dvēseles iekārojošā un niknā daļa (šeit ietilpst tādas kaislības kā mīlestības izpausme pašam uz sevi, dēmoni, kas tās iekustina un sēj

ļauņumu) un prāts – pati lielākā cilvēka personības sākuma koncentrēšanās vieta, kas, būdams “Dieva līdzība”, visu savu būtību sūta pie Dieva.

Šo nodomu ieskauta darbojas brīvā griba, kas pieņem vai atraida viltīgos kārdinājumus.

Lai gan ļaunums cilvēka sirdī nespēj iekļūt līdz tam brīdim, kamēr to neļaus Dievs vai kamēr pats cilvēks tam nepiekritis, Evagriam nav nekādu ilūziju par ļaunuma patieso spēku. Piemēram, netiklības kārdinājums var uzmākties ar tādu spēku, ka cilvēks, skumju nomākts, kļūst grūtsirdībā.

Tātad viss ir atkarīgs no cilvēka brīvās gribas. Neskatoties uz visdažādākajām ārējām izpausmēm, tai pieder galavārds izvēlē starp labo un ļauno, šajā ziņā tā līdzinās Ījabam, tāpat kā ikviens, kurš ir pakļauts kārdinājumiem. Tā ļaunums paliek par ļaunumu, pēc savas būtības tas ir kaut kas dabai nepieņemams un otršķirīgs, kā slimība attiecībā pret veselību, kaut kas galējs un laikā ierobežots. “No ļaunuma var atbrīvoties pilnībā”.

Izdarot galīgo izvēli par labu Logosam, nevis iracionālajam, nenožīmē, ka pēdējais tiek saprasts kā kaut kas velnišķs vai to sevī ir jānoslāpē. Jo Dievs nav radījis nekādu ļaunumu, tas ir pārejošs un pazudis nekavējoties, tik-

līdz piepildīsies viņam atvēlētā loma. No otras puses, Evagrija smalkās piezīmes par psihopatalogiskajām parādībām mūs pārliecina, ka par "apspiešanu" nevar būt pat runas. Viņa ieskats "sātana dzīlēs" (*Atkl. 2, 24*) ir brīvs no jebkādas savaldzināšanās ar ļaunumu, ir neparasti skaidrs un saprātīgs. Sātans ir nepieciešams, un ne vairāk.

Apzinātā izvēle par labu Logosam šo cīņu ar ļaunumu atbrīvo no traģiskuma, kas tiek izprasts šī vārda vissenākajā nozīmē. (Ne velti traģiskuma kategorija ir atkal nonākusi mūsdienu filozofijas redzeslokā). Evagrijs vadās no dziļas pārliecības, ka cilvēciskās personības un visa esošā veselums ceļas no Dieva un labā absolūtā rakstura. Šajā perspektīvā viņš izmanto antīko bezkaislības ideālu, tas ir, "gnostiķa" bezkaislību, pašu šo jēdzienu piepildot ar kristietības saturu.

Evagrijam bezkaislība kā tāda nav svētcīņas galamērķis, un vēl jo vairāk viņš par gnostiķi nedēvē to, kas tiecas uz pašpietiekamību. Bezkaislība ir vien tā spēka atbrīvošanas obligāts nosacījums, kas vienīgais paver ceļu uz Dieva personību, kristiešu žēlsirdību. Gnostiķis ir tas, kurš ar žēlastības spēku sasniedz uzdrošināšanās dāvanu vērsties pie Dieva un tajā izbauda

augstāko svētlaimi, kas rodas no dievatziņas, no patiesi personiskā rakstura važām, kas savieno dievišķā “Tu” ar radītā gara “es” “Dieva līdzību”.

Šajā ceļā pie Dieva grūtsirdība ir pats ļaunākais ienaidnieks, jo tā spēj nožņaut prātu, cilvēka personības centru. Bet neskatoties ne uz ko, cilvēks paliek brīvs. Viņš var piekrist ļaunumam vai to atraidīt, tomēr tas nevar būt par kavēkli sātanam visu viņam atņemt, ieskaitot pat dzīvību – kā Ījabam (*Īj. 1, 12*). Un kurš pie šīs pēdējās robežas nepadodas, jau “šajā ādā Dievu skatīs”.

Tagad atliek vien izpētīt, kā tas kļūst iespējams.

4.

Grūtsirdības izpausmes

Grūtsirdības izpausmes ir tikpat daudzskaitlīgas un daudzveidīgas, cik mūsu nospiešanas un agresivitātes individuālās izpausmes. Evagrijs min daudzus piemērus. Pats par sevi saprotams, ka tie ir ņemti pirmām kārtām no viņa paša un viņam apkārt esošo dzīves. Bet nav vajadzīga īpaša spriestspēja, lai saskatītu vispārcilvēcisko raksturu tajā, par ko viņš raksta. Reizēm viņa aprakstiem ir spilgti ironiska nokrāsa, tie nonāk līdz karikatūrai, daži, neapšaubāmi, lasītājos izraisīs smieklus – tāds ir to mērķis. Kurš prot pasmieties par paša vājībām, zināmā mērā pazīst tās. Lai rastu izeju, šīs zināšanas ir vitāli nepieciešamas.

Tālāk sniegtais saraksts sniegs pirmo priekšstatu par grūtsirdības formu daudzveidību. Šī groteskā saraksta dažus elementus mēs izskatīsim sīkāk un pacentīsimies tos paskaidrot.

*Grūtsirdība – gaisīga patika, staigāšana apkārt
riņķī – naidis pret darba mīlestību,
cīņa ar bezvārdu klusumu – vētra psalmu lasīša-
nas laikā,*

*slinkums lūgties – atslābināšanās varoņdarba
laikā,
aizmigšana netaikā – nemitīgi atpakaļ nākošs
miegs,
neprāta slogs – naidis pret celli,
pretošanās darbiem – pretošanās pacietībai,
domu slazds – rakstu nezināšana,
skumju līdzvaininiece – stundas, kas norāda uz
badu.*

“Grūtsirdība – dvēseles spēku izsīkums,”
saka Evagrijs, un mēs redzējām, ka šai ligai
piemīt pretrunīgs raksturs. Viss pieejamais –
ir ienīstams, viss nepieejamais – iekārojams.
Visas grūtsirdības izpausmes formas rodas no
ši iekšējā vājuma stāvokļa, kam klāt piemaisī-
ta dvēseles degsmes nepastāvība. Mēs pacen-
tīsimies šīs izpausmes smalki izanalizēt, jo no
pirmā acu uzmetiena tās neizskatās kā kaut
kas viennozīmīgi negatīvs. Grūtsirdības sarež-
ģītais raksturs patiešām ir ne tikai cēlonis tās
visdažādākā veida izpausmēm, bet arī dod tai
iespēju ar visdažādākajām viltībām palikt ne-
atklātai. Nopietniem cilvēkiem ir visgrūtāk
atzīties pašiem sev vai citiem, ka kaut kādā
mirkļī viņi pēkšņi ir nonākuši grūtsirdības va-
rā. Tomēr viņi meklēs daudz pārliecinošākus

skaidrojumus, lai kaut nedaudz attaisnotu savu bēdīgo stāvokli. Lai to panāktu, cilvēki cenšas atrast kaut kādus ārējus, no viņu gribas neatkarīgus apstākļus, kuriem viņi ir krituši par nevainīgiem upuriem. Šodien, tāpat kā vakar, variācijas par pašapmāna un sevis maldināšanas tēmu ir bezgalīgas. Atkarībā no laika un vietas mainās dvēseles stāvokļa izskaidrojumi, lai gan lielākoties mēs vienkārši grūtsirdībai izdomājam jaunus “vārdus”.

Tātad apskatīsim dažādus grūtsirdības izpausmes veidus, to aprakstus var izlasīt gandrīz visos Evagrija traktātos, mēs šīs izpausmes izskatīsim pieaugošā secībā, vadoties no smaguma pakāpes, pie tam absolūti nepretendējam uz pilnas ainas sniegšanu. Evagrijs akcentus liek dažādi: būdams dižens psihologs, viņš paļaujas uz savu lasītāju dziļo izpratni, par kuriem diemžēl mums nav nekādu ziņu.

*Klaiņojošs mūks –
sauss tuksneša zars:
nedaudz pabūs bezvārdu klusumā
un atkal negribot traucas tālāk...*

Tātad pati pirmā un visredzamākā grūtsirdības pazīme – iekšējās nestabilitātes stāvok-

lis, kas var izpausties dažādi. Mūs neapmierina mūsu atrašanās vieta, amats, ko mēs esam mācījušies, vai arī veco draugu un paziņu sabiedrība. Uzsāktos darbus nav iespējams novest līdz galam, nevar pabeigt lasīt grāmatu... Lai arī ko tu uzsāktu, tūlīt pat to atliec... Pie tam bieži vien dari to neapzināti. Vienmēr atrodas būtiski iemesli "kaut pavisam nedaudz izmainīt".

*Saldkaisles mīlētājam ar vienu sievu nepietiks,
Un grūtsirdības pārņemtam mūkam ar vienu
celli būs par maz.*

*Pret nodomu, kurš uzstājīgi pieprasa sameklēt
citu celli un uz kaut kuriem pārcelties, jo iepriekšējais
miteklis mitruma dēļ, no kā rodas visdažādākās
slimības, ir kļuvis nīstams.*

Ne vienu reizi vien Evagrijs runā par šo kārdinājumu "izmainīt" vismaz kaut ko, un ir viegli saprotams, kāpēc tas tik labi pazīstams anahorētiem (vientuļniekiem). Gadu no gada dzīvojot savas celles četrās sienās, tuksneša iemītnieks sāk izjust ciešanas no tā vien, ka tam nav pieejamas neskaitāmas mazas izklaides, ar kurām ir pilna "laicīgā" cilvēka dzīve, tādējādi sev pašam liedzot iespēju redzēt, cik ļoti arī viņš pakļauts šai nepastāvībai.

“Sēdēt” (savā cellē) – mūkam bija tik raksturīgi, ka viduslaikos Rietumos šis izteiciens nozīmēja “būt par mūku”. Fiziska klaiņošana – redzama izpausme nodomu klaiņošanai – ir galvenais ļaunums, kas garīgai dzīvei nodara lielu postu. Tieši tādēļ anahorētam savu ķermeni ir “jāieslēdz” cellē, bet nodomi – Dieva atcerē. Tā arī ir *stabilitas loci*, kas Nursijas Benedikta garīgajā mācībā ieņem tik svarīgu vietu.

Atkarībā no apstākļiem ik reizi grūtsirdības pārņemtais atrod aizvien jaunus iemeslus sava mitekļa pamešanai, un, protams, tuksneša mūka argumenti būtiski atšķirsies no laicīgajā pasaulē dzīvojošā argumentiem. Tie visi izskatās patiesi pārliecinoši un pilnīgi attaisnojami, bet tādi tie šķiet vien tam, kurš tajā brīdī pats ir grūtsirdības varā.

Vēloties attaisnot nepieciešamību mainīt vietu, var tam atrast arī diezgan būtiskus pamatojumus: mitrums cellē vai arī spriedelēšana par to, ka labpatikt Kungam var visur un ka Viņu pielūgt var jebkurā vietā.

Un kurš to apstrīdēs? Tomēr – vai tad mūsu vientuļnieks nebēga no šīs pasaules rosības

tuksnesī, meklējot nedalītu kalpošanu Dievam? Lai gan Evagrijs tam arī neiebilst, šajā ziņā viņš ir daudz iecietīgāks par pārējiem tēviem. Garāmejot viņš norāda arī uz daudz nopietnākiem iemesliem: piemēram, kad celle sāk šķist pārāk viegli pieejama un vairs nespēj nodrošināt pietiekami lielu vientulību. Šajā gadījumā, patiesi, šai vietai nevajag īpaši pieķerties, lēmums arī turpmāk tajā palikt var izrādīties godkāribas izpausme.

Šaubu gadījumā labāk ir palūgt padomu, kā to reiz bija darījis Pallādijs, kuram grūtsirdība bija sagādājusi ne mazums bēdu:

Reiz es, grūtsirdības nomākts, aizgāju uz Kelliju pie garīgā tēva Aleksandrijas Makārija un viņam saku: "Ko man darīt, tēvs, jo mani nomāc nodomi, kas man iedveš: tu neko nedari! Ej prom!" Un abba atbildēja: "Pasaki tiem – šajās sienās es palieku dēļ Kristus!"

Līdzīgas šaubas par paša aicinājumu un askētiskās dzīves jēgu mēs sastopam vēl ne reizi vien. Kādu laiku Pallādijs tām varonīgi pretojās. Tomēr pēc Evagrija nāves dzīvi tuksnesī viņš pameta, jo ārsti viņam ieteica nomainīt klimatu veselības stāvokļa dēļ (laikam jau viņu nomocīja sāpes liesā vai kuņģī). Tomēr pēc tam,

viņa nemierīgās kalpošanas laikā par bīskapu un pēc izdzīšanas uz Ēģipti, viņš jau vairs nekad netika žēlojies par vāju veselību...

Pallādijs labi pārzināja Evagrija mācību un zināja, ka bažas par savas fiziskās veselības stāvokli bieži vien rodas tieši no grūtsirdības:

Pret grūtsirdības nodomu, kas iedveš domu par ilgu vecumu, roku vājumu, nespēju vairāk strādāt, badu un slimībām nākotnē, nabadzības skaudrajām grūtībām, kas var nogalināt mūsu miesu...

Pret dvēseli, kas miesas slimību dēļ padodas grūtsirdības spiediena rezultātā...

Šīs bailes no slimībām ir spīdoši aprakstītas darba "Par garīgo askēzi" nodaļā, kas ir veltīta rijībai: anahorēts dvēseles acīm skata kuņģi, aknas, liesu, tūsku, ilgstošas slimības, nepieciešamo lietu trūkumu, ārstu neesamību.

Šīs bailes daļēji rodas pamatoti: patiesi, tukšnesī visbiežāk trūkst arī paša nepieciešamākā. Bet mūka slimība – ir īstais gadījums slavēt Dievu par visām izciestajām mocībām, kā arī iemācīties pacietīgi izturēties pret brāļiem, kas viņu apkopj; tieši to dēmoni cenšas nepieļaut,

iedvešot viņam trauksmi un grūtsirdības stundā paredzot viņam dažnedažādas visas citas iespējamās slimības.

Bez tam, Evagrijs norāda uz somatisko slimību saistību ar dvēseles ligām – mūsdienu medicīnas mīļākais temats. Nodaļā *Antirrhetikus* ("Pretnostādījums"), kas ir veltīta skumjām, – bet to saistība ar grūtsirdību ir labi zināma, – viņš apraksta interesantas psihosomatiskas parādības, galējās satrauktības stāvokļu virkni, kas var izraisīt interesi arī mūsdienu psihiatros. Par šaušalīgajiem murgiem, velnu ierašanos u.c. var pastāstīt daudz ko. Aprobežosimies vien ar šīm satraucošajām parādībām, kas ir saistītas ar skumjām, kas labi bija pazīstamas senatnē.

Ir arī citi mazāk bīstami simptomi, kurus no pirmā acu uzmetiena visbiežāk uztver kā grūtsirdības simptomus.

Pret dēmonisko grūtsirdības nodomu, kas ienīst roku darbu un mūsu apgūto arodu un vēlas apgūt citu, mazāk grūtu, bet lielāku peļņu nesošu un ne tik smagu...

Evagrija laikos kārdinājumam paša slikto materiālo stāvokli izskaidrot ar darba apstākļiem vai sava aroda specifiku padevās daudzi:

visādā gadījumā par to viņš ir runājis vairākkārt. Mūsdienās šo pašu iemeslu dēļ šādi skaidrojumi nav retums. Senie mūki iztiku pelnīja ar savu roku darbu, lielākā daļa no viņiem pīna grozus un paklājus; ar laiku šis monotons darbs sāka šķist neizturami vienmuļš. Tomēr šis monotonums viņus apmierināja, jo tas ne tikai prātu neatrāva no lūgšanām un pārdomām, bet pat veicināja garīgo askēzi. Bet, tiklīdz mūku pārņem grūtsirdība, monotonums kļūst nepatīkams un sāk apgrūtināt. Bieži var novērot arī pretējo: tuksneša dzīves īpašie apstākļi – atrašanās vientulībā, bezvārdu klusums, atteikšanās no pasaulīgajām baudām, kas sākotnēji šķita tik pievilcīgi, noteiktā brīdī kļūst neizturami.

Mūsdienu cilvēkam šāda pieredze ir labi pazīstama. Visdažādākajām tehniskajām palīgierīcēm ir jāpalīdz cilvēkam viņa ikdienas darbos tamdēļ, lai izbrīvētos laiks citām nodarbēm. Bet darba atvieglošana draud ar monotonumu, kurš galu galā nonāvē prātu. Atliek tikai kaut kāda iemesla dēļ padoties grūtsirdībai, un šī izbrīvēšanās nekavējoties pārvēršas drausmīgā tukšumā, un ikdienas darbs jau kļūst par visu radušos nelaimju cēloni. Bet visbiežāk tas ir tikai pašapmāns: tas, kuram iekšējā dzīve ir piesātināta, var darīt jebkuru darbu, lai cik tas arī

būtu vienmuļš, nepievēršot tam gandrīz nekādu uzmanību, – viņš patiesi ir “brīvs citām lietām”.

Šo nelaimju cēlonis, iespējams, nebūt nav darbs: tam par iemeslu var būt “priekšnieki”, “kolēģi”, vienā vārdā sakot, tavs “tuvākais”.

Un, lūk, grūtsirdības māktais atmiņā pārcilā viņam nodarītās pārestības, reālas vai iedomātas, atceras netaisnības, ko viņam ir nācies izciest:

Pret nodomu, kurš grūtsirdības ietekmē iedvesmēlot klostera priekšnieku, balstoties uz to, ka viņš neatbalsta brāļus, ka viņš pret tiem ir nežēlīgs, ka viņš nav iejūtīgs pret viņu bēdām.

Šis kārdinājums, visticamāk, bijis sastopams diezgan bieži, visādā ziņā Evagrijs par to runāja ne vienu reizi vien. Kas, cita starpā, ir arī saprotams, jo visvieglāk ievainojami mēs esam tieši mūsu jūtās, un grūtsirdības pārņemto plosīs doma, ka

... ir beigusies mīlestība un nav neviena, (kurš varētu) viņu mierināt.

Ir skaidrs, kāpēc tieši tie, kuri dzīvo celibātā (mūki un garīdznieki), visvieglāk pakļaujas ilū-

zijai, ka visu nelaimju cēlonis ir tas, ka viņi nav laulībā, dvēselisko saišu neesamība. Bet vai līdzīgā situācijā laulībā esošie savā laulībā necieš no tās pašas vientulības? Iespējams, ka šajā gadījumā mums tomēr ir darīšana ar vispārcilvēcisko pieredzi. Daudzi diemžēl šiem maldiem padodas, lai gan viņu patiesais "depresijas" raksturs tiem paliek miglā tīts. Viņi nav atskārtuši, ka tikuši ierauti dīvainā viencīņā pašiem ar sevi, viņu pretinieks ir nevis sociālie institūti un nevis zvērests nekad nestāties laulībā, un ne jau laulātie, ne jau darba kolēģi, un ne jau tur vēl kāds, bet vienkārši viņu aizskartais ego, tās pašas patības auglis, kurā Evagrijs saskata visu netīro nodomu kopējo sakni.

No sākta laika gala pārbaudīts līdzeklis, kā atvieglot grūtsirdības smagumu visādā ziņā pirmajam laikam, – ir izklaide:

Pret nodomu, kurš grūtsirdības brīdī mums iedveš doties pie brāļiem, lai viņi mūs mierinātu...

Pie Kunga, grūtsirdības nodoma dēļ, kurš sadragā pacietību un iedveš nedaudz atvilkt elpu, pēc ilgās prombūtnes atkal aiziet un apciemot savas mājas, radiniekus.

Šodien vesela izklaides industrija ir vērsta uz to, lai mūsu laikabiedriem tiktu atvieglota grūtsirdības nasta, tas ir, lai atrautu no apziņas, ka viņus ir pārņēmusi šī liga. Tikai nekādas atelpas, nekāda tukšuma.

“Dalītas ciešanas ir jau puse no mierinājuma”, un vai tad mēs paši neesam izjutuši ceļojumu labvēlīgo iedarbību? Tomēr ar to ļaunumu novērst nevar; vēl vairāk, tas tiek piekoriģēts atbilstoši laikmeta prasībām. Mirāža izzuda – grūtsirdība atgriezās, būdama vēl niknāka un nežēlīgāka.

Šī nepieciešamība pēc izklaidēm un cilvēciskās līdzjūtības, tik raksturīga grūtsirdīgajiem, reizēm pārtop par vienkārši nepiepildāmu:

Pret prātu, kuru no visām pusēm ielenc grūtsirdības nodoms, dzen to prom no šīs vietas, žņaudz un velk uz jaunām vietām, pie brāļiem vai radniekiem vai laicīgajā pasaulē, kura viņu jau tik daudzkreiz ir pazemojusi un izsmējusi...

Lai cik ilgi arī neturpinātos šāds stāvoklis, tas galu galā var pieņemt neirastēnijas formas, kas tik reāli ir aprakstītas tekstā, kuru mēs citēsim tālāk. Kā tiek skaidrots “Pretnostādījumā”, grūtsirdības “upuris” rīkojas lietpratīgi, kā

amata meistars, bet nepieciešamība meklēt patvērumu pie saviem tuvākajiem šādā nomāktībā vienkārši ņer pie rīkles... Tas pārlicinoši parāda, ka grūtsirdība patiesi ir kaislība un tās paverdzinātie “cieš”, un ka tā pārveido viņu pašu būtību.

Vai tas nozīmē, ka ir pilnībā jāizvairās no saskarsmes ar cilvēkiem? Protams, nē! Kā mēs jau zinām no apoftegmām un Evagrija darbiem, tuksneša tēvi labprāt un diezgan bieži devās viens pie otra ciemos, it īpaši meklējot padomu, saprotams, pie pieredzes bagātāka stareca. Bet izvairīšanās no apmeklējumiem reizēm tika uzskatīta kā lepības izpausme:

Pret lepības nodomu, kas man traucē apmeklēt brāļus, jo atziņā tie nepārsniedz mani...

Kā rāda iepriekš minētā Pallādija dzīves epizode, garīgā tēva apmeklēšana grūtsirdībā skaitījās ne tikai pieļaujama, bet pat obligāta, tas ir, tika uzskatīta kā nodeva pazemībai un galu galā saprātībai. Jo ne vienmēr paša dvēseli ir dots redzēt pietiekami skaidri. Šī iemesla dēļ Antonijam Lielajam, atstātam vienīgi pašam sev, bija nepieciešams eņģeļa apmeklējums, kas viņam norādīja izeju no nelaيمي nesošās situācijas.

Kaut gan grūtsirdības patiesais tēls visbiežāk iedveš riebumu un bailes, cita tās īpatnība ir tāda, ka reizēm tā parādās tikumības veidolā. Kuram gan tik laiku pavadīt grūtsirdības māktā sabiedrībā?

Grūtsirdībai pakļautais kā iemeslu izmanto slimo apmeklēšanu, lai gan apmierina vien savas paša iegribas. Grūtsirdības nomāktais mūks ātri gatavs pakalpot un izpatikšanu savām iegribām pieskaita pie bausļiem.

Dvēseles nestabilitāte iet kopsolī ar nenogurdināmām aktivitātēm, kas no malas izskatās pēc kristīgās mīlestības. Šāds pašapmāns ir bīstams tāpēc, ka notikumiem bagāts dienas grafiks dod iespēju kaut nedaudz abstrahēties no tukšuma, kas ir pārņēmis pašu. Šāda aktivitāte kļūst vēl graužošāka ar to, ka slēpjas aiz pašām cēlākajām jūtām un tādēļ kļūst neievainojama. Jo ilgāk tā ievelkas, jo graužošākas ir tās radītās sekas. Jo agri vai vēlu iestājas baisais atmošanās mirklis. Un tad gara panīkumā vai nu tiek pamests viss, kas iepriekš veidoja dzīves jēgu, vai arī glābiņš tiek meklēts visās iespējamajās izklaidēs. Kādām gan ir jābūt garu izšķiršanas spējām, lai īsteno atšķirtu no maldiem! Patiesi

dēmons ir visu galējību draugs, un mums vēl būs iespēja par to pārliecināties.

Tomēr pastāv pietiekami droši kritēriji, kas dod iespēju atšķirt patiesu mīlestību no neīstas, – tie ir tās nestie augļi. Mīlestība cilvēku izveido par labestīgu un gādīgu; Evagrijs to pirmām kārtām saskata lēnprātības, maiguma veidolā; grūtsirdības radītā aktivitāte cilvēku padara smagu un nepacietīgu.

Nākamajā fragmentā, kas pamatoti ir kļuvis plaši pazīstams, Evagrijs bez ironijas atspoguļo, līdz kādai groteskai uzvedībai spēj novest grūtsirdība:

Grūtsirdības paverdzinātā skatiens visu laiku ir vērsts uz durvīm, un viņa domas ilgojas pēc apmeklētājiem. Iečīkstējās durvis – un viņš pielec kājās; izdzirda balsis – un viņš lūkojas pa logu, no tā neatiet, kamēr sēdot nesastings.

Lasot grūtsirdības pārņemtais bieži žāvājas un tam ātri uzmācas miegs, paberzē seju, izstiepj rokas un, atrāvis skatienu no grāmatas, ar acīm ieurbjas sienā, atkal pievēršoties grāmatai, nedaudz palasa, pāršķir lapas, ar interesi meklē vārdu beigas, skaita lappuses, aprēķina, cik veselu la-

pu vēl atlicis, nosoda rokrakstu un noformējumu; bet noslēgumā, salocījis grāmatu, liek to pagalvī un iemieg, ne visai dziļā miegā, jo viņa dvēselē ir jau uzjundījis bads un spiež parūpēties par sevi.

Cita karikatūra ir tāda paša rakstura, bet šoreiz tā vairāk pietuvināta vientuļnieku dzīves apstākļiem, sniedz pilnu šī netikuma izpaušmes spektra atspoguļojumu. Iepriekš mēs jau esam minējuši atsevišķus fragmentus, un lūk, tagad šī pasāža pilnībā:

Grūtsirdības dēmons, ko dēvē arī par “pusdienas” dēmonu, ir vissmagākais. Viņš piestājas mūkam aptuveni ceturtajā stundā un nomāc viņa dvēseli līdz astotajai stundai. Pirmām kārtām šis dēmons mūku piespiež ievērot, ka saule pārvietojas pārāk lēni vai tā ir pavisam nekustīga, un diena it kā kļūst piecdesmit stundu gara. Pēc tam (grūtsirdības) dēmons mūku piespiež pastāvīgi lūkoties pa logu un mesties ārā no celles, lai palūkotos saulē un uzzinātu, cik ilgi vēl jāgaida līdz devītajai stundai, vai arī tādēļ, lai palūkotos, vai kāds no brāļiem nav tuvumā. Vēl šis dēmons mūkam iedveš naidu pret (izvēlēto) vietu, dzīves veidu un roku darbu, kā arī (domas) par to, ka mīlestība ir izsīkusi un nav neviena, (kurš spētu) viņu mierināt. Bet, ja kāds vēl mūku šādās

dienās apbēdina, tad arī to grūtsirdības dēmons pievieno klāt naida palielināšanai.

Tālāk (šis) dēmons noved mūku līdz vēlmei pēc citas vietas, kurā viņam būtu viegli atrast (visu viņam) nepieciešamo un kur var piekopt mazāk smagu, bet lielāku peļņu nesošu arodu. Visam tam dēmons pieliek klāt, ka izpatikšana Kungam nav atkarīga no vietas, sakot, ka pielūgt Viņu var it visur.

Tam pievieno vēl atmiņas par radiniekiem un iepriekšējo dzīvi; iztēlo, cik garš ir (šīs) dzīves laiks, acu skatienam stādot priekšā askēzes smagumu. Un, kā saka, viņš izliek visas cīļas, lai mūks pamestu celli un muktu prom no sava darba lauka.

Pēc šī dēmona uzreiz neseko nākošais dēmons, un tāpēc pēc cīņas (ar viņu) dvēseli pārņem neapprakstāms prieks, un tā izbauda miera stāvokli.

Protams, šis apraksts atspoguļo īpašos vientuļnieka dzīves apstākļus tuksnesī. Ilgstoša aturēšanās no ēdiena (gavēnis tiek ievērots līdz 15. stundai) grūtsirdību pārvērš “bada stundās”. Pastāvīgu attiecību neesamība ar citiem cilvēkiem viegli var radīt iespaidu, ka tevi visi ir pametuši, un nevienu nepārsteidz, ka vientulība un monotonais darbs rada vēlēšanos mainīt apkārtējos apstākļus. Patiešām, kas var

būt saprotamāks par skumjām pēc mājas mājīguma, no kā pašā sākumā askēts ir vienreiz un uz visiem laikiem atteicies? Pietiek tikai ielūkoties pašā sirdī, lai pārlicinātos par to, cik viegli ir ievainojami visi cilvēki, kas īpaši skaudri ir sajūtams šādā galējā situācijā. Mūsu grāmatas divas pēdējās nodaļas lasītāju var atstāt pilnīgā apjukuma stāvoklī. Tātad viss ļaunākais mūs vēl gaida priekšā.

Grūtsirdība saindē ar slinkumu, kas noved līdz nolaidībai mūku dzīves pienākumu izpildē un vispirms – veicot dievkalpojumus.

Grūtsirdības pārņemts mūks ir slinks lūgties un reizēm aprauj lūgšanas vārdus. Kā slimais nespēj paciest lielu slogu, tā grūtsirdības paverdzinātais pienācīgi neveiks Dieva lietas: te uztrauksies par miesas spēkiem, te nonāks garīgā vājumā.

Pret grūtsirdības nodomu, kas mūs atrauj no (Svēto Rakstu) lasīšanas un pārdomām par garīgo pamācību jēgu, mums iedvešot: "Jā, bet tāds un tāds zināja vien divus psalmus un tik un tā izpelnījās Dieva labvēlību."

Un tā vēl viena grūtsirdības raksturīga pazīme ir minimālisms, ko parasti atpazīt ir viegli,

lai gan otrajā fragmentā tas acīs arī uzreiz nekrīt. Kurš no mums nav dzirdējis, piemēram, šādus iebildumus: “tik un tā pienācīgā veidā tik daudz psalmu noskaitīt nav iespējams”? Patiesi, Evagrijs raksta mūkam Evlogijam: “Kad tev uzbrūk grūtsirdības gars, viņš dvēselei iedveš, ka psalmu lasīšana tai nav pa spēkam, un, lai nodzēstu tavu degsmi, laiž darbā nolaidību”. Šis grūtsirdības arguments šķita daudziem mūkiem tik pārliecinošs, ka galu galā nespēja vairs izturēt dievkalpojumu. Tas pats notiek arī ar daudziem laicīgajiem cilvēkiem neatkarīgi no tā, vai viņi apmeklē vai neapmeklē baznīcu. Agri vai vēl ikviens cilvēks saskaras ar situāciju, kad viss sāk likties “jau pārāk daudz”, vai tie ir sīki mājas darbi vai profesionālā darbība, kas līdz šim nebija šķituši smagi, vai arī pildot pavisam citus pienākumus, kad mēs jūtamies tā, it kā viss tiktu veikts pēdējiem spēkiem, kā cilvēks, kurš skrien pakal aizejošam vilcienam un galu galā padodas. Bet kam gan ienāks prātā, ka šajā brīdī viņš ir vienkārši kļuvis par grūtsirdības laupījumu?

Vēl citi mums ne bez iemesla iebildīs, ka šādai pārpūles sajūtai var būt arī objektīvi ie-

mesli. Senatnes tēviem bija lieliski zināms, kas ir pārpūle, un šajā sakarā Evagrijs neizrāda ne nežēlīgu maksimālismu, ne lieku jūtīgumu.

Tā apbrīnojamā veidā viņš brīdina uzmanīties no jebkādiem mērķiem, kuru sasniegšanai piespiedu kārtā ir jādod zvērests, jo šādas galējības ir svešas pašam mūku institūta garam un tās iedveš sātans. Šeit viņš saskata patieso mūku varoņdarbu.

Šim brīdinājumam seko satriecoša, kā tas šķiet pirmajā mirklī, pieredze: ienaidnieks ne tikai kūda mūs visu samazināt līdz minimumam, bet katrā izdevīgā brīdī nosliec uz iznīcinošu maksimālismu! Viņš ļauna viltus pilns maina sacensību laukumu, lai pašos cēlākajos tikumos kļūtu par rekordistu.

Ar gardēšanas dēmonu kopā sinhroni darbojas arī karotājs pret patiesību – grūtsirdības dēmons, iedvešot pacietīgajam domu par pašu askētiskāko vientuļnieka dzīvesveidu, aicinot sacensties ar Jāni Kristītāju un vientuļnieku dzīves aizsācēju Antoniju, lai, nespējot izturēt ilgstošu un cilvēka spēkiem nepanesamu vientuļnieka dzīvi, svētcīnītājs, pametis vietu, kaunā mukt, bet viņš, beidzot sevi slavējot, varētu teikt: “Es viņu uzveicu!”

Šāda gudrība raisa vien apbrīnu: pasaulē, kur, kā šķiet, viss kalpo askētiskā varoņdarba veikšanai, Evagrijs meistarīgi izšķir īsteno pātiesību no velnu meliem. Un runa par to nav nejauša. Lai par to pārliecinātos, atliek vien pāvērties “Vārdā par garīgo askēzi”, kur Evagrijs atmasko dēmonu iedvesto, kas šajā brīdī var nodarīt vislielāko ļaunumu:

Slimiem viņi traucē pateikties (Dievam) par ciešanām un būt pacietīgiem pret tiem, kas viņus aprūpē; novājinātos nosliec uz stingru gavēni, bet (gadu) nastas nomāktos aicina psalmus dziedāt kājās stāvēt.

Vēlāk mēs redzēsim, kuram tieši Evagrijs ir pateicību parādā par šādu smalku mēra izjūtu – šajā jautājumā viņš ir patiess labāko mūku tradīciju mantinieks.

Par šo pašu kārdināšanu ar pārmērībām, kā mums šķiet, ir runāts arī vienā brīnišķīgā fragmentā, ko mēs citēsim tālāk. Tajā, neslēpjot grūtsirdības dziļās saknes, Evagrijs norāda uz šīs slimības tiešajiem cēloņiem – pārmērīgu spriedzi garīgajā darbā. Arī šeit pūliņiem ir jābūt samērīgiem; tā Jēkabs, kā to saka Evagrijs, dienu un nakti “ganot savus ganāmpulkus”, prata nepārpulēties.

No iepriekš minētiem tekstiem ir redzams, ka garīgajā dzīvē kā nekur citur nedrīkst aprobežoties ar virspusējiem spriedumiem. Grūt-sirdība ir ļaunums ar ļoti dziļām saknēm, kas lieliski slēpj savu patieso dabu. Rodas jautājums, kā var atšķirt, kur šajā konkrētajā gadījumā ir patiesa motivācija un kur – viltus.

Evagrijs speciāli savās vēstulēs atgriežas pie šī jautājuma. Par cilvēka rīcības izvērtēšanas drošu kritēriju viņam kalpo motivācija, kas ir pamatā tai vai citai rīcībai. Citiem vārdiem sakot, ir precīzi jāzina, vai viņa paša dēļ tiek izvēlēts labais vai – kā egoisma gadījumā – kaut kādu citu mērķu labad. Egoisms visos savos veidos nav nekas cits kā vien nosliece uz sevis mīlestību, uz to patību, kas ir visu netikumu kopējā sakne.

Diemžēl sātānam ir izdevies iekļūt iekšā pat mūsu centienos un izmest tīklus “labo ceļos”. Tas ir, pat pašiem labākajiem nodomiem viņam izdodas radīt egoistisko ievirzi. Evagrijs piedāvā savu risinājumu šī apburtā loka pārraušanā un iesaka apņēmiģi turēties pie pirmā labā nodoma, jo Svētajam Garam ir zināms, ka cīņā ar

dēmoni cilvēks nevar saglabāt labo nodomu kārdinājumu neskartu, nepakļautu pārbaudījumiem.

Lai gan patiesi ir arī pretējais. Nelāgie nodomi nevar pastāvēt pārbaudījumā ("kārdināšanā"), konfrontācijā ar neiznīcināmajām "labestības sēklām", kuras Dievs ir iesējis mūsu pirmatnējās būtības augsnē.

Šajā savdabīgajā spēlē, kur "nodomi pārtrauc viens otru un mijas savā starpā, labie pārtrauc ļaunos, bet tie savukārt pārtrauc labos", attīstās brīva cilvēka personība.

Pēc savas dabas cilvēks ir labs, "jo sākumā mēs nebijām ļauni, jo Sējējs – mūsu Kungs – Savā laukā iesēja vien labās sēklas". No šīs labās sēklas izaug visi "labie nodomi", kas visiem cilvēkiem ir kopīgi. Ar savām labajām iedvesmām viņiem palīgos nāk Eņģeļi, bet tajā pašā laikā dēmoni viņus kārdina ar saviem ļaunajiem izgājieniem. Kurš uzvarēs – ir atkarīgs no cilvēka gribas, no mūsu izdomas bagātības un mērķtiecības vai nolaidības un vienaldzības. Tātad, gribas brīvība paredz personisko atbildību. Tagad atgriezīsimies pie grūtsirdības izpausmēm.

Ja vientuļnieks uzreiz nav pametis savu celli, grūtsirdības dēmons viņa dvēselē radīs vispārēju gara nomāktības stāvokli:

Pret dvēseli, kas grūtsirdības iedarbības rezultātā atveras nodomiem, kas grauļ tās cerības, pierādot, ka dzīvošana tuksnesī ir neciešami skarba, un diezin vai kāds vispār var panest šādu dzīves veidu.

Un, ja tas iekļūst dvēselē, ir viegli iedomāties, pie kā tas var novest. Nav nekā pārsteidzoša, ja galu galā tiek apšaubīta arī pati mūku dzīves jēga.

Pret nodomu, kas cenšas pārlicināt, ka arī ārpus mūku dzīves var sasniegt tīrību un Dievam tīkamu (dvēseles) stāvokli...

Kurš gan nav dzirdējis šo argumentu, kas, lai cik tas arī nebūtu dīvaini, skan ļoti mūsdienīgi? Un ne tikai ar to, kas attiecas uz mūku dzīvi, bet atkarībā no apstākļiem arī attiecībā uz visu, kas neatbilst mūsu nosliecēm.

Un arī tas vēl nav viss. Neuzticēšanās mūku dzīvei var radikāli pakļaut šaubām arī pašu šo aicinājumu:

Pret grūtsirdības nodomiem, kas dzimst mūsos, jo mūsu vecāki apgalvo, ka mēs it kā šo pasauli esam pametuši un mūku dzīvi iemīlējuši ne jau

Dieva dēļ, bet vai nu par mūsu grēkiem, vai mūsu vājuma dēļ, būdami nespējīgi sevi izpaust šīs pasaules lietās...

Galū galā nelaimīgo nomoka tikai viena doma: pēc iespējas ātrāk nogērbt mūku drēbes un "bēgt no cīņas lauka".

Pret grūtsirdības satriektu dvēseli, kas domā pamest sirdī spēcīgo svēto taku, kas domāta sirdī spēcīgajiem, un savu atrašanās vietu...

Neviens nesāks apgalvot, ka šāda veida domas piemeklē tikai vientuļniekus. Un kādu vērību parāda Evagrijs, atmaskodams slēptās šaubas par to, cik patiesi ir bijis aicinājums, izvēloties noteiktu dzīves veidu, vai tā būtu mūka, garīdznieka dzīve vai laulība! Tās pielavās klusi un nemanāmi, un līdzīgi tam, kā ūdens grauž akmeni, šīs šaubas pakāpeniski sagrauj mūsu pārliecību pašiem par sevi. Tipiska grūtsirdības darbība. Runājot vienkāršā valodā, ikvienā lēmumā ir kamols ar patiesi cēliem, kā arī virspusējiem vai ļaunu nesošiem motīviem.

"Dievs raksta gan tiešā, gan netiešā rakstā", tieši tādēļ, ka Viņš aicina grēciniekus, nevis taisnos. No ticības viedokļa ikviena "izvēle" galū galā kļūst par svētīgu izredzētību. Cilvēka nespējas un Dieva spēka noslēpumainā "kopdar-

bība" neizbēgami no sasteigtas neticības aizslīd prom; un tad velns uzsāk savu spēli, pārlicinot grūsirdīgo, ka mūka dzīvesveida izvēlē nav bijis nekā cilvēciska. Arī šodien mēs bieži vien padodamies šim viltīgajam ļaunumam. Kādas gan garu izšķiršanas dāvanas ir vajadzīgas, lai tiktu skaidrībā par to, kas patiešām ir nepieciešams, bet kas – tūkstošreiz ir tikai dēmonu viltus!

Grūsirdīgais dažādu iekšējo un ārējo iemeslu dēļ neredz nekādu izeju no sava bēdīgā stāvokļa, visādā ziņā līdz brīdim, kamēr viņš nav izsmēlis visus parastās izklaidēšanās veidus; un viņš aizvien vēl atrodas grūsirdībā. Piedevām viņš viegli var iekrist dziļā nervu depresijā, kuras simptomus Evagrijs apraksta ar apbrīnojamu precizitāti:

Pret dvēseli, kas inertu nodomu un grūsirdības dēļ, kas viņā ir aizkavējušies, ir novājinājusies un zaudējusi spēkus; kuru nomoka rūgtums un kuras spēki ir beigušies nospiestības sajūtas dēļ; kura šī dēmona ārprātīgā niknuma dēļ ir nonākusi līdz izmisuma galējai robežai, līdz ārprātam un gaužām asarām šņukst kā bērns, un kura vairs nespēj rast atvieglojumu.

Apziņas pēdējais uzplaiksnījums – jebkurš bēgšanas mēģinājums ir veltīgs. *Abyssus abyssum invocat* (“Bezdzibenis piesauc bezdzibeni”), iekšējās nebūtības bezdzibenis sauc pēc nebūtības, tukšumā kliežošs tukšums.

Ja izmisums nepāriet, tas smacē prātu, nogalina personību, un grūtsirdīgais izjūt to, ko Evagrijs ir teicis par skumjām – grūtsirdības tiešajiem cēloņiem:

Visi dēmoni dvēselei māca saldkaisli. Vienīgi skumju dēmons to darīt neņem, pat kliež domas par labpatiku, kas jau iekļuvušas dvēselē, ar skumju palīdzību pārtraucot un kaitējot katrai labsajūtai, jo “grūtsirdīgs gars žāvē kaulus” (Sal. pam. 17, 22). Uzbrūkot mēreni, šis dēmons vientuļnieku dara izveicīgu, jo pārlicina viņu nicināt visu pasaulīgo un vairīties no visa, kas rada labsajūtu. Kad uzbrūk ar lielu negantību, rada nodomus, kas vientuļniekam iesaka pašēlot savu dvēseli un māca to bēgt tālu prom no vietas. To iedomājās un no tā reiz cieta arī Ījabs, kuram šis dēmons nedeja mieru, jo teica: “Ja būtu iespējams, pats sevi nogalinātu, vai arī lūgtu citu, lai to izdara” (Septuaginta, Īj. 30, 24, latviskā Bībeles versijā šāda teksta nav).

Kurš gan varēja iedomāties, ka, sākotnēji padodoties vienkārši nelāgam noskaņojumam,

tik bēdīgi beigs? Tomēr Evagrijs to skaidri paredzēja: daudzos gadījumos pašnāvība nav nekas cits kā vien pēdējais un izmisuma pilnais mēģinājums izvairīties no iekšējā tukšuma izjūtām. Cita starpā, Evagrijs strikti noliedz šāda “gala” variantu. Saprotams, arī viņš likteņa sitienu rezultātā, zaudējot savu tēvu, varēja iesaukties psalma vārdiem: *“Izved no cietuma manu dvēseli, lai es varētu slavēt Tavu vārdu”* (Ps. 142, 8).

Bet viņš uzstāj, ka ar šādiem vārdiem var lūgties vienīgi tas, kura sirds ir tīra, kas spēj nodoties esības izziņai neatkarīgi no miesas spēku daudzuma. Kurš ir savu paša kaislību važās un lūdz Dievu pēc iespējas ātrāk paņemt viņa dvēseli, līdzinās guļošam slimniekam, kurš lūdz galdniekam pēc iespējas ātrāk sacirst viņa gultu.

Šajā nodaļā mēs diez vai atradīsim frāzi, kurā lasītājam nebūtu uzdots eksistenciāls jautājums. Grūtsirdība ir vispārējs fenomens un savā ziņā piemīt pašai cilvēka būtībai. Laiki, vieta un dzīves apstākļi maina vienīgi konkrētās izpausmes veidus. Pēc savas būtības grūtsirdība atrodas ārpus laika.

5.

Ārstnieciskie līdzekļi

Tik nežēlīga grūtsirdības anatomija var radīt domu, ka šo kaiti nav iespējams izārstēt. Tomēr tas ir maldīgs mierinājums, vēl viena ilūzija, ko ir radījusi tā pati grūtsirdība. Evagrijs, tāpat kā pirmie mūki un senā baznīca, jautājumā par uzvaru pār ļauno ir nesatricināms optimists. Jo patiesībā ļaunums ir ne-būtība, un augšāmcēlies Kristus visai pasaulei ir parādījis tās iluzoro raksturu, "atņemot spēku priekšniekiem un varai, valdonīgi iedzina tos kaunā". Vēlām pār cilvēku nav nekādas varas; vismaz līdz tam brīdim, kad cilvēks savā neprātā pats personīgi atkal nepadosies. Tāpēc grūtsirdība, kas ir tāds kā sava veida visu iespējamo kaislību iedarbības gala rezultāts, pēc Evagrija domām, ir pilnīgi izārstējama, un tie līdzekļi, ko viņš piedāvā, ir pārsteidzoši vienkārši.

Tās ir divu veidu zāles: vispārējās lietošanas un speciālās. Tā kā grūtsirdība ir divu dvēseles spēju (agresīvās un iekārojošās) slimība, ir nepieciešams panākt šo abu spēju izdziedināšanu. Un, tā kā "prātam piemīt kā zināšanas, tā arī

tumsonība, iekārojošā dvēseles daļa nosliecas kā uz atturēšanos, tā arī uz greznumu, bet dusmīgā ir pieradusi kā pie mīlestības, tā arī pie naida"; no tā izriet, ka "zināšanas" izdziedina prātu, mīlestība – naidu, bet atturība – iekāres daļu.

Un vēl: miesas kaislības aptur ar atturību, bet dvēseles – garīgā mīlestība. Dvēseles kaislības ir daudz niknākas, tās cilvēku var vajāt līdz pašam pēdējam dzīves mirklim, turpretī miesiskās atstājas daudz ātrāk.

Tāpēc niknajai dvēseles daļai ir nepieciešama daudz intensīvāka terapija, lūk, kādēļ apustulis Pāvils runā par mīlestību, ka tā ir "lielāka par visiem tikumiem" (1. Kor. 13, 13). Evagrijam atziņa, mīlestība, lēnprātība un atturība ir garīgās dzīves pilnības rādītāji, visādā ziņā tādā veidā, kā to saprot viņš:

Bērnī! Ticību stiprina Dieva bijāšana, bet to – atturība. Atturību nesatricināmu padara pacietība un cerība, no kurām rodas bezkaislība; savukārt bezkaislība rada mīlestību, kas kļūst par dabīgās atziņas vārtiem, bet tā ved aiz sevis teoloģiju un apsolīto svētlaimi.

Runāt par atziņu, mīlestību un atturību – nozīmē runāt par garīgo dzīvi visā tās pilnībā, un tas mūsu pētījuma šaurajos ietvaros nav iespējams. Mēs pakavēsimies vien pie tā, ko Evagrijs

runā par skumjām, grūtsirdības liktenīgo un nemainīgo priekšgājēju, un to ciešo saikni ar pārējām kaislībām. Šis teksts parāda, ka garīgā dzīve ir jāuzsāk no apakšas, tas ir, apbrunojoties pret iekāri, kaislībām, kas mūsu senčiem ir atņēmušas paradīzes svētību. Ir viegli noprast, ka mīlestība bez atturības nav iespējama. Garīgā mīlestība otru mīl viņa paša dēļ, viņam nenodarot nekādu ļaunumu, nekādā veidā neaizskarot; savukārt iekāre, tieši pretēji, ir tikai un vienīgi patības egoistiska atsvešināšanās, un tās prasības pēc būtības ir nepiesātināmas, un neizbēgami noved līdz skumjām un grūtsirdībai.

Kā barbari gūstekni iekal važās, tā kaislību gūstekni sasaista skumjas. Skumjas nepalīelinās tad, kad nav citu kaislību, tāpat kā važas nesavaņģo, ja nav vaņģotāju. Ko ir sasaistījušas skumjas, to ir uzvarējušas kaislības, un kā sava zaudējuma atzīšanas zīmi nēsā šīs važas, jo skumjas ir miesīgo iegribu neveiksmju sekas, bet iegribas iet roku rokā ar visām kaislībām. Kurš ir uzveicis iekāres, tas ir uzveicis kaislību, bet kurš ir uzvarējis kaislības, to skumjas uzveikt nespēj. Atturīgais neskumst par to, ka ēdiens nav izdevies, un tikumīgais par to, ka nav panācis savā neprātā netikli nodomāto, un miermīlīgais par to, ka nav spējis atriebties, un pazemīgi gudrais, ka palicis bez cil-

vēku goda, un nemantkārīgais, ka cietis zaudējumu. Viņi ar piepūli ir atraidījuši visas šīs vēlmes, jo, kā bulta necauršaus bruņās tērpto, tā bezkaislīgo neskar skumjas.

Lai izveseļotos pilnīgi, ir jāiznīcina ļaunuma sakne; bet visbiežāk mūsu ikdienas dzīvē grūtsirdības ligas izpausmes netiek uzskatītas par tādām. Tā kā šā vai tā ir nepieciešams ārstēšanās kurss, pēc iespējas ātrāk ir jāķeras pie pārbaudītiem līdzekļiem, kas nekavējoties sniegs jūtamus rezultātus. Tam Evagrijs piedāvā daudzas speciālas zāles.

Runājot vispārināti, viņš grūtsirdību definē kā spēku izsīkumu, dvēseles vājumu un tādējādi norāda tās saistību ar bailpilno mazdūšību.

No citas puses, visas tās izpausmes raksturojas ar nestabilitāti un noslieci bēgt no dzīves. Mazdūšības netikumam pretējs ir varonības tikums. Mēs pievērsīsimies jau minētajam tekstam, kurā ir aprakstītas dabas dotās un Radītāja nodomam atbilstošās trīs dvēseles spējas to darbībā.

Tajā tiek runāts, ka dvēseles dusmīgās daļas tikumi ir varonība un mīlestība, un katra no tām pilda tai noteiktos pienākumus:

Pacietības un varonības uzdevums – nebīties no naidniekiem, uzcītīgi un droši pretīmspēvēt draudošajām briesmām; mīlestības uzdevums – nodot sevi kalpošanai ikvienam Dieva tēlam gandrīz tā kā Pirmtēlam, pat tad, kad dēmoni cenšas šos tēlus apgānīt.

Ja grūtsirdība ir kā mazdūšības paveids, tad šeit visupirms ir nepieciešams aktīvi pretīmspēvēt šai agresīvās dvēseles daļas pret dabiskajai rīcībai.

Pacietība iegrožo grūtsirdību.

Pirmais un pats efektīvākais līdzeklis pret grūtsirdību – vienkārši “braši turēties” pastāvošo bēgšanas briesmu priekšā:

Ja tev uzbrūk grūtsirdības gars, nepamet savu mītni un neizvairies, cīņa nāk par labu, gluži kā notīra sudrabu, arī tava dvēsele sāks mirdzēt.

Evagrijs nenoguris atkārtoti:

Pacietība iegrožo grūtsirdību.

Arī tas ir jāzina: ja anahoreti cīņā ar bezjūtības dēmonu nepadodas netīriem nodomiem, grūtsirdības spiedienā nepamet sava mājokļa sienas, tad saņem no debesīm dotu atturību un drosmi, un svētlaimīgs ir tas, kurš kļuvis šādas bezkaislības cienīgs.

Bezjūtība vai pilnīga vienaldzība, par ko šeit runā Evagrijs, – tās ir pirmās sekas velnu un visu to kaislību pilnīgai uzvarai pār nelaimīgo dvēseli, un tā ir sava veida garīgā nāve. Evagrijs apraksta šo stāvokli (pie tam viņš atzīmē, ka tā ietekmē reti kad nonāk tie, kuri dzīvo brālībā) ar tādiem vārdiem, kas visos laikos saglabājas nemainīgi, un tiem nav nepieciešami komentāri. Pilnīgi iespējams, ka šodien apgalvojums, ka dēmons būtu pilnībā apkaunots, redzot mūsu līdzcietību pret tiem, caur kuriem tas šajā mirklī nodara ļaunu, tik optimistiski neizskanētu. Par to pārliecināt mūsdienu cilvēku nav nemaz tik vienkārši.

Vai vispār ir jārunā par dēmonu, kas dvēseli padara bezjūtīgu? Jo baidos pat rakstīt par viņu un to, kā dvēsele iznāk ārā no sava stāvokļa, jo šī dēmona atnākšanas laikā viņa atmet gan bailes no Dieva, gan godbijību, neuzskata grēku par grēku, nelikumību neuzskata par nelikumību, bet par mūžīgajām mokām un Tiesu atceras kā par tukšiem vārdiem, un “pasmaļas” par šo patiesi “uguni nesošo satricinājumu” un kaut arī tic Dievam, bet, ko Viņš ir pavēlējis darīt, par to nezina neko. Tu sit sev pa krūtīm, kad dvēsele tiecas pēc grēka, – un viņa to nejūt; citē tai Rakstus – un tā, kā

pilnīgi akla, nedzird; uzrādi tai cilvēku pārmetumus – un tā ir vienaldzīga pret cilvēka kaunu un to vispār neizprot, gluži kā cūka, kas ir aizžmiegusi acis un laužas cauri apžogojumam. Bet šo dēmonu, no kura, “ja šīs dienas netiktu saīsinātas, neviens neizglābtos” (Mt 24, 22), uz mums uzdzen mūsos iesakņojušies iedomības nodomi.

Iedomības, godkāres, tukšrosības nodomi ir tiešie lepnības izpausmes priekšgājēji, kuri iedveš domu, ka tu neesi tāds kā citi. Tās ir “veiksmīgo”, kuri ir sasnieguši nevainojamas dzīves pilnību, kārdinājums, – pacelties pāri visiem, pacelties līdz debesīm un būt pārliecinātiem, ka visu to ir sasnieguši pašu spēkiem. Šādam mūkam nav vajadzīgs pat pats Dievs.

Tā kā šis nodoms ir pilnībā tukšrosīgs un tukšs un tam nav nekāda sakara ar lietu patieso būtību, alkas pēc slavas paliek neapmierinātas. Agri vai vēlu, apzinoties šo tukšrosību, ierodas grūtsirdība, pilnīgas iztukšotības sajūta.

Reizēm cilvēks šī bezdibeņa priekšā vistiešākajā nozīmē ir pārņemts ar bēgšanas kaislību, it kā viņu kāds žņaugtu. Šī niknuma priekšā apkopo visus dvēseles spēkus un varonīgi turies tik ilgi, kamēr dēmons neatkāpsies. Pēc tam vari darīt visu, ko uzskatīsi par saprātīgāku.

Šādā galējā situācijā, kā dzīvošana tuksnesī, pacietība izpaužas kā parasta izturība, apņēmba nepamest savu celli:

Pastāvot kārdinājumiem, celli pamest nedrīkst, izdomājot attaisnojošus iemeslus, bet ir jāpaliek (tās) iekšienē, pacietīgi un varonīgi jāiztur visi uzbrukumi, it īpaši grūtsirdības dēmona, kurš, būdams negantākais no visiem (velniem), dara dvēseli bagātu ar pieredzi. Jo izvairīties no šādām cīņām – nozīmē iemācīt prātu būt nemākulīgam, biklam un ar noslieci uz bēgšanu.

Vai tad šādā situācijā saprātīgs cilvēks neuzvestos pavisam citādāk? Kāds var nodomāt: “Bet, kad Evagrijs cilvēkam, bēgšanas instinkta pārņemtam, iesaka nepiekāpties, šis mūks dalās vien ar sava paša vai savu brāļu pieredzes augļiem”. Un, patiešām, vien ar paša pieredzi var pārbaudīt padomu, ko dod abba Mozus:

Ej, sēdi savā cellē, tā tevi iemācīs.

Pacietība, kas ir nepieciešama, lai paliktu savā cellē, satur “visu pārējo”: labprātīga atteikšanās no visādām izklaidēm, ceļojumiem, tikšanās vai sarunām. Kādam tas var šķist kā cilvēka elementāru vajadzību nesaprašana. Nebūt ne. Cits mūks, kuru kārdināja šie paši nodomi,

kādu reizi izdzirdēja, kā abba Arsēnijs Lielais sniedz pārsteidzošu atbildi, kurā izšķir galveno un otršķirīgo:

Ej, ēd, guli un nestrādā, bet savu celli nepamet.

Līdzīgi tam, kā pastāv tikumu hierarhija, pastāv arī netikumu hierarhija. Kas attiecas uz grūtsirdību, kas ir visu kaislību apkopojums, izturība palikt vientulībā kļūst par svētcīnītāja pašu svarīgāko askēzes darbu. Reizēm pat nākas, kā saka Evagrijs, “dzēst uguni ar uguni”, proti, izvēlēties mazāko ļaunumu. Protams, tas ir iespējams, ja mēs, paši to nemaz neapzīnīsim, vēl neesam padevušies grūtsirdībai. Bet senie tēvi ir ar mums, un par to var pajautāt viņiem pašiem.

Pati par sevi atpūta, iziešana (piemēram, pastaiga) netiek aizliegta, bet ar tādu noteikumu, ka tu paliec vientulībā.

Nelāga mēdz būt mānija citus apgrūtināt ar stāstiem par savām nelaimēm, tā ir līdzvērtīga bēgšanai. Tomēr tuksneša tēvi neiebilst pret saziņu ar citiem cilvēkiem, bet drīzāk tieši pretēji. Ja viņi labprāt nesarunātos ar cilvēkiem, mums nebūtu arī viņu neskaitāmo pamācību apkopo-

jumu. Pat vientuļņiekam nebija liegts uzņemt draugus, ar kuriem viņus vieno kopīgas domas. Par pazudinošu tika uzskatīta “garīgā nepietiecība” un nosliece uz tukšvārdību, kad mūks vairs nespēja klusēt ne par svētību, kas nāca no Dieva, ne par naidnieka intrigām. Tika aizliegta arī neveselīga brāļošanās, “vaļība attiecībās vienam ar otru”, kas, līdzīgi kā svelmains dienvīdu vējš, izdedzina patiesu draudzību un jebkādu uzticību.

Šeit varētu pateikt vēl daudz ko par mūku draudzību un pirmām kārtām starp tuksnesī dzīvojošajiem, kas visbiežāk nemaz nebija tik neaptēsti, kā tas reizēm varētu šķist. Šai “garīgajai draudzībai” (draudzībai Kristū un caur Kristu, kurš Pats kļūst par šo Draudzību) Evagrijs velta savās sholijās par Salamana pamācībām pašas aizkustinošākās rindas. Viņa vēstules ir labākā liecība par to delikātumu, ar kādu viņš mācēja draudzēties, šī draudzība bija balstīta ne tik daudz uz “mainīgu” cilvēcisko pieķeršanos, kas viegli pakļaujas ļaunumam, cik uz “Kristus atziņu”, pateicoties kam kļūsti ne tikai par “Kristus draugu, kādi bija Jānis Kristītājs un apustuļi, bet caur Viņu – par citu cilvēku un pat svēto Eņģeļu draugu”. Bet atgriezīsimies pie mūsu jautājuma.

Sirds grēksūdze vai nodomu atklāšana vienmēr ir notikusi garīgā tēva klātbūtnē. Viņam bez bailēm un bez melīga kauna sajūtas var atklāt visas slēptākās cīņas un garīgo pieredzi, palūgt padomu vai viņa personisko viedokli. Augstāk minētais piemērs no dzīves apraksta parāda, ar kādu delikātumu Evagrijs prata uzklaut grēksūdzes. Mēs redzējām arī, ka viņš pats, būdams jau visai cienījams abba, vērsās pie sava tuvā drauga pēc padoma un viedokļa.

Šie garīgie tēvi un mātes (arī šodien viņus lielā skaitā var satikt kristiešu Austrumos) ne visi bija garīdznieki; Evagrijs visu dzīvi tā arī palika diakons. Starp Nitrijas tuksneša pieciem tūkstošiem iemītnieku un sešiem simtiem vispārbaudītāko brāļu, kuri dzīvoja netālu no Evagrija, bija tikai astoņi garīdznieki. Lielākā daļa no izcilajiem tuksnesī dzīvojošajiem skolotājiem bija laji gandrīz vai šī vārda mūsdienu nozīmē, jo uz to brīdi mūku dzīve kā institūts vēl nebija izveidojies.

Garīgā tēva vai mātes esamība nekādā veidā nav saistīta ar atrašanās vietu baznīcas hierarhijā, tā ir brīvā "harizma", dāvana, kas ir mantota caur uzvarām un zaudējumiem pašu garīgajā dzīvē, tā ir pieredze, ko nevar iemācīties no grāmatām.

Tā nav saistīta ar vecumu: daži no “tēviem” vai “mātēm” atbilstoši tiem laikiem bija vēl pietiekami jauni.

Bieži vien, it īpaši Rietumos, var dzirdēt, ka šodien nekur nevar atrast garīgos tēvus. Bet nevajadzētu aizmirst, ka žēlastības lietās ne jau tēvs rada dēlu, bet dēls – tēvu. Mūsdienu Rietumu cilvēkam būtiski pietrūkst īstenā dēla gara, no kā rodas arī garīgā tēva institūts. Tā iemeslu savā garīgo tēvu institūta skaidrojumā ir devis slavenais tuksneša tēvs, mūsdienu koptu mūks Matta El Maskins:

“Garīgais tēvs ir pirmām kārtām cilvēks, kuru vada Gars un kurš Dieva rokās ir kļuvis par paklausīgu ieroci. Tieši tādēļ viņš nekad neaicinās savus skolniekus sekot sev, jo mēs būtībā visi esam vienīgā Skolotāja Kristus skolnieki. Viņš pat necentīsies skolnieku aprūpēt, jo viņš ir tikai cilvēks, nevis eņģelis. Drīzāk viņš pazemīgi kā kalps tam sekos, lai nepieciešamības gadījumā būtu noderīgs tam, kurš, tāpat kā viņš pats, Gara vadīts, seko Kristus pēdās. Lai tā dzīvotu, viņam nākas ar vēl lielāku uzmanību nekā skolniekam klausīties, ko Dieva Gars tieši no viņa sagaida, viņam ir jāatsakās no visa personiskā, kas ir viņā. Skolnieks no viņa mu-

tes nedrīkst izdzirdēt nevienu parastās cilvēka gudrības vārdu, bet vien Dieva Vārdu.”

Pilnīga sevis nolikšana malā īstu garīgo tēvu šī vārda kristīgajā nozīmē atšķir no pārējiem “guru”, kurus mūsdienās var sastapt pārpārēm. Šāds garīgais tēvs nekad netiecas izveidot savu “skolu”. Vienīgi tie, kuri būs viņam garīgi tuvi un kuri viņam sekos, tie arī ir viņa “Dieva Gara daliena”, kas viņam tikusi uzticēta.

Pacietība, atrodoties celles vientulībā, – ir tās augstās spējas, kuru simboliskā nozīme ir pelnījusi īpašu uzmanību. Lielākā daļa cilvēku dzīvo, saprotams, ne jau “cellēs”, bet visbiežāk ģimenes un profesionālajā lokā, kur viņi var sajusties “saspiesti”. Paciest to klusējot un bez rūgtuma – lūk, kas cilvēku padara par “mūku” šī vārda sākotnējā nozīmē, tas ir, par vienotu, veselu, nedalītu personību.

Tomēr ar laiku vienkārši “sakost zobus” var kļūt par pārāk negatīvu attieksmi, kas tikai padarīs sliktāku grūtsirdībā grimstošā jau tā bēdīgo stāvokli, tai vietā, lai viņš tiktu atbrīvots no grūtsirdības. Labāk ir ieņemt pozitīvu attiek-

smi pret dzīvi, it visur sacelt barjeras grūtsirdības pazudinošās straumes ceļā, kur tā cenšas ielauzties mūsu dzīvē. Evagrijs piedāvā īstu stratēģiju, kas kļūst par dzīves nolikumu:

No grūtsirdības dziedina pastāvība, visu darbu darīšana lielā uzmanībā un bailēs no Dieva. Visās lietās nosaki savu mēru un nepamet, pirms neesi pabeidzis, to, kas ir noteikts, tāpat arī lūdzies ar apdomu un cītību, un grūtsirdības gars bēgs no tevis.

“Katrā darbā nosaki savu mēru” – lūk, pamatlikums, ko eņģelis bija vēlējis mūku tēvam Antonijam Lielajam.

Grūtsirdība izpaužas arī kā kārdinājums neievērot mēru, vai tas ir nevērības dēļ, vai – un tas ir visgrūtāk pamanāmais – no tieksmes uz visa veida pārmērībām. Atzīmēsim, ka pats Evagrijs pie šī noteikuma fanātiski neturējās:

Ne vienmēr var izpildīt parasto likumu, bet jāņem vērā apstākļi un jācenšas pēc iespējas labāk pildīt tos baušļus, kas ir pa spēkam.

Šis “parastais likums” nebija mūku iegrāmatotais noteikums, toreiz skitā tādu vispār nebija. Visticamāk, tiek runāts par “mēru”, kuru katrs sev nosprauž atbilstoši savām spējām un atbilstoši starecu ieteiktajam. Parastajos apstāk-

ļos bez ierunām ir jāpieturas pie šī celles noteikuma, bet izņēmuma gadījumos ir jārīkojas, atceroties par kristīgo brīvību. Prasmīga balansēšana uz paklausības un brīvības robežas ir seno tēvu garīgās mācības būtība.

Pārbaudīts līdzeklis pret dvēseles mulsumu, kas nes līdzīgu grūtsirdību, vai, ja tā dvēselē ir jau iekļuvusi, uzvarēt to – ir smags, bet rūpīgi un ar mēru veikts darbs, kas nav ne pašmērķis, ne vērsts uz peļņu – mūki vienmēr to ir uzskatījuši par savu pienākumu. Evagrijs tam sniedz šādu skaidrojumu:

Pret savu darbu izturies uzmanīgi, pēc iespējas ik dienu un ik nakti, lai nevajadzētu atrasties neviena cita apgādībā, bet visupirms, lai varētu dalīties ar draugiem, kā to savās vēstulēs aicina apustulis Pāvils (1. Tes. 2, 9; 2. Tes. 3, 8; Ef. 4, 28), stingri apņemoties uzveikt grūtsirdības dēmonu un visus pārējos ienaidnieka uzbrukumus. Patiesībā aiz slinkuma ierodas grūtsirdības dēmons, un "nenodarbināts cilvēks iekrīt kārībās", kā tas ir teikts Rakstos (Sal. pam. 13, 4).

Šādi dažās rindās Evagrijs īsi izklāstīja visu tuksneša tēvu, savu skolotāju garīgo pieredzi,

un katru no šīm nostādnēm var apstiprināt arī ar citu mūku izteikumiem. Laikā, kad roku darbs tika uzskatīts par nicināmu vergu nodarbi, tēvi to turēja augstā vērtē, pie tam lieliski apzinoties, ka strādājošs mūks tomēr riskē nonākt iedzīvošanās kaislības un neveselīgas aktivitātes tīklos. Ir nepieciešama liela iekšējā disciplīna, lai pabeigtu uzsākto darbu vai lai to pārtrauktu brīdī, kad tevi gaida svarīgākas lietas. Un Nursijas Benedikts pilnīgi pamatoti savus brāļus lūdza Dievkalpojumu turēt svarīgāku pāri visam. Visos laikos tas ir bijis vienīgais, kas ierobežo slinkumu un pārmērību darbā. Abās šajās galējībās Evagrijs pamatoti saskatīja tās pašas grūtsirdības formas.

Bez varonīgās pacietības, kas veicina dvēseles niknās daļas dabiski noteikto pienākumu izpildi, citas “zāles” no grūtsirdības izdziedina iekārojošo dvēseles daļu, kas arī ir cietusi, zaudējusi savus tikumus un neatbilst dabas nospraustiem mērķiem:

Šķīstības darbs – bezkaislīgi vērtēt lietas, kuras izsauc neprātīgus sapņojumus; pacietības darbs – ar prieku noraidīt visas garšas patikas.

Var viegli atpazīt tās grūtsirdības formas, kuras kārdina šos divus dvēseles tikumus; kā piemēru mēs jau esam minējuši nesavaldāmo vēlmi iegūt nepieejamo vai nerealizējamo, un visas iespējamās iracionālās kārības. Šeit mēs nevaram uzskaitīt visus tos neskaitāmos līdzekļus, kurus Evagrijs piedāvā iekārojošās dvēseles daļas izdziedināšanai. Sīkāk izskatīsim tikai atturēšanos. Apsēstība ar rijību (nevaldāmu apetīti) un garšu kārību (neveselīgu nepieciešamību pastāvīgi gūt baudu no ēšanas) ir problēmas, kuru raksturs līdzīgi kā ar citām problēmām, vēl šodien ir nezināms, taču kuras jau bija zināmas senajiem tēviem. Ētisku apsvērumu vadīti, šādos gadījumos mūki izmantoja līdzekli, kādu mūsdienās var izmantot jau vairs vienīgi estētiskiem vai terapeitiskiem mērķiem, proti, badošanos. Viss ir izteikts vienā frāzē:

Kurš valda pār vēderu, mazīna kaislību spēku.

Ar badošanos, “gavēšanu” tika saprasta ne tikai pilnīga vai daļēja atteikšanās no tā vai cita veida ēdieniem (piemēram, gaļas) – drīzāk mūki vadījās pēc apustuļa Pāvila noteikuma: “ēdiet, neko nešķirojot”. Daudz svarīgāk bija mācēt labprātīgi ierobežot paša vajadzības, at-

teikties no liekiem un dārgiem ēdieniem, īpaši tad, kad ļoti gribas dažādus un gardus ēdienus.

Arī šajā ziņā Evagrijs nebija nelokāms rigorists. Tam, kurš vājuma vai slimības dēļ bija spiests dienā ēst trīs reizes vai biežāk (tanī laikā, kad mūki parasti ēda tikai reizi dienā – pēc pulksten 15), par to noskumt nevajadzētu. Vēl mazāk ir jāpārdzīvo, kad svētais – esošais pāri visam – viesmīlības “noteikums” prasīja pārkāpt gavēni, dažreiz pat vairākas reizes dienā.

Ne mazāk bargi Evagrijs atmasko arī pretējo galējību. Tā viņš vienai mūķenei iesaka:

Nekad nesaki “šodien es ēdu, bet rīt – neēdīšu”, jo tā tu rīkojies nesaprātīgi. Patiesībā tas kaitēs tavai miesai un novedīs līdz kuņģa slimībai.

Lai cik stingra arī būtu tuksnešu tēvu askēze, tā vienmēr ir mērena, tas ir, tā vienmēr ir atbilstoša katra spēkiem. Vēl jo vairāk tā neparedz bezierunu visu aizliegumu ievērošanu un visā ir pakļauta evaņģēliskajam brīvības garam, kā to ne reizi vien ir uzsvēris Evagrijs. Brīvība balstās uz to, ka gavēnis, tāpat kā arī citi askētiskie vingrinājumi, ir attiecināms uz “labprātīgu upura pienešanas” kategoriju, kuru cilvēks pienes Dievam no tīras sirds, bez

piespiešanās, un ne jau tādēļ, ka tā ir noteikts baušļos. Askēzes patieso nozīmi Evagrijs saskata gribas audzināšanā.

Atturībai ēdienā ir jābūt par brīvas gribas izvēli un dvēseles darbu.

Kā “labprātīgs upuris” tā atbilst mūsu spēkiem. Tas, no kā mēs atsakāmies, nav netīrs, jo Dievs visu ir radījis mums lietošanai un nav radījis neko ļaunu, bet visu ļaunumu sakne ir mūsu netīrajā sirdī un pastāvīgā Dieva radītā nepareizā pielietojumā. Šīs egoistiskās noslieces ir pirmsdzimtā grēka pamatā.

Alkas pēc ēdamā radīja nepaklausību, bet saldkārā baudīšana izdzina no paradīzes.

No tā var saprast, ka ne tikai izdabāšana vēderam, bet arī apsēstība ar rijību (burtiski, vēdera trakums) ir pieskaitāma pirmajam no astoņiem visa dzimuma grēkiem, bet gavēnis, atturēšanās no pašām elementārākajām miesas baudām palīdz atklāties virknei tikumu.

Pagānisma pirmsākums – Amaleks (2. Moz. 17, 8–11), bet kaislību pirmsākums – rijība.

Kurš valda pār žokli, tas ir sasitis svešās ciltis un bez grūtībām ir atbrīvojies no savu roku saitēm. (Soģu 15, 15)

Tomēr gudrie padomi un paši precīzākie aizrādījumi paši par sevi neko nemaina, jo niknās un iekārojošās dvēseles daļas ar savām saknēm iesniedzas iracionālajā un instinktīvajā. Galvenajam impulsam darbības uzsākšanai ir jānāk no “augšienes”, lai tiktu sarauta nopiestības un agresijas netikumīgā ķēde.

Šī atmošanās var nākt vienīgi no prāta, pateicoties kam cilvēks ir “Dieva tēls” un “spējīgs uz Dievu”. Protams, prātu mēdz ievainot dvēseles kaislības, bet tas nekad nezaudē viņam dabas dotās spējas izprast Dieva Vārdu un uz mūžīgiem laikiem paliek par brīvās gribas priekšnosacījumu, viņā formējas jebkuras cilvēka rīcības īstenā vai iluzorā vērtība.

Tātad, lai izietu no grūtsirdības strupceļa, ir jāvērsas pie “valdonīgā prāta”, cilvēka “valdošās” spējas. Dvēseles gudrās daļas dabisko funkciju, kas tai ir piešķirta atbilstoši Paša Radītāja nodomam, Evagrijs apraksta šādā veidā:

Saskaņā ar mūsu skolotāja Grigorija Teologa mācību saprātīga dvēsele ir treju daļu. Tikumam esot dvēseles saprātīgajā daļā, to sauc par saprātīgumu, izpratni un gudrību. Saprātīguma pieņākums ir karot ar nešķīstajiem spēkiem, aizsar-

gāt tikumību, par vidējas nozīmes (ne labām, ne sliktām – tulk. piez.) lietām rūpējoties atkarībā no apstākļiem; izpratnes uzdevums – pienācīgā veidā pārvaldīt visu, kas mums palīdz sasniegt mērķi; gudrības uzdevums ir apcerē skatīt ķermenisko un neķermenisko lietu logosus.

Pie šiem trijiem tikumiem kā kopējais tikums ir jāpieskaita taisnīgums, kas nodibina sava veida harmoniju, savā starpā līdzsvarojot dvēseles trīs daļas. Daži piemēri dos ieskatu, kā darbojas šie tikumi grūtsirdības gadījumā.

Tātad saprāta nozīme – pienācīgā veidā pārvaldīt to, kas mums palīdz sasniegt mērķi; lai to paskaidrotu, Evagrijs savā traktātā “Mūkam Evlogijam” raksta par dievkalpojumu.

Grūtsirdība rada riebumu pret visu, un ja psalmu dziedāšanas laikā tā pārsteidz mūku, kas nav bruņojies ar pacietību – “cienījamu cilvēku tikumību”, tā viņa lūgšanas pārvērš neizturamā nastā. Patiesi, naidnieks pārbauda mūsu stingrību. Bet ko tad lai dara? Uzminēt viņa rīcības taktiku un apsteigt pretinieku: mosties pirms noteiktās stundas un, piepildot sirdi ar “gaismu nesošiem” nodomiem, sagatavoties psalmu lasīšanai. Lai dievkalpojums mūku nepārsteidz nesagatavotu, jo iekšēji viņš jau būs “apgērbts”.

Viņš iesaka veikt noteikto kalpošanu, ņemot vērā dēmonu uzmākšanās raksturu. Ja ienaids nieks kūda klusināt balsi, tad, tieši pretēji, psalmi ir jālasa skaļi un saprotami. Ja viņš iedveš lasīt dziedot, tad labāk lasīt klusu, pusbalsī un meditatīvi.

Viss, kas šeit tiek runāts par mūkiem un dievkalpojumu, “dievišķo darišanu” augstākajā pakāpē, saprotams, ir attiecināms arī uz jebkuru darbību *mutatis mutandis* (vajadzīgajiem grozījumiem). Atmosfērā vēl nozīmē savu darbu sākt sirds grēmās un nelāgā gara noskaņojumā. Kad jūti, ka vēlies pabeigt pēc iespējas ātrāk, tieši pretēji, darbu būs labāk pabeigt lielā rūpībā. Un, kad tu nevirzies uz priekšu, sevi ir “jāsapurina”. Būtībā tās ir vienkāršas sadzīviskās pieredzes gudrības, ar kurām ikviens ir labi iepazinies. Bet tikai nedaudzi apzinās, ka bieži vien viss ir atkarīgs no pašām nenoziņīgākajām lietām, kas, radot grūtsirdību un riebumu, var sagandēt dzīvi.

Sadzīviskā gudrība pasargā no grūtsirdības, bet, kad tā ir jau pārņēmusi prātu, ir nepieciešamas jau iedarbīgākas zāles. Saskaņā ar tēvu mācību Evagrijs piemin arī tādus līdzekļus, kas

pirmajā acu uzmetienā mūsdienu cilvēkā rada apjukumu. Pirmais no tiem tiek minēts biežāk nekā citi – tās ir asaras.

*Smagas ir skumjas un neciešama ir grūtsirdība,
bet asaras Dieva priekšā ir spēcīgākas par abām.*

Raudāt var visdažādāko iemeslu dēļ, un asaras no asarām atšķiras: tās viegli var pārtapt par pašmērķi un novest līdz neprāta robežai. Asaras, par kurām runā Evagrijs, ir tieši saistītas ar lūgšanu. Jo saskaņā ar tēvu mācību lūgties, lai cik tas arī nebūtu dīvaini, nozīmēja liet asaras Dieva priekšā:

*Piesauc Kungu ar asarām naktī, un lai neviens
tevi neredz lūgšanu stundā, un tu iegūsi žēlastību.*

*Kad prāts redz (dēmonu uzbrukumu), lai meklē
patvērumu pie Kunga (...) un asarās atkārto,
vēršot savu skatu uz debesīm: "Kungs Jēzu Kristu,
manas pestīšanas spēks, izdzirdi mani, steigies
man palīgā. Esi mans aizstāvis Dievs, pestīšanas
patvērums" (Ps. 22, 20; Ps. 70, 2; 70, 6).*

*Ikvienas lūgšanas slacini ar asarām, jo tavam
Kungam ir tīkamas lūgšanas, kas tiek veiktas
asarās.*

Kāpēc tik augstu tiek vērtēta lūgšana ar asarām? Kāpēc Dievam tādu prieku sagādā skatīt,

kā mēs lūdzoties lejam asaras? Atbildi var rast pašos Svētajos Rakstos. Lielās netikles asarām (Lk 7, 38), Pētera asarām pēc kaunpilnās nodevības (Mt 26, 69) ir tāda pati nozīme kā muitnieka grēksūdzei dievnamā: “*Dievs, esi man, grēciniekam žēlīgs*” (Lk 18, 13; Ps 51, 3). Asaras bez vārdiem – ir ticības apliecinājums tam, ka mums ir nepieciešama pestīšana. Kristus neatnāca tādēļ, lai aicinātu taisnos, kuriem nav vajadzība pēc grēknožēlas, bet lai aicinātu grēciniekus, kuri atzīst sevi par tādiem. Sekojot svēto tēvu mācībai, Evagrijs uzstāj, ka ikviena lūgšana ir jāuzsāk ar asarām, tādējādi apliecinot savu grēcīgumu un nepieciešamību tikt glābtam.

Pestīšanas sākums ir pašpārmetumi.

Ne tikai uz Dievu iedarbojas lūgšanu laikā lietās asaras, bet arī uz mums pašiem, veicot mūsos pārmaiņas.

Visupirms lūdzies par dāvanu liet asaras, lai ar satriektības palīdzību mīkstinātu tavai dvēselei piemītošo nocietināšanos un, Kungam izsūdzot visus savus grēkus, saņemtu no Viņa piedošanu.

Nekas tā netraucē iegūt Dieva žēlastību kā ielaunošanās, kas piemīt mums visiem. Tieši tādēļ asaras ir “praktiskās dzīves”, tas ir, askētiskās svētcīņas pūļu neatņemama sastāvdaļa, kas ved uz Dieva atziņas prieku.

Sēklu ražas auglis – pļauja, bet tikumu – zināšana. Un kā sēklu sēju pavada asaras, tā ražas pļauju – prieks. (Ps. 126, 5)

Vai tad svētlaimes baušļos Kristus raudošajiem nesola prieku? (Lk 6, 21; Mt 5, 4) Tad kļūst skaidrs, kāpēc Evagrijs raksta:

“Grūtsirdības gars aizdzen svētīgās asaras, bet skumju gars sagrauj lūgšanu.”

Grūtsirdība ir asaru, kas tiek lietas sirds lūgšanās, ļaunākā ienaidniece, un, lai mīkstinātu šo “ieļauojumu”, atliek vien aizvien no jauna asarās meklēt patvērumu.

Bet ko darīt, ja pat pašas centīgākās lūgšanas par asaru dāvanu mantošanu paliek neauglīgas? Saprātībai ir zināms cits līdzeklis ienaidnieka intrigu uzvarēšanai – “pretī runāšana”, pretdarbība. To bieži vien saprot nepareizi, Evagrijs tai ir veltījis vienu no pašiem plašākajiem sacerējumiem “*Antirrhetikus*” (“Pretnostādījums” vai “pretimrunātājs”). Pret darbību būtībā veido ar karstu sirdi daudzkārtīga to Svēto Rakstu pantu atkārtošana, kas tiek izvēlēti atbilstoši lūdzēja gara stāvoklim. Šajā praksē, kas ir ieguvusi neparasti plašu izplatī-

bu, Evagrijs atkal tieši vēršas pie svēto tēvu tradīcijas. Par nepārspētu piemēru viņam kalpoja trīs Kristus tuksneša kārdinājumi, kad tai vietā, lai uzsāktu strīdu ar sātanu, Viņš “aizvēra” tam muti ar Paša Dieva Vārdu (Mt 4, 4; 7; 10).

Austrumu kristietībā uz šo principu balstās visiem zināmā Jēzus lūgšanu prakse – daudzkārtīgi atkārtot vienu vienīgu no Bībeles paņemtu lūgumu, kurā ir jau viss, ko vien vajadzētu Dievam lūgt: Kristus apliecināšana par Dieva Dēlu ved uz grēku nožēlu un pestīšanas nepieciešamības atzīšanu, kas savukārt pārtop par lūgšanām pēc apžēlošanas.

Ļoti zīmīgi, ka koptu tradīcija šo lūgšanas formu attiecina uz Makariju Lielo, un kā garantiju šādiem apgalvojumiem piesauc Evagrija vārdu. Šo vārdu atrašanās līdzās ir pamatota, jo, kā jau mēs minējām iepriekš, Evagrijs māca, ka no grūtsirdības izdziedina “lūgšana ar skaidru prātu un mundrumu”. Arī savā “Vārdā par lūgšanu” viņš dod padomu īpaši spēcīga kārdinājuma gadījumā izmantot “īsu un kvēlu lūgšanu” ar maz vārdiem un uzstājīgu. Būtībā šīs lūgšanas bija “vienkāršas”, “monologas”, lai gan, iespējams, pats Evagrijs neaprobežojās tikai ar vienu vārdu vien. Iespējams, viņš uzskata, ka laika gaitā katrs atrod savu lūgšanu. Tas, kurš vi-

su cienījamam abbam Īzakam un kurš attiecīgi savukārt Jānim Kasianam iemācīja “ugunīgo lūgšanu”, nebija neviens cits kā Evagrijs, ar kuru viņš pats personīgi tikās Ēģiptē un kura pamācības tika citējis ne vienu reizi vien, bet tanī pašā laikā neminot viņa vārdu. Viss koncentrējās uz 70. psalma 2. pantu: “Steidzies, ak, Dievs, mani paglābt, steidzies man palīgā!”

“Pretnostādījumā” Evagrijs min daudzus Svēto Rakstu pantus, izkārtojot tos atbilstoši astoņiem vispārējiem ļaunajiem nodomiem. Nodaļā, kas ir veltīta grūtsirdībai, par kuru mēs jau esam runājuši, ne reizi vien viņš piemin arī asaras:

Pret dvēseles nocietināšanos, kas naktī atsakās no asarām, jo ir grūtsirdības pārņemta. Asaras ir spēcīgs līdzeklis pret nakts bailēm, kas rodas no grūtsirdības. Ciešanu brīžos šīs zāles gudri izmantoja pravietis Dāvids, sakot: “Esmu paguris savās nopūtās, nav miera manai sirdij. Ar asarām naktī es slacinu savu gultu, mana guļasvieta mirkst asarās” (Ps. 6, 7).

Pret dvēseli, kura uzskata, ka asaras cīņas stundā ar grūtsirdību liet ir veltīgi, – tā vienkārši ir aizmirsusi par Dāvidu, kurš bija rīkojies tieši tā, sakot: “Manas asaras ir mana barība dienām un naktīm” (Ps. 42, 4).

Šī pretdarbības “metode” ir ilgstošu pārdomu par Rakstiem galarezultāts, un tās jēga ir pavisam skaidra. Ienaidnieka iedvesto ir jāizspiež ar Dieva Vārdiem, pilniem mierinājuma un uzmundrinājuma. Tie cilvēkam palīdzēs izkustēties no viņa garīgās dzīves nāves punkta. Dieva Vārds pārtrauj cilvēka paša un citu nodošanu elles apli, nebeidzamus iekšējos spriedelējumus – monologus, kuri ne vienu vien ir noveduši līdz neprāta bezdibeņa malai. Kā to darīt, Evagrijs māca divos nākamajos tekstos, kas, iespējams, ir bijuši zināmi arī Karolingu laikmeta (IX gs.) Štutgartes Psalmu miniatūru meistaram: “Kad uzmācas grūtsirdības dēmons, nomāktības asarās dvēseli sadalīsim divās daļās: viena mierinās, bet otra pieņems mierinājuma vārdus, un, sējot tajā labo cerību sēklas, tāpat kā svētais Dāvids, cerēsim uz Dieva palīdzību:

“Kāpēc tu esi tik izmisusi, mana dvēsele, un tik nemiera pilna manī? Ceri uz Dievu! Jo es Viņam vēl pateikšos, savam Glābējam un savam Dievam!” (Ps. 42, 6)

Tālāk sniegtajā fragmentā ir atspoguļoti citi grūtsirdības problēmu aspekti, par ko mēs runāsim nākamajā nodaļā:

Ja kaut kāda grūtsirdība mums uzmāksies noguruma dēļ, tad, nedaudz pakāpjoties uz zināšanu

*pamata, sāksim lasīt psalmus, ar tikumiem pie-
skaroties zināšanu stīgām, un turpināsim ganīt
avis Sinaja kalna (saukta arī par “Dieva kalnu”)
pakājē, lai mūsu tēvu Dievs arī mūs uzrunātu
no Degošā ērkšķu krūma (2. Moz. 3, 2) un dā-
vātu zīmju un brīnumu vārdus kā Mozum (2.
Moz. 3, 12; 19, 4).*

Tāpat kā daudzos citos fragmentos, šeit ir runāts par to, ka grūtsirdība var kļūt par pār-
pūles sekām, kas ir garīgās dzīves neatņemama
sastāvdaļa, kad mēs pārkāpjam noteikto mēru
vai vadāmies no netaisniem apsvērumiem. Rei-
zēm šim spēku izsīkumam ir pakļautas pārlie-
ku centīgas dvēseles. Tad, gluži kā to bija darījis
pravietis, ir jāuzkāpj “atziņas tornī”, gaidot, ko
tev pateiks Kungs. Bet saka Viņš mums ar Rak-
stu vārdiem, un vispirms ar Dāvida Psalmu pa-
līdzību – ne ar ko nesalīdzināmu cilvēka dvēse-
les sarunu ar Dievu apkopojumu, “*jo Tu esi mans
patvērumš, stiprs tornis pret ienaidniekiem*” (Ps. 61,
4). (Starp citu, Evagrijs arī par to ir devis plašus
komentārus).

Un, kad mēs kā Mozus noiesim pie “ganām-
pulkiem” (izprotot lietu logosu – šo neizsīksto-
šo un neizmērojamo Dieva prātu, kas dēļ “vi-
su laikmetu nodomiem” ir apslēpts pasaulei),
varbūt gadīsies tā, ka arī mūs Dievs pasauks

no Degošā Ērkšķu Krūma, lai aicinātu izprast “zīmju un brīnumu”, kurus Viņš veic vēsturē, noslēpumaino nozīmi.

Tādā veidā Evagrijs galveno lomu piešķir psalmu dziedāšanai. Visās krāsās zaigojošie psalmi parāda “Dieva daudzveidīgo gudrību” (Ef. 3, 10), kas apslēpta radītājā; psalmu dziedāšana ir cilvēka aicinājums, taču himnu dziedāšana piedien eņģeļiem vai tiem, kuri dzīvo eņģeļiem līdzīgu dzīvi. Psalmu dziedāšanas mērķis ir satriekt kaislības un “mazināt miesas tieksmes, iemantot atturību” pat tad, kad psalmu raibie poētiskie tēli traucē neizkaisīties lūgšanā. Kurš ir nolēmis psalmus dziedāt ar prātu un labskanīgi, tam ir jāizlūdzas harizma vai psalmu dziedāšanas dāvana, kas prātu sagatavo tam, ko Evagrijs dēvē par “lūgšanu”, ieiešanu tīrā Dieva atziņā, brīvā no jebkādiem materiālās pasaules tēliem, vienkāršā, kā pats Dievs.

Īpašas gudrības, “logosa” un dievišķā harmonijā radītās pasaules pazīšana sevī ietver vēl vienu grūtsirdību ārstējošu līdzekli, kurš pirmajā acumirkļī, protams, neliksies pievilcīgs – vingrināšanās nāvē, nomirt ik dienu.

Svētais un garīgajā dzīvē pieredzējis mūsu skolotājs teica: “Mūkam vienmēr ir jābūt noskaņotam tā, it kā viņš rīt nomirs, bet savu ķermeni vajag lietot tā, it kā viņš ar to vēl dzīvotu daudzus gadus.” Tas, pēc viņa teiktā, no vienas puses, novērš grūtsirdību un dara mūku daudz centīgāku, bet, no otras, – ķermeni saglabā veselībā un ļauj viņam noturēties pastāvīgā atturībā.

Šis “vingrināšanās nāvē” jēga ir pilnīgi saprotama. Grūtsirdība ar apslēptām saknēm dziļi ietiecas patmīlībā, kad par iemeslu tam ir slimīga šīs zemes materiālās dzīves ar visām tās peripetijām un nemainīgā naidīguma pārvērtēšana. Pārdomas par nāvi un atcerēties par to – tas mums atgādina, ka “šeit mums nav paliekamas pilsētas” (Ebr. 13, 14). Šis atgādinājums mums māca ar skaidru prātu izvērtēt reālijas un atbilstošā veidā veidot savu dzīvi. Skaidrā visa apzināšanās tiešā nāves vaiga priekšā galarezultātā kalpos svētas izvēles un dzīvotgribas stiprināšanai.

Šis “miršanas” īstenā kristīgā nozīme lieliski ir izklāstīta nākamajā fragmentā, kurš ir saglabājies sīriešu tulkojumā:

Pilnīga dzīve ir nomiršana Dieva dēļ; tā kā prāts nosliecas uz vienotību ar Dievu. Un tā labā gri-

ba nomirt Dieva dēļ nozīmē ieiet dzīvē ar Dievu; saskaņā ar Rakstiem: “Kristū kristījušies”, tas ir, kristīti Viņa nāvē, “Kristum līdzīgi”, “ietērpjamies Kristū” (Gal. 3, 27), ko tieši arī nozīmē dvēseles augšāmcelšanās; un pēdējā dienā Viņš Savā spēkā augšāmcels ikkatru miesu un Sevī izdarīs visu iespējamo, kas Viņam piederīgs, un savienos ar Tēvu Savas Miesas pilnībā visslavējamākai Vissvētākās Trejādības godināšanai.

Šādā pašā virzienā ir jāsaprot arī nākamais fragments, kas pirmajā mirklī varētu likties nekristīgs un (ķermenim) miesai kaitīgs. Te Evagrijs savieno grieķu gudrību ar kristīgo tradīciju un vienlaikus atklāj mūku aicinājuma simbolisko nozīmi – “bēgšanu no pasaules” un dzīvošanu tuksnesī. Kristietis ir aicināts būt “brīvam Dieva dēļ”, tas ir, katru dienu tiek aicināts sevī mērdēt “vecu cilvēku” ar visām viņa egoistiskajām izpausmēm, atstāt savu “mirstīgo ķermeni” un “pārcelties pie Dieva”, ja viņš vēlas būt uzticīgs savam aicinājumam. Labo apņemšanos daudzveidīgo uzdevumu, kuri sastāda mūku darbības – askēzes galveno pamatu, vienīgā nozīme – atvērt ceļu šai “pārcelšanās” un “nomiršanai dzīvei”.

Miesu no dvēseles var atdalīt vien Tas, kurš tos ir radījis, bet dvēseli no miesas var atdalīt arī tas, kas tiecas pēc tikuma. Jo mūsu tēvi vientuļnieku dzīvi dēvē par rūpēšanos par nāvi un bēgšanu no miesas.

Visbeidzot, garīgā izpratne – ir patiens sa-
sniegums, kas dod iespēju grūtsirdības pēdējo
nozīmi saskatīt tajās dzīlēs, kur atkailinās visa
ši ļaunā nodoma nabadzība. Vai pēc visa šī viņš
sauks: “Nevienam nav redzama mana nelai-
me”, būdams pārliecināts, ka “Dievs vēl atnāks
pie viņa”? Pat apustuļiem bija jāpārdzīvo šis
kārdinājums.

Ja “dvēsele nesaprot, ka tikt kārdinātai Kris-
tus dēļ – arī ir Svētā Gara dāvana”, tai ir jāat-
gādina apustuļa teiktais: ar Viņa svētību mums
ir “dota žēlastība ne vien uz Kristu ticēt, bet arī par
Viņu ciest” (Fil. 1, 29).

Pakāpeniski cilvēks sāk saprast, ka šie “kā-
rdinājumi” ir nepieciešami un bez tiem nav ie-
spējams glābties:

*“Kā atlēts nevar iegūt uzvaras vainagu, ja necī-
nās, tā bez cīņas nav iespējams būt par kristieti.”*

*Kurš izvairās no noderīgajiem kārdinājumiem,
vairās no mūžīgās dzīves,*

jo

*tas, kurš nav pakļauts vajāšanām Kristus dēļ, ne-
kad neieraudzīs Kristus kāzu namu.*

Tā grūtsirdība un depresija, kurām sākotnēji nav nekādas pozitīvas nozīmes, pakāpeniski zaudē savu īpaši kaitīgo raksturu, lai pārtaptu par ceļu uz patiesu kristīgo dzīvi, *sequella Christi* (sekošanu Kristum).

"Viņš Savās miesas dienās ar stipru balsi un asarām ir raidījis daudz karstu lūgšanu pie Tā, kas Viņu varēja izglābt no nāves, un ir ticis atpestīts no bailēm un, Dēls būdams, tomēr ir mācījies paklausību no tā, ko cietis. Un, pilnību sasniedzis, Viņš ir palicis visiem, kas Viņam paklausa, par mūžīgās pestīšanas gādnieku." (Ebr. 5, 7–9)

6.

Grūtsirdība un garīgā dzīve

Iespējams, daudziem minētie līdzekļi pret grūtsirdību neliksies tik pievilcīgi, jo tā vai citādi tie visi paredz atteikšanos no visa veida baudām. “Atteikšanās,” mums iebildīs, “ir taču vislabākais veids, kā pastiprināt nospiešības un agresivitātes sajūtas?” Protams, tas tā arī ir, ja atteikšanās nepaver jaunus horizontus, perspektīvas, nedod cerības kādu dienu tikt vaļā no šī nožēlojamā stāvokļa. Tomēr piemēri no Evagrija traktātiem palīdz spriest par to, cik gaila iznākums ir lielāks par sākotnējo likmi.

Pirmām kārtām ir nepieciešams iekšējais miers, prāta nesatricināmība.

Grūtsirdības gars mūku dzen ārā no viņa mājas, bet tas, kurš ir pacietīgs, vienmēr būs bezvārdu klusumā.

Šis miers ir tā nesatricināmā stāvokļa ārējā izpausme, kuru Evagrijs dēvē par “bezkaislību” un uzskata par privilēģiju, kas tiek dāvāta tam, kurš varonīgi ir izturējis pārbaudījumus.

Bez tam pacietīgi pārdzīvota grūtsirdība padara dvēseli par “augstākā mērā pārbaudītu”. “Pārbaudīts” – ir speciāls termins, kas tiek lie-

tots arī metalurgijā: zelts un sudrabs, ar uguni “pārbaudīti”, attīrās no visiem piemaisījumiem. (Lūk, kādēļ Dievs pieļauj kārdinājumus, gluži kā Ījaba gadījumā). Šādi grūtsirdība sirdi attīra no visām netīrībām, tas ir, no ikvienas kaislības un padara to par “gaismu nesošu”. Un mēs redzēsim, ka tā nav tikai metafora vien.

Visbeidzot Evagrijs apgalvo: ja mēs nepadodamies grūtsirdības dēmona spiedienam, rezultātā aiz viņa citi dēmoni jau vairs neseko, un tad iestājas “neizsakāma prieka un miera” stāvoklis.

Miers, bezkaislība, sirds “mirdzums”, kā arī vienkāršas rimtības un prieka stāvoklis ir Pontijas Evagrija mistiskās mācības galvenie jēdzieni. Bet kamdēļ gan tajā tik nozīmīgu vietu ieņem grūtsirdība? No iepriekš minētajiem fragmentiem var secināt, ka tajos pirmām kārtām ir runa par personisko tikšanos ar “mūsu tēvu Dievu”, kurš ir paslēpies Liesmojošajā Ērkšķu krūmā. Toties tagad bailēs un trīsās iekļūstam pontiešu mūka mistiskās mācības “iekšējos pagalmos”.

Cik var spriest no neskaitāmajiem citātiem, kas ir minēti iepriekš, starp grūtsirdību un lūgšanām pastāv, kā šķiet pirmajā mirklī, paradoksāli cieša saikne.

Grūtsirdības gars aizdzen (svētīgās) asaras, bet skumju gars satriec lūgšanu. Grūtsirdības nomākts mūks ir slinks lūgšanās un reizēm neizrunā lūgšanas vārdus. Grūtsirdība ir nevīžība lūgšanās.

Ar grūtībām var saprast šo apgalvojumu patieso nozīmi, ja nezina, kādu nozīmi lūgšanām piešķir Evagrijs:

Lūgšana sagatavo prātu tam darbam, kam tas ir domāts. Lūgšana ir darbība, kas atbilst prāta cieņībai un ir tā labākais un īstenākais pielietojums.

Vienīgi lūgšanās cilvēks ir patiesi pats!

Kad grūtsirdība un skumjas dvēselē aizkavējas pārāk ilgi, tās nogalina garīgo dzīvi. Neskatoties uz ārējo aktivitāti, mūsos iekšā izveidojas tukšums, tas rada "cietsirdību" un "bezjūtību", kuru dēļ lūgšanas un jebkura cita garīgā darīšana kļūst nepanesama un galu galā neiespējama. Pilnīgi pamatoti Evagrijs lūgšanas uzskata par pašu drošāko līdzekli, kā iepazīt savu iekšējo stāvokli, jo lūgšanā mums atklājas mūsu iepriekšējās dzīves sava veida kopsavilkums.

Grūtsirdība izpaužas nospiestības un agresivitātes sajūtā. Nav nekā pārsteidzoša, ka Evag-

rijs skumjas un dusmas dēvē par galveno šķērsli lūgšanu ceļā.

Noskumis mūks nevirzīs prātu uz Dieva skatīšanu un nekad neraidīs tīras lūgšanas, jo skumjas ir šķērsli visam labajam. Kā ķēdes pie kājām – šķērsli ātrai iešanai, tā skumjas – šķērsli Dieva skatīšanai.

Neatdod sevi dusmu nodoma rokās, domās cīnoties ar to, kurš tev ir nodarījis pāri. Tāpat nenodod sevi arī netiklības nodomam, pastāvīgi sapņojot par baudu. Pirmais nodoms aptumšo dvēseli, otrais aicina iedegties kaislībā, bet tie abi apgāna tavu prātu. Un tādēļ, ja tu lūgšanu laikā savās iedomās zīmē spokainus tēlus, nevis pienes Dievam tīru lūgšanu, tu uzreiz nonāc grūtsirdības dēmona (varā), kurš tieši šādos stāvokļos arī uzbrūk mums gluži kā suns, nolaupīdams dvēseli kā briedēnu.

Lūk, kādēļ Evagrijs mūs, pirms mēs vēl esam uzsākuši lūgšanas, aicina izlīgt ar mūsu ienaidnieku, pretējā gadījumā tās būs veltas pūles.

Jo lūgšanām vislielāko postu nodara dusmošanās grēks. Patiesi, vien tiem, kuri nedusmojas, ir pazīstama rimtība. Tā kā dusmas rodas no nepiepildītām vēlmēm, tieši ar tām arī ir jāsāk. Ar to viņš vēl vienu reizi parāda, ka garīgās dzi-

ves jomā, kā arī vispār dzīvē kā tādā viss ir savstarpēji saistīts un daudzu nelaimju cēlonis ir mūsu nesavaldītās vēlmes.

Viss par dusmām teiktais pilnā mērā ir attiecināms arī uz grūtsirdību.

Pret prātu, kurš nesaprot, ka grūtsirdības nodoms, ja tas viņā aizkavējas, satricina tā stāvokli un lūgšanu stundā aptumšo svēto mirdzumu viņa acīs...

Tāpat kā grūtsirdība, gan skumjas, gan dusmas aptumšo svēto mirdzumu. "Gaisma" Evagrijam parasti nozīmē pirmkārt atziņu vai Dieva skatīšanu.

"Acu gaisma" nozīmē Dieva skatīšanu, ko prāts zaudē kārdinājumu stundā.

No otras puses, prāts pats par sevi arī ir gaisma, un pastāvot dažiem apstākļiem, arī tas var "ieraudzīt" pats sevi:

Bezkaislības pazīme ir tā, ka prāts sāk redzēt paša mirdzumu.

Un tieši pretēji:

Kā mākonis aizklāj saules mirdzumu, tā arī dusmas aptumšo dvēseles mirdzumu.

Mulsuma stāvoklī dvēseles niknā daļa aptumšo prāta skatienu. Citiem vārdiem, “aptumsums” prātam atņem spēju pildīt savas dabīgās “mirdzēšanas” funkciju, tas ir, izzināšanu. Jo Evagrijam “zināt” un “redzēt” vienmēr ir sinonīmi.

Lai “redzētu”, prātam ir dotas divas garīgās “acis”, un katrai no tām ir sava nozīme:

Dēmonu nodomi padara aklu dvēseles kreiso aci, kas kalpo, lai skatītu būtību. Nodomi, tieši pretēji, fiksējas mūsu prātā un pieņem formu, tādā veidā tie padara tumšu un samulsina labo aci, kura lūgšanu stundā nododas Svētās Trejādības svētlaimīgās gaismas skatīšanai, ar to Dziesmu Dziesmas līgava iekaro sava līgavaiņa sirdi. (Augstā dz. 4, 9)

Tā prāts pats par sevi jau ir “gaisma”, un to var apgūt ar paša pieredzi, pēc savas būtības prāts – kā sava veida “gaismeklis”, kam ir jābūt papildītam ar dievišķo gaismu, tas ir, tam jāiegūst “zināšanas” un “redzētspēja”. No vienas puses, viņš ar savām divām acīm netieši visā radītajā, pateicoties to “logosam”, saskata Dievu, bet no otras puses – tieši. Tiešā tikšanās, ko Evagrijs dēvē par “lūgšanu”, tās dziļākajā un noslēpumainākajā nozīmē nav nekas cits kā dievišķās slavas izpausme.

Lūgšana ir prāta stāvoklis, kas apmirdzēts ar Vis-svētās Trejādības gaismu.

Pie tam, saprotams, ka runa nav par kaut ko, ko var uztvert ar maņām, bet par atklāsmes pieredzi, hipostātiskā Dieva teofāniju pašā cilvēka personībā.

Kad prāts atbrīvojas no aptumšojošajām kaislībām un kad “tā acu gaisma” nav aizduļķojusies, “lūgšanu stāvoklī” tas skata vaigā ne tikai sava pašā skaistuma mirdzumu, tas skata gaismu “pēc Dieva līdzības” – jo “Dievs ir gaisma” – un skata arī pašu Vissvētās Trejādības gaismas mirdzumu, kas to apspīd un ar ko tas piepildās. Un šīs divas “gaismas” vairs nav iespējams atšķirt vai nodalīt. Patiesi, pēc savas būtības prāts ir radīts kļūt par “Dieva telti”, par vietu, kur ir vienotā un trejādā Dieva slavas mirdzums.

Šo noslēpumainās “apgaismības” stāvokli Evagrijs dēvē par “lūgšanu” šī vārda patiesajā nozīmē. Vienīgi tas, kurš pats to ir pieredzējis, var par to runāt.

Līdzīgi tam, kā nav viens un tas pats – redzēt gaismu un runāt par gaismu, gluži tāpat nav viens un tas pats – redzēt Dievu un kaut ko saprast par Dievu.

Pie tam "lūgšana", "dievapcere" un Dieva "atziņa" veido vienu veselumu. Runāts tiek par vispilnīgāko, visdziļāko piederību, kas ir iespējama vien personību starpā, kuras viena otru "iepazīnušas". Lūk, kādēļ trīs dievišķās Vissvētās Trejādības hipostāzes ir šīs mistiskās vienotības "tēls", ikona, vistīrākā svētība, kas pastāv starp Dievu un Viņa radījumu.

Ja grūtsirdība un tās līdzskrējēji – skumjas un niknums šo stāvokli sagrauj, kļūst saprotams Evagrija kategoriskais apgalvojums:

Lūgšana ir aizsardzība no skumjām un grūtsirdības.

Bet šim negatīvajam apzīmējumam pretī tiek nostādīts cits, pozitīvs:

Lūgšana ir prieka un pateicības auglis.

Kad tavš prāts, iededzies kvēlā mīlestībā uz Dievu, pakāpeniski atraisās no miesas un aizgriežas no visām domām, kas rodas no jūtām, atmiņām un temperamenta, un tanī pašā laikā piepildās ar dievbijību un prieku, tad uzskati, ka tu esi pietuvojies lūgšanu robežām.

Ļoti raksturīgi, ka Evagrijs tanī pašā laikā lūgšanu identificē ne tikai ar prieku. Lūgšana ir ne tikai prieka stāvoklis. Tas drīzāk ir prieka

auglis, kas pāraug pats sevi. Šāda atšķiršana ir būtiska, jo tā ļauj izvairīties no kļūdainā priekšstata par laimi kā par pašmērķi vai tiekšanās pēc šīs sajūtas, kas būtu vēl sliktāk. Tas nozīmētu samainīt mērķi ar līdzekļiem, tas attiecas arī uz asarām.

Tātad lūgšana tādā veidā, kā to saprot Evagrijs, ir iespējama vienīgi tad, kad dvēselē ir iestājies visdziļākā miera stāvoklis, tālu no bangošajām kaislībām, no visa veida dvēseliskās eksaltācijas un emocionālajiem satricinājumiem. Visai zīmīgi, ka Evagrijam, atšķirībā no daudziem citiem garīgajiem autoriem, sajūsmas (*εκστασις*, *ekstasis*) jēdziens nekad netiek lietots pozitīvā nozīmē.

Viņam vienmēr šis vārds nozīmē “afekta” negatīvo stāvokli. Lūgšana ir pilnīga miera, nesatricinātības un prāta skaidrības stāvoklis. Šis skaidrums – vēlāk mēs redzēsim arī citas tā atšķirīgās pazīmes – piešķir Evagrija garīgajai mācībai un visai viņa mistikai īstenuma zīmogu.

Teiktais par prieku vēl lielākā mērā ir attiecināms uz pilnīga miera iegūšanu (nesatricināmību). Tas, ko Evagrijs saka par dvēseles

diviem miera stāvokļiem, ir attiecināms arī uz dažādiem prieka izpausmes veidiem:

Ir divi dvēseles miera stāvokļi: viens izaug no dabiskajām sēklām, otrs – kad atkāpjas dēmoni. Pirmajam līdzī nāk pazemības nostāja kopā ar satriektību, asarām, bezgalīga ilgu pilna mīlestība uz Dievu un neizmērojama centība darbā; otrajam – godkāre kopā ar lepnību, kas mūku ievilina pārējo dēmonu pazudinošās (lamatās). Tādēļ tas, kurš ir modrs sardzē uz pirmā stāvokļa robežām, ātri vien uzzina par dēmonu uzbrukumiem.

Atšķirība ir acīm redzama: pirmais dvēseles miera stāvoklis nāk no mūsu būtības dzīlēm, kur Dievs kopš pasaules radīšanas ir iesējis neiznīcināmās labā sēklas, otrais – ir pilnīga ilūzija, mānīgs pievīlums, jo dēmonu atkāpšanās vienmēr ir tikai māņu manevrs, kas tiek izmantots, lai mūku novirzītu uz godkāri vai lepnību ar domu, ka it kā šī “bēgšana” ir viņa paša pūliņu nestie augļi.

Ar iepriekš minēto “Par garīgo darīšanu” nodaļu Evagrijs atklāj veselu virkni “stāvokļu, kas ir tuvi bezkaislībai”, aprakstu, kurus cita starpā viņš dēvē par “daļēju” vai “nepilnīgu bezkaislību”, kaut gan tanī pašā laikā pilnīgu bezkaislību, ko dvēsele iegūst, uzvarot visus dēmonus, viņš definē šādi:

Miera pilnība ir dvēseles bezkaislība, ko pavada patiesa esamības izpratne.

Bezkaislība ir saprātīgas dvēseles miera stāvoklis, kas rodas no lēnprātības un šķīstības.

Šis iekšējais nesatricināmā miera stāvoklis (ουκεία ηρεμία, burtiski “miera dzimtene”) ir prāta “dabiskais” stāvoklis, tajā tas ir atradies no radīšanas mirkļa līdz brīdim, kad to aptumšoja dažnedažādas kaislības. Tāpat arī “no dabas” prāts ir gaismu nesošs. Abi bezkaislību veidi (daļējā un pilnīgā) atspoguļo vienu un to pašu realitāti: prāts “pēc savas dabas” ir *capax Dei*, līdzinās Dievam, un tajā tas ir “Dieva līdzība”. Kaislības, grēki – tas ir kaut kas svešs, nācis no citurienes, tie rada “samulsumu” un noved līdz “aptumsumam”. Lūk, kāpēc eņģeļa tuvošanos nemaldīgi var atpazīt pēc dvēseli pārņēmušā dziļā miera stāvokļa, un tieši tāpat neklūdīgi tiek atpazīta arī dēmona tuvošanās – pēc nemiera, satraukuma un mulsuma, ko tas izraisa ar savu ierašanos, pat ja viņš ierodas kā “gaismas eņģelis” (2. Kor. 11, 14).

No visa iepriekš minētā kļūst skaidrs, ko tieši Evagrijs saprot ar “pilnīga miera stāvokli” un “neizsakāmu prieku”, kas iestājas pēc tam, kad ir tikusi uzvarēta grūtsirdība: gan viens, gan otrs apliecina, ka cilvēks ar Dieva palīdzī-

bu ir uzveicis arī visas pārējās kaislības un ka viņš no šī brīža ir nonācis *conditio sine qua non* (obligāts priekšnoteikums) bezkaislības stāvoklī un tādējādi ir sasniedzis “lūgšanu vietu” vai “Dieva vietu”, tas ir, Vissvētākās Trejādības skatīšanu. Pilnīgi negaidīts skatījums! Pēkšņi lūgšana iegūst pavisam citu nozīmi, kļūst par mistiskās Dieva telts skatīšanu cilvēka dvēselē:

Un svētais Dāvids mums skaidri māca par to, kas ir Dieva vieta. Viņš saka: un pasaulē bija Viņa telts, un Ciānā bija Viņa mājoklis. (Ps. 76, 3) Tādējādi “Dieva vieta” ir saprātīga dvēsele, bet “mājoklis” – gaismai līdzīgais prāts, kas ir atmetis pasaulīgās kārības un iemācījies skatīt zemes logosu.

Kad prāts ir nonācis visu nodomu par (jutekliskajām) lietām pretējā pusē, viņš šo “Dieva vietu” atklāj pats sevī. Viņš nespēj nokļūt (to) pretējā pusē, ja neatteiksies no kaislībām, kas to saista ar nodomu palīdzību, kuri ir piesaistīti jutekliskām lietām. Viņš tiek valā no kaislībām, pateicoties tikumiem, vienkāršiem nodomiem – ar garīgās apceres palīdzību, bet tā savukārt iededz to gaismu, kas lūgšanu stundā norāda uz “Dieva vietu”.

Pēc tam, kad prāts no sevis novilks veco cilvēku un ietērsies cilvēkā, kas ir svētības radīts, tad

viņš lūgšanu laikā arī ieraudzīs savu stāvokli, kas līdzināsies safīram vai debesu spozmei, – to Raksti arī sauc par “Dieva vietu”, ko vecajie bija skatījuši vaigā Sinaja pakājē.

Šo (Rakstu) vietu dēvē arī par “pasaules skatīšanu apcerē”, tajā šī “pasaule” paveras tevī pašā, un tā pārsniedz jebkuru izpratni un pasargā mūsu sirdis. Jo tīrā sirdī atspoguļota jaunā debess, kuras skatīšana ir gaisma un kuras atrašanās vieta ir garīga, un kur zināmā mērā var aptvert visas esības būtību. Pie tiem, kas to ir izpelnījušies, nonāk svētie eņģeļi. Ļaunatminība šo redzēt spēju aptumšo, un naida izvirdums savā niknumā to nodzēš pavisam.

Šis mirdzošās dievišķās slavas redzējums ir Dieva augstākā atziņas forma, kas ir iespējama jau šajā dzīvē. Tā realizējas tā prāta “gaišajā spogulī”, kurš ir brīvs no visām aptumšojošajām kaislībām, tā sasniedz savu pilnību, cilvēkam “nostājoties” “vaigu vaigā” ar Dievu, kad “Dievs būs visur un visā”.

Viens pats Tēvs (...) un beigas, un pilnīga svētlaime. Kad mēs Dievu iepazīstam nevis kā spogulī, nevis ar apkārt esošo priekšmetu palīdzību, bet nonāksim pie Viņa, Vienīgā, tad mēs atzīsim gala mērķi.

Slāpes pēc šādas atziņas ir bezgalīgas, no tām rodas neremdināmas alkas pēc Dieva, arī Dieva atziņai nebūs robežu: nemitīga pieaugšana Dieva atziņā un mīlestībā Dieva bezgalības priekšā saglabāsies kā absolūta neziņa. Un “svētīgi būs tie, kuri šo neziņu, kas ir augstāka par visu, ir sasnieguši”!

Dievišķs prāts – tas ir pilnīgā mierā esošs prāts, kurā rimst visas kustības un kas ietērpjas Vis-svētās Trejādības skatīšanas gaismā, un tas lūdz Tēvu piepildīt savu nepiepildāmo vēlmi.

Pēc grūtsirdības, kas cilvēku ir satricinājusi līdz viņa būtības pašiem dziļumiem un ir tikusi varonīgi pārciesta, rodas nevis vienkārša atvieglojuma vai apmierinātības sajūta – pretējā gadījumā grūtsirdība paliktu vien psiholoģisks fenomens, bet notikušais apvērsums nozīmē izlaušanos uz patiesu personas eksistenci, tikšanās brīdi ar Paša Dieva personību.

Un pēkšņi Dievs Pats cilvēku pasauks no Nesadegošā Krūma, kas aizklāja Viņu vaigu. Un pēkšņi Viņš atklās Savu gaismu nesošo klātbūtni Savā “vietā”, cilvēka dvēselē, paverot visu tās daļumu, kas ir radīta pēc Viņa “tēla un līdzības”. Tad Viņš dod Sevi iepazīt kā “Tēvs”, kā personiskais Vissvētākās Trejādības pirmavots,

un pēc svētības – visa esošā Vienotais Pirmcēlonis... Jo Viņš arī ir tas “miers”, ko pārdzīvo tas, kas ir tā cienīgs, un tajā Viņš izlej “neaprakstāmu prieku”.

Šajā ziņā grūtsirdība un garīgā dzīve nav nošķiramas. Grūtsirdības laikā nomirst “vecais cilvēks, kārdinošās iegribas” (Ef. 4, 22). “Un, kad beidzot viņš ir jau iznīcināts, viņš kļūst par Dieva sadedzināmo upuri”. Tad un vienīgi tad Viņš var atdzīvināt “jauno cilvēku”, kas ir izveidots līdzīgs Dievam, “*patiesā taisnībā un svētumā*” (Ef. 4, 24). Šajā “pirmajā” vai “mazajā augšām celšanā”, kas arī tiek saukta par “garīgo dzīvi”, viss virzās ar Gara un Trīsvienotā Dieva spēku.

Noslēgums

Varētu likties, ka mūsu ekskursija pa Evagrija garīgās mācības pasauli ir aizvedusi tālu neizzinātos un mežonīgos apvidos. Bet šis iepaids ir mājīgs. Grūtsirdība, kādu to pasniedz Evagrijs, ir ārkārtīgi sarežģīta un pretrunīga parādība, sava veida krustceles. Šeit nonākušajam ir jāizdara galīgā izvēle: vai nu doties pa ceļu, kas agri vai vēlu viņu novedīs līdz nāvei, vai nu doties pa dzīvības ceļu. Depresija var būt gan kā gals, gan kā īstenas dzīves sākums.

Grūtsirdība – ir netikums, kaislība, no kuras cilvēks šī vārda vistiešākajā nozīmē cieš tāpat kā no jebkuras dvēseles slimības. Un kā ikviena kaislība, tā ar savām neredzamajām saknēm dziļi iesniedzas “patībā” (sevis mīlestībā), sāpīgā un graužošā izolācijā, kas var izpausties tūkstošiem veidos un galu galā cilvēkā nogalina spēju mīlēt (“Ak, patība, visuma nīdēja!” – izsaucas Evagrijs). Savu spēku tā smel iracionālajā iekārē, kuras atsvešinošā vēlme pēc savas būtības nekad nevar būt pilnībā apmierināta:

“Tu nekad neapmierināsi iekāri. Līdzīgi tam, kā niknajiem nemītīgi un jebkura iemesla dēļ izdalās žults, neatkarīgi no ēdiena, kādu tie uzņem,

gluži tāpat tam, kurš iet savu kāribu pavadā, vai tas ir baudot ēdienus vai skatoties uz lietām, būtiski pieaug iekāre."

Nespēja apmierināt patības egoistisko iekāri tiek izskaidrota ar to, ka jau pēc savas būtības tā ir pretdabiska:

Fecisti nos ad Te, Domine, et inquietum est cor nostrum donec requiescat in Te. ("Tu mūs, Kungs, esi radījis Sev, un mūsu sirdīm nebūs miera, kamēr tās nenomierināsies Tevī, nebūs guvušas mieru Tevī.")

Pati Dieva būtība, kā dēļ tika radīts cilvēks, – ir mīlestība; Vissvētās Trejādības hipostāžu savstarpējā mīlestība savu pilnību iegūst sevis pilnīgā dāvāšanā citiem.

Vienlaicīgi ar šo Evagrijam ir labi pazīstama vēlme, vērsta uz Dievu, par kuru viņš arī runā kā par nepiesātināmu. Tomēr šai nepiesātinātībai piemīt pavisam cita daba. Tā nav saistīta ar tās nīcīgumu, ko ir iekārojusi sirds un nekad nespēs piepildīt, bet tiek skaidrota kā pašas cilvēciskās būtības aprobežotība Dieva priekšā. Tā Evagrijs raksta:

"Pastāv viena vēlme, svētīta un mūžīga, – patiesas atziņas vēlme; un runā, ka to no prāta nošķirt nevar."

Šī vēlēšanās ir raksturīga prātam un tiecas pie Dieva – *Fecisti nos ad Te, Domine* – tā rada piepildījumu un svētību tieši tajā nepiepildāmībā, kas rodas no paša Dieva bezgalības. Un paradoksālā veidā Evagrijs saka:

“(Dieva un radītā prāta) vienotībā... valda neizsakāms miers, un vien skaidrie prāti no šīs nepiepildības mūžam gūst piepildījumu.”

Šis “neizsakāmais miers” atgādina “mierpilno stāvokli un neizsakāmu prieku”, kuri dvēselē iemājo pēc uzvaras cīņā ar grūtsirdību.

Pavisam citādi ir ar erotisko iekāri. Nespēja pieredzēt apmierinātību, sajūta, ka tavas neskaidrās vēlmes ir pieviltas, mūs neizbēgami iegremdē skumjās, bet pēc tam rada vilšanās un iztukšotības sajūtas, pēc kurām nekavējoties iestājas grūtsirdība. Lūk, tieši tādēļ jebkurš “nodoms” var kļūt par iemeslu grūtsirdībai tādā mērā, kādā visi nodomi ir saistīti ar “miesīgajām iekārēm”. Viņu patiesā daba izpaužas kā “pašradišana”. Ne visā sakrītot, skumjas un grūtsirdība ir tik radniecīgas, ka Evagrijs tās bieži vien izmanto kā savstarpēji aizstājamus jēdzienus.

Tomēr atšķirībā no skumjām grūtsirdība vienlaicīgi rada divu iracionālo dvēseles daļu – dusmu un iekāres ilgstošu uzbudinātību. Tādējādi grūtsirdība ir paradoksāla: tajā sadzīvo frustācija un agresivitāte. Tā gluži kā divsejainais Jānuss lūkojas uz priekšu un atpakaļ – neapmierinās ar tagadni un alkst pēc nākotnes. Ar to ir izskaidrojams tās galējo izpausmju raksturs: apātija un pārmērīga aktivitāte. Esot visu kaislīgo “nodomu” sajaukums un galarezultāts, tā var būt ilglaicīga un galu galā pārvēršas par psihiskās depresijas dažādām formām, kas var novest līdz pašnāvībai, šim pēdējam bēgšanas mēģinājumam.

Tā kā visraksturīgākā grūtsirdības izpausme ir tieši nosliece uz bēgšanu tās visdažādākajās formās, visas zāles, kuras izraksta Evagrijs, var reducēt uz vienu – pacietību. Pacietība spēj no šīs slimības – pārmērīgas sevis mīlestības – izdziedināt pilnībā. Jo paciest – nozīmē nepadoties iracionālo vēlmju spiedienam. Maksims Apliecinātājs savās “Simtnīcās par mīlestību” gandrīz vārds vārdā atkārto to, ko ir rakstījis Evagrijs; šajā sakarā viņš pilnīgi pamatoti citē

Kristus vārdus: *“Ar savu izturību jūs iemantosiet sev dzīvību”* (Lk 21, 19).

Tomēr šai pacietībai nav nekā kopīga ar aklu padevību, drīzāk tā ir apzināta Dieva gaidīšana. Jo pamest infernālo grūtsirdības loku var vienīgi tad, kad cilvēks savā bezizejas izolācijā spēj izsist robu paša “Es” tumsībā, lai dotos pretim patiesi personiskai eksistencei cita labad, tādējādi savu sirdi paverot patiesai mīlestībai – no jauna atgūstot sevi, dāvājot citiem. Bet savu paša seju cilvēks atklāj, vien tiekoties ar Dievu hipostāzēs, Kurā atrodas un ir paslēpts viss esošais, un, tā kā Dievs ir mīlestība, vienīgi tikšanās ar Viņu var pilnībā izdziedināt patības slimību – šīs nožēlojamās bailes pazaudēties, pasniedzot kā dāvanu sevi pašu.

Citi ārstnieciskie līdzekļi, tā vai citādāk, ir saistīti ar pacietību un arī ir vērsti uz tiešu personīgu tikšanos ar Dievu. Evagrijs to vidū min asaras, kas mūsu sirdi padara mīkstāku, – tās ir “asaras Dieva priekšā”. Sākot no šī brīža cilvēks raud, nevis sērodams par sevi, sevi žēlodams, bet raud Dieva priekšā, atzīstot savas sirds ļaunumu cerībā no tā atbrīvoties ar Dieva žēlsirdības žēlastību.

Antirrhethikus, pretošanās kārdinātāja ļaunajai viltībai vienīgā nozīme ir tā, lai ar Dieva Vārda Spēka palīdzību sarautu paša noslēgtības dzelzs važas, lai varētu izrauties no nebeidzamā monologa pašam ar sevi, iegūstot brīvību nesošo dialogu ar Dievu. Evagrijs “Antirrhethikus” priekšvārdā kā augstāko piemēru min pašu Kristu, kurš tuksnesī atteicās pieņemt zemes Mesijas viltus tēlu, ko ar tik izmeklētu viltu Viņam piedāvāja kārdinātājs, un caur Dieva Vārdu parādīja Savu dievišķo mesianismu.

Kristietim vingrināšanās nāvē nozīmē paturēt prātā pēdējo dzīves mirkli, kad tu neizbēgami nostāsies Dieva vaiga priekšā. Jo Viņa priekšā nostāsies visi – gan tas, kurš pilns dedzības bija šo stundu gaidījis, gan tas, kurš visas savas dzīves garumā bija no tās vairījies. “Nomiršana” ir pilnīga zemes īslaicīgās būtības apzināšanās, jo visu saista ar Dievu un tādējādi neļauj cilvēkam noslēgties sevī.

Ja grūtsirdība personību patiesi “smacē” ar izolāciju, viegli var iedomāties, ka tās pārvarēša-

na tiek izjauta kā negaidīts “izrāviens” uz patiesu personisko būtību. Nāvēgo izmisumu un bezpalīdzību pēkšņi nomaina dziļš iekšējais miers un neizsakāms prieks – tās pasaules priekšnojauta, kuru Kristus tika apsolījis apustuļiem Savu ciešanu priekšvakarā un kuru padarīja par mūsu realitāti Pashas rītā, Augšāmceļoties.

Ne tā, kā to it kā dod šī pasaule, bet tā, kā var dot vien Tas, kurš arī ir “mūsu miers”, – lūk, savā ziņā bezgalīgi mazā cilvēka pēdējais solis pie bezgalīgi Visvarenā Dieva. Tad šīs pasaules mirstīgā radība droši nostāsies noslēpumainajā “vietā”, ko Evagrijs dēvē par “lūgšanu”, “garīgo redzēšanu” vai Dieva “atziņu”, teoloģiju vai “Dievgudrību”, kas šajā gadījumā ir viens un tas pats. Jo pēc savas dziļākās būtības Evagrijam lūgšanas ir

prāta sarunas ar Dievu,

Cilvēka personības nebeidzama uzticības pilna saruna ar Dieva personību, neaptverama mīlestības izpausme pret Dievu, mūsu Tēvu, alkpilna mīlestība, kas nekad nepārstāj pieaugt, un kas tiek iepazīta bezgalīgi, kas sakarā ar Iepazīstamā Bezgalību vienmēr saglabājas kā priecīga neziņa.

Pie tā, kurš tiecas tieši uz šādām lūgšanām, Evagrijs pēdējā nodaļā "Par lūgšanu" vēršas ar šādiem vārdiem:

"Kad lūdzoties tu izrādīsies esošs pāri visiem citiem priekiem, tad beidzot patiesi iegūsi lūgšanu."

Ne mazāk paradoksālā veidā viņš ir teicis arī par garīgo redzētāju:

"Mūks ir tas, kurš, nošķiroties no visiem, ar visiem atrodas vienotībā."

Šādus "Mūkus", šī vārda sākotnējā nozīmē, kuri ir ieguvuši savu veselumu, var satikt it visur un ne tikai tuksnesī vien. Viņi ir pametuši sava viltus "Es" robežas, salauzuši patības, šīs "visuma nīdējas" važas, un ir atraduši Dievā sevi, visu un visus. Šāds "mūks" patiesi nav "no šīs pasaules", bet tanī pašā laikā nav "svešs pasaulei", viņš ir tuvāk pasaulei un saviem brāļiem nekā viņi ir paši sev.

Lai cik tas arī neliktos paradoksāli, tikai viens solis grūtsirdību šķir no mistiskās dzīves pašām augstākajām virsotnēm, kas ir "ar Kristu slēpta Dievā". Bet cik grūti ir saņemties spert šo mazo solīti! Un neviens nevar piespiest, un daudzi –

diemžēl! – to sper pretējā virzienā – nevis uz dzīvības pusi, bet pretim pēkšņai vai ilgstošai nāvei pasaulīgo izklaižu tukšrosības virpulī, atņemot sev to vienīgo pieredzi, kuru šajā dzīvē vienīgo ir vērts iegūt. Viņiem, iespējams, vajadzēja vien kādu stundiņu nogaidīt klusumā.

Nāc, mana tauta, ieej savos namos un aizslēdz durvis aiz sevis – paslēpies mazu brīdi, kamēr pāries dusmas! Jo Kungs drīz izies no Sava mājokļa (Jes. 26, 20–21).

Šo soli ārpus sevis ir jāasper katram pašam, un tomēr mēs neesam vientuļi, jo nav iespējams saskaitīt tos, kuri to jau ir izdarījuši pirms mums. Protams, no sākuma, iespējams, nāksies iziet caur “nakti” un “nebūtību”, kuras ir aprakstījis Īzaks Sīrietis, Huans de la Kruss un daudzi lielie mistiķi, bet tieši šīs “tumsas” koncentrēšanās vietā pēkšņi pār tevi iemirdzēsies ne šīs pasaules gaismas.

Un, ja tad nelaimīgā un satriektā cilvēka būtība kā mūku tēvs Antonijs Lielais vērstos pie Kunga ar jautājumu, pilna pārsteiguma un pārmetumu:

*“Kungs, kur gan Tu biji? Kāpēc neatnāci sākumā,
lai izbeigtu manas ciešanas?”*

Tad viņš izdzirdēs šo baiso un noslēpumai-
no atbildi:

*“Es biju šeit, Antonij, bet gaidīju, lai skatītu ta-
vu cīņu.”*

Jo Dievs tik ļoti mīl Savu radību un ciena vi-
ņa brīvību, ka saglabā cilvēka tiesības un iespē-
jas pašam spert šo pēdējo soli pie Viņa.

Izmantotie avoti

1. Evagrija darbi

Творения аввы Евагрия. Аскетические и богословские трактаты / Пер., вступ. статья и коммент. А. И. Сидорова. М.: Мартис, 1994.

Творения преподобного отца нашего Нила Синайского. М.: Изд-во Моск. Подворья Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2000.

У истоков культуры святости: Памятники древнецерковной аскетической и монашеской письменности / Вступ. ст., пер., коммент. А. И. Сидорова. М.: Паломник, 2002.

Antirrheticus. Ed. W. Frankenberg//*Euagrius Ponticus*. Berlin: Weidmann, 1912. S. 472–545.

Centurien Suppl. Ed. W. Frankenberg, loc. cit. S. 422–471.

Epistulae. Ed. W. Frankenberg, loc. cit. S. 564–610; *Evagrios Pontikos. Briefe aus der Wüste* / G. Bunge. Trier: Paulinus-Verlag, 1986, S. 282–283; *Fragments grecs inédits d'Évagre le Pontique* / Ed. C. Guillaumont // *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*. V. 133. Berlin: Akademie-Verlag, 1987. S. 209–221.

Epistula 63. Ed. W. Frankenberg, loc. cit. S. 620–635; ed. J. Gribomont // M. Forlin Patrucco. *Basilio di Cesarea. Le lettere*. V. 1. Turin, 1983, P. 84–113; ed. Y. Courtonne // *Saint Basile. Lettres*. V. I. Paris, 1957. P. 22–37; ed. G. Bunge. *Briefe...* S. 284–302.

Epistula 64 (Epistula ad Melaniam). 1. daļa: ed. W. Frankenberg, loc. cit. S. 610–619. 2. daļa: G. Vitestam. Seconde partie du traité qui passe sous le nom de “La grande lettre d’Évagre le Pontique a Mélanie l’Ancienne” // Scripta minora regiae societatis humaniorum litterarum Lundensis 1963–1964. Vol. 3. Lund: Glerrup, 1964; vācu tulk. G. Bunge: Briefe... S. 303–328.

Ad Eulogium (Tractatus ad Eulogium monachum). PG 79, 1093D–1140A; J. Muyldermans. Evagriana de la Vaticane // Le Muséon. 1941. V. 54. P. 6–15.

Gnostikos. Le Gnostique ou A celui qui est devenu digne de la science / Ed. A.&C1. Guillaumont. Paris: Cerf, 1989.

In Prov. (Scholia in Proverbia). Scholies aux Proverbes / Ed., trad. P. Gehin. Paris: Cerf, 1987.

In Ps. (Scholia in Psalmos). Cf. Le Commentaire sur les Psaumes d’Évagre le Pontique // Orientalia Christiana Periodica. 1960. V. 26. P. 307–48.

Kephalaia Gnostika. Les six Centuries des Kephalaia Gnostica d’Évagre le Pontique /Ed. A. Guillaumont // Patrologia Orientalis. V. XXVIII. Fasc. 1. ‘ 134. Paris, 1958.

Mal. cog. (De diversis malignis cogitationibus). PG 79, 1200D–1233A; franču tulk. L. Regnault et J. Touraille // Philocalie des Peres neptiques. Fasc. 8. Bellefontaine, 1987. P. 27–13.

Mal. cog. r. l. (recensio longior). Ed. J. Muyldermans. A travers la tradition manuscrite d’Évagre le Pontique... Louvain: Bureaux du Muson, 1932. P. 47–55.

Ad Monachos (Sententiae ad Monachos). H. Gressmann. Nonnenspiegel und Mönchsspiegel des Evagrius Pontikos. Leipzig; Berlin, 1913. S. 152–165; J. Leclercq. L'ancienne version latine des sentences d'Évagre pour les moines // Scriptorium. 1951. P. 195–213.

De Octo Spiritibus Malitiae. PG 79, 1145A–1154D; J. Muyldermans. Une nouvelle recension du «De Octo Spiritibus Malitiae» de S. Nil // Le Museon. 1939. V. 52. P. 235–274; G. Bunge. Evagrius Pontikos: Über die acht Gedanken. Würzburg: Echter, 1992; Sur les pensees / Ed. P. Gehin, A.&Cl. Guillaumont. Paris: Cerf, 1998.

De Oratione. PG 79, 1165A–1200C; I. Hausherr. Les leçons d'un contemplatif. Le traité de l'oraison d'Évagre le Pontique. Paris: Beauchesne, 1960.

Praktikos (Capita practica ad Anatolium). Traite pratique ou Le moine. T. I, II / Ed. A.&Cl. Guillaumont. Paris: Cerf, 1971. P. 483.

Rerum monachalium rationes. PG 40, 1252D–1264C.

Skemmata. Ed. J. Muyldermans. Evagriana // Le Museon. 1931. V. 44. P. 37–68; 369–383.

Ad Virginem. Ed. H. Gressmann, loc. cit. P. 146–151; A. Wilmart. Les versions anciennes des Sentences d'Évagre pour les vierges // Revue Benedictine. 1911. V. 28. P. 143–153; S. Elm. Evagrius Ponticus Sententiae ad Virginem // Dumbarton Oaks Papers. 1991. V. 45. P. 97–120; W. Frankenberg. Fragment arménien du Ad virgines d'Évagre // Le Museon. 1940. V. 53. P. 77–87.

De Vitiis (De vitiis quae opposita sunt virtutibus). PG 79, 1140B–1144D; ed. J. Muyldermans // Le Museon. 1941. V. 54. P. 4–6.

2. Citi avoti

Vita (Evagrija dzīve)

Amelineau E. De Historia Lausiaca, quatenus sit hujus ad monachorum Aegyptiorum historiam scribendam utilitas. Paris: Leroux, 1887.

A. de Vogue, G. Bunge. Palladiana III, La version copte de l'Histoire Lausiaque, II. La Vie d'Évagre // Studia monastica. 1991. V. 33. P. 7–21.

Quatre ermites égyptiens d'après les fragments coptes de l'Histoire Lausiaque / Présentes par G. Bunge. Traduits par A. de Vogue. Bégrolle-en-Mauges, 1994. P. 153 ss.

Палладия, епископа Еленопольского Лавсаик, или Повествование о жизни святых и блаженных отцов / Пер. с греч. СПб., 1873.

Izvēlētā bibliogrāfija

Arbesman R. The daemonium meridianum and greek and latin patristic exegesis // Traditio. 1958. V. 14. P. 17–31.

Augst R. Lebensverwirklichung und christlicher Glaube: Acedia — religiöse Gleichgültigkeit als Problem der Spiritualität bei Evagrius Ponticus. Frankfurt am Main, New York: P. Lang, 1990.

Bardy G. Acédie // Dictionnaire de Spiritualité. T. 1. Paris, 1937. Col. 166–169.

Caillois R. Les démons du midi // Revue de l'Histoire des Religions. 1937. V. 115. P. 142–173; V. 116. P. 54–83, 143–186.

Connell M. Study of Accidie and some of its literary phases. Ithaca: Cornell University, 1932.

Driscoll J. Listlessness in the Mirror for Monks of Evagrius Ponticus // Cistercian Studies. 1989. V. 24. P. 206–214.

Flashar H. Melancholie und Melancholiker in den medizinischen Theorien der Antike. Berlin: Gruyter, 1966.

Flüeler Ch. Acedia und Melancolie im Spätmittelalter // Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie. 1987. S. 379–398.

Grau D. Das Mittagsgespens (daemonium meridianum). Siegburg: Schmitt, 1966.

Guardini R. Vom Sinn der Schwermut. Zurich: Verl. der Arche, 1949.

Lambotte M.–Cl. Esthétique de la mélancolie. Paris: Aubier, 1984.

Landersdorfer S. Das daemonium meridianum // Bibl. Zeitschr. 1929. Bd. 18. S. 294–300.

Louf A. L'acédie chez Évagre le Pontique // Concilium. 1974. V. 99. P. 113–117.

Miquel P. Lexique du desert: étude de quelques mots-clés du vocabulaire monastique grec ancien.

Bégrolles-en-Mauges: Abbaye de Bellefontaine, 1986.

Revers W.-J. Die Psychologie der Langeweile. Meisenheim am Glan: Hain, 1949.

Ricard R. En Espagne: Jalons pour une Histoire de l'acédie et de la paresse // Revue d'Ascetique et de Mystique. 1969. T. 45. P. 27–45.

Les Sentences des Pères du désert: collection alphabétique. Solesmes: Abbaye Saint-Pierre-de-Solesmes, 1981.

Les Sentences des Pères du désert: série des anonymes. Solesmes: Abbaye de Solesmes; Bégrolles-en-Mauges: Abbaye de Bellefontaine, 1985.

Tardieu É. L'Ennui. Étude psychologique. Paris, 1903.

Völker L. Langeweile. Untersuchungen zur Vorgeschichte eines literarischen Motivs. München: Fink, 1975.

Wenzel S. The sin of sloth: Acedia in Medieval Thought and Literature. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1967.

Wenzel S. Acedia 700–1200 // Traditio. 1966. V. 22. P. 73–102.

